

Erich Wichman

Lenin stinkt en andere satirische geschriften

gekozen door Wim Zaal

Lenin stinkt

Erich Wichman

Lenin stinkt *en andere satirische geschriften*

Gekozen door Wim Zaal

Amsterdam · N.V. Uitgeverij De Arbeiderspers · mcmlxxi

Erich Wichman

Lenin stinkt *en andere satirische geschriften*

Gekozen door Wim Zaal

Amsterdam · N.V. Uitgeverij De Arbeiderspers · mcmlxxi

Omslag: voorzijde: 'Het mannetje op de maan', achterzijde: Erich Wichman in 'De Bohémien' in de Kerkstraat in Amsterdam (plm. 1928).

Omslagontwerp: Wim Bischot.

ISBN 90 295 5788 5

Inhoud

zijn, kan die reputatie haast alleen op legende en niet op lezing berusten. Ook over de schilderijen, grafiek en bronzen is het oordeel eensluidend, en vrij positief. Maar jhr. Sandberg, die het kon weten, schreef in 1959 dat wel veel over Wichman was gesproken, 'maar dikwijls zonder kennis van zijn werk.' De treffendste uitspraak is nog gedaan door de essayist Henk van Gelre, die hem een werker zonder wijngaard noemde; een man die geen weerklank vond omdat men de legende liever had dan hemzelf.

Erich Wichmann, die de tweede n uit zijn naam nooit gebruikte, werd op 15 augustus 1890 in Utrecht geboren. Zijn vader, ontdekkingsreiziger en mineraloog, was daar hoogleraar geologie; zijn moeder kwam uit een Hamburgse kunstenaarsfamilie – haar vader Heinrich Zeise had verschillende verzenbundels op zijn naam staan. Een mooie jongen was Erich bepaald niet: hij had oranjegeel peenhaar en droeg een glazen oog, dat hij als schoolkind tijdens het speelkwartier veiligheidshalve aan de directeur afdroeg. 'Ik wist niet dat er zoiets als glazen ogen bestonden,' vertelde iemand die als jongetje toen juist bij het schoolhoofd zat, 'en was nog uren daarna niet bekomen van mijn schrik en verbazing.' Veel later had Erich er plezier in, zijn oog in het zwembad te keilen en een dubbeltje uit te loven voor de vlugste parelduiker. Hij was op school een onrustige maar goede leerling. Het eerste waardoor zijn begaafdheid opviel, moet zijn ongelooflijke geheugen zijn geweest: om staande te kunnen houden dat Jacques Perk geen goede dichter was geweest, leerde hij eens de complete Mathilde-cyclus uit zijn hoofd (een honderdtal sonnetten) en dat middel paste hij ook wel toe bij verzenbundels die hij niet zelf kon betalen. Doordat kennis hem eenvoudig aanwaaide, kon hij na de middelbare school verschillende vakken tegelijk gaan studeren: de voornaamste, die hij koos, waren kunstgeschiedenis en scheikunde. Examens deed hij niet, dat was niets voor hem, en toen een kennis zijn vader wilde troosten door te zeggen 'uw zoon is zó buitengewoon, dat hij in alle vakken kan promoveren als hij wil,' antwoordde deze: 'Ik wilde maar dat hij

wat gewoner was.' Want het zeker gevreesde bandeloze kunstenaarschap deed zich al zo heftig gelden dat al het andere op losse schroeven kwam. Erich schreef hele reeksen verzen en bracht soms dagen en nachten achter de schildersezel door, zo moderne schilderijen producerend dat niemand in Utrecht er iets van begreep. Al voor zijn vierentwintigste had hij kontakt gevonden met de Italiaanse futuristen (met hun voormannen Marinetti en Severini werd hij bevriend) en met Der Sturm, de in 1910 gestichte groep van Duitse expressionisten. Hij was als geen ander op de hoogte, en overal bij betrokken. 'Zij die hem in Utrecht op het gymnasium en later op de universiteit gekend hebben, twijfelden er niet aan of er was een ongeëvenaard genie in Nederland opgestaan,' heeft men eens geschreven. Wij hebben, zestig jaar later, moeite om dat na te voelen. Allereerst omdat wij dan zijn verdere ontwikkeling zouden moeten negeren, en ook omdat zijn vroege kunstwerken óf goeddeels vernietigd zijn óf (zoals zijn verzen) bij ons gehoor geen rustpunt meer vinden.

Die vroege bewondering van onder meer J. C. Bloem en François Pauwels vond haar rechtvaardiging vast niet alleen in Wichmans werk, maar ook in zijn moderniteit en zijn persoonlijkheid. Hij was de meerdere van hen allen. Hij beheerste spelenderwijs wat vijf anderen in vijf verschillende richtingen met moeite verwierven. En dan zijn flair, zijn durf om heel artistiek en intellectueel Utrecht in de maling te nemen, en zijn boemeltalenten . . . Hij was ijzersterk en levenslustig, altijd te vinden voor een goede fles en een goed gesprek; en als dat om middernacht afgelopen was en hij weer een kennis tegenkwam, voor nóg een goede fles en zelfs een goed gesprek, en zo hele nachten door.

Maar Utrecht benauwde hem en in 1914 vestigde hij zich in Amsterdam als schilder, beeldhouwer en schrijver. Hij sloot zich meteen aan bij de jonge groep der Onafhankelijken, die het voorbeeld van de Parijse Salon des Indépendants volgden door ongejureerd te exposeren. In het grote boek *Erich Wichman tot 1920* (wat een verwachtingen, als van een dertigjarige zo'n kostbaar reproduktie-album wordt gepubliceerd!) vindt men een deel van

het werk uit die jaren bijeen. Schilderijen, gouaches, aquarellen, etsen, litho's, houtsneden, bronzen, zilversmeed- en drijfwerk (in 1917–18 mocht hij zijn gang gaan bij Begeer), aardewerk, gemetalliseerd beton en een serie prachtige émails. Het meeste werk is non-figuratief en als gekneed in de materie. Een Multatuli-plaquette bijvoorbeeld draagt geen portret, maar ziet eruit als een berglandschap, sterk door erosie aangetast, en met de dynamiek die zo'n landschap van boven af gezien, kan hebben. Nagenoeg al het werk is trouwens sterk dynamisch, alsof het materiaal wakker springt, haast zou ik zeggen *urwüchsig*, indien er niet zo'n nervositeit in zat. Steeds nieuwe technieken werden overmeesterd voor steeds dezelfde panische onrust. De poëzie van stille paden, die Erich vóór zijn overgang naar Amsterdam geschreven had, bleef nu ook achterwege: de taal liet zich als materiaal niet zo gebruiken als Wichman nodig had. Wat er nog het dichtste bij komt, is *De tang en het varken*, geschreven in 1914, misschien nog wel vóór de verhuizing; maar het is tegelijk een afrekening met die oude stijl. In de beschrijving van een 'verbeterde versie van de stad Utrecht' is het kunnen zo hoog opgeschroefd dat het een persiflage van zichzelf wordt, een lege huls, en overbodig. Vandaar ook de ironische titel. Nee, er waren nu andere varkentjes te wassen: Erich schreef kritieken, ingezonden stukken, satiren en commentaren. In de destijds bekende brochurenreeks 'Pro en contra', waarin een voor- en een tegenstander van een aktueel probleem aan het woord werden gelaten, leverde hij een goed betoog voor *Nieuwe richtingen in de schilderkunst* (de tegenstander was professor Dake) en hij werkte mee aan kunsttijdschriften als *De Wiekslag* en de *Revue du Feu*. Dat laatste blad werd gefinancierd door de Belg Arthur Pétronio, die het niet gemakkelijk had met de altijd in geldzorgen zittende Wichman. Aan het voorschieten en lenen kwam geen einde, want Erichs hoogst moderne werk was vrijwel onverkoopbaar en hij was ook niet van plan om in tenue en gedrag de bediendenrol voor het betere publiek te spelen. Men kan zich voorstellen hoe hij ontplofte, toen de dames en heren die zijn werk niet wilden kopen, het wel gratis wilden hebben voor een sjieke liefdadigheidsbazar! Hij verkoos van harte het gezelschap van zijn beide vrouwen (een diamantsnijdster en een winkelmeisje), van de alcohol ('het natuurlijk tegengif van Holland') en zijn eveneens gesjochte kunstvrienden. Zij ontmoetten elkaar in de Uilenkelder aan de Reguliersgracht, en daar is op Wichmans initiatief ook de befaamde Rapaille-partij ontworpen.

Een vriend van de democratie is hij nooit geweest, wat in zijn artistieke kringen ook bepaald niet als zonde gold. Door de democratie hielp de gewone man de bourgeoisie aan de macht, en zelfs al kwamen er mensen in het zadel die geen zijmelaars of patsers waren, dan zouden zij het wel wórden, want macht corrumpeert. Het enige waar zij na vier jaar nog aan dachten, was het stemvee in hun hok te drijven. Erich had begrip voor communisten en vooral anarchisten, maar was fel tegen de verburgerlijkte sociaal-democraten, tegen (en nu citeer ik karakteristieken van Henri Wiessing) 'tegen de zich ontmarxende Wibaut, tegen de alles verburgerlijkende politieke legatairs van broer Henri: Eduard Polak en de belangrijker De Miranda, en tegen de vettig kakelende A. B. Kleerekoper en nog zoveel anderen.'

In 1916 al had hij met zijn vriend Louis Saalborn het genootschap De Anderen opgericht (welke andere naam hadden zij moeten nemen? er wás niets anders dan sociaal-democratie in Nederland), een vroeg-verlopen groepje van 'rebelse patriotten in een ondergaand land'. Het voerde in 1918 een aktie tegen algemeen kiesrecht, wat Erich op drie dagen hechtenis kwam te staan; in 1919 drong hij een meeting in de Amsterdamse Diamantbeurs binnen om 'de leugen der democratie' uit te schreeuwen in 'een vergadering van tweeduizend fluitende en joelende ezels'. Zijn aanmoediging om liever Goethe te lezen dan te stemmen was niet meer te verstaan.

En nu bereidde hij in de Uilenkelder en in zijn woning Prinsengracht hoek Molenpad een anti-alles-partij voor, samen met zijn vrienden Bakels, Eikeboom en Havermans. De bedoeling

was om met die Rapaille-partij, die aan de gemeenteraadsverkiezingen zou deelnemen, te bewijzen dat de massa niet competent was haar eigen vertegenwoordigers te kiezen, en dat het democratisch bestel tot absurditeiten kon leiden. In de praktijk won de klucht het echter van de ernst. De partij-eisen, vastgelegd in de verkiezingskrant *De Raad* (in dit boekje compleet herdrukt), bepaalden zich voornamelijk tot de vijfcentsborrel en vrij vissen in het Vondelpark. Over dat blad schreef Erich aan zijn vriend Hendrik Marsman:

Amice, Ik geef op het ogenblik een weekblad uit, geheten De Raad *dat als kenmerkende eigenaardigheid heeft, dat alle bijdragen quasi getekend worden door Amsterdamse Raadskandidaten. De bedoeling is in de eerste plaats om duidelijk te zeggen: 'Zo knap moesten jullie zijn, om ervoor in aanmerking te komen en óns te regeren!' Het eerste nummer verschijnt morgen (en zal je worden toegezonden), daarna nog twee of drie nummers. Ik wil erg graag bijdragen van jou, en wel de allerbeste verzen (mits niet ál te lang) plaatsen, natuurlijk op de voorgenoemde condities (voel je soms voor de ondertekening P. Nolting?) Indien accoord, zend dan ten allerspoedigste copie.*

Die voorgenomen twee of drie afleveringen zijn nooit verschenen, zodat Marsmans animo ook niet meer na te gaan is.

Natuurlijk moest de Rapaille-partij kandidaten hebben, die een garantie vormden voor de belachelijkheid. De hoofdman was gauw gevonden: Cornelis de Gelder alias Had-je-me-maar, van huis uit kermisacrobaat en pantoffelventer, maar sinds enige tijd een steun voor het kulturele en economische leven als straatconférencier en zuipschuit. Voor de cafés en terrassen van het Rembrandtplein trommelde hij met zijn zware stok op zijn onafscheidelijke sigarenkistje, maakte wat grimassen en strapatsen, en als iedereen naar hem keek, besloot hij de sobere voorstelling met zijn lijfkreet: 'Had je me maar!' In nuchtere toestand maakte deze zwerver een vriendelijke indruk, maar er zijn niet

velen die zich dat herinneren. Politieke belangstelling was hem geheel vreemd, wat niet gezegd kon worden van nummer twee op de lijst, Bertus Zuurbier. Hij was een revolutionair van het oude stempel, kruising tussen een Blanquist, bolsjewiek, anarchist, Saint-Simonist, enfin, hij was wat je noemt een Zuurbieriaan, en vaak te vinden op het Amstelveld waar hij oude, totaal verlepte nummers van *De Vrije Socialist* aan de man bracht.

Een verkiezingskoorts, zoals nu volgde, had de stad nog nimmer beleefd. Alle partijen trokken tegen 'de groep De Gelder' van leer, maar natuurlijk wierf Zuurbier meer publiek dan ooit, wanneer hij in één adem de stemdwang vervloekte en de mensen vroeg om asjeblieft op hém te stemmen, want hij kon het presentiegeld zo goed gebruiken. Het geïllustreerde weekblad *Het Leven* gaf Nelis de Gelder op de verkiezingsdag 27 april 1921 de beschikking over een limousine, waarin hij trots en teut de stad rondtoerde; stemmen deed hij niet, aangezien hij al een tijd geleden uit het kiesrecht was ontzet.

En het gebeurde. Ze kwamen er, allebei, dank zij meer dan veertienduizend stemmen, grotendeels ten koste van de communistische partij van Wijnkoop. 'Ongeveer de helft van de kiezers van de heer Wijnkoop vindt achteraf een vertegenwoordiging door Had-je-me-maar nog beter,' schreef het *Algemeen Handelsblad* sarcastisch. De andere bladen spuwden vuur en onder de politici heerste opwinding: de regering hield er zelfs een geheim kabinetsberaad over. De politie wist Had-je-me-maar na een tijdje te arresteren wegens dronkenschap en men bracht hem zover dat hij van zijn aanspraken afstand deed; Zuurbier bleef echter vier jaar in de raad zitten zwijgen – het verhaal wil, dat hij maar één keer zijn mond heeft opengedaan, en wel om te roepen 'doe het raam dicht, het tocht hier!'

De stunt was een succes geworden, zo leek het. Maar het was niet zo. Gelijk hebben is niet altijd een overwinning, zeker niet als iets principieels eindigt in een geslaagd lachertje. Er was niets losgewrikt, niet bij de kiezers, niet bij de politici, niet bij kunstenaars of intellectuelen. 'Juist na het schijnbare succes in de Had-

je-me-maar-zaak, dat in werkelijkheid een nederlaag was, omdat er bleek hóé weinig kracht toen nog voor onze zaak beschikbaar was, had ik de strijd opgegeven en (naar ik dacht voorgoed) het land verlaten, waarin ik niet nuttig kon zijn en mij minder en minder thuis voelde,' schreef Wichman later in een brief. Hij ging zijn geluk beproeven in Parijs, maar moest al spoedig terugkeren; ontgoocheld en sterk ondervoed lag hij wekenlang ziek in het Amsterdamse Tehuis voor Arbeiders. Zodra hij was opgekalefaterd en wat reisgeld bijeen had, vertrok hij opnieuw, nu naar Wenen, vol bitterheid jegens 'het marmerloze land, het wijnloze land, het liedloze land, het onder-Amerika . . . o godverdomme, laat mij dit snertland nimmer wederzien! Wees vervloekt, land, ga failliet, als gij een Ruysdaelka of Rembrandtplein naar mij noemt, als je eer wilt verdienen met mijn vernedering, kleffe centjes met mijn verlammende armoede en kermende honger. De hand verdorre, die eens mijn standbeeld in uw modder zet! Ik ben per ongeluk bij u geboren, uit vreemde stam, ben per ongeluk Hollander en ik heb er niets van gehad dan ellende en schaamte.'

Zijn dat de woorden van een teleurgestelde kunstenaar of van een kankerzieke querulant? Er is nauwelijks twijfel: hij was een groot kunstenaar, en hij werd in zijn werk en bedoeling miskend. De verschijning van *Erich Wichman tot 1920*, ingeleid door prof. dr. W. Vogelsang en met geestdrift besproken door mannen van klasse zoals Marsman en Huizinga, had de doorbraak moeten betekenen. Maar zijn werk was de afspiegeling van zijn temperament, te zelfstandig, te modern, te on-hollands. Het werd niet verkocht en de maker vocht tegen stopverfmuren: Don Quichot en de kudde schapen. Maar het citaat hierboven laat maar één kant van de medaille zien, alleen de eerste helft van Erichs *Hassliebe* voor Holland. Hij haatte de mentaliteit, maar Holland was zijn huis. In dat opzicht was hij verwant aan Multatuli, zijn bitterheid en sarcasme kwamen ook voort uit liefde en behoefte aan liefde, en zijn zogeheten fascisme lag in het verlengde daarvan, was een konsekwentie van zijn liefde en zijn élan. Zijn vitalisme (een term veel toepasselijker op Wichman dan op Marsman), zijn drang tot groots en meeslepend leven, deed hem al naar de omstandigheden opvliegen in haat of in liefde. Dat waren alleen de verschijningsvormen. Wie goed leest, merkt dat Wichman niet Kleerekoper haatte, maar Rammelslag.

En misschien werden zijn gevoelens nog toegespitst doordat hij in het begin van de jaren twintig als beeldende kunstenaar zijn draai niet kon vinden. Alleen al in 1923 maakte hij zeker tweehonderd litho's, meest karikaturen, maar dikwijls zo vormeloos en slijmerig, dat er weinig plezier aan te beleven valt. Die creatieve inzinking, zeker ook veroorzaakt door gebrek aan weerklank, moet hem sterk geprikkeld hebben. Hij kende nog minder rust dan tevoren: van Wenen reisde hij naar Berlijn, dan naar München en in de zomer van 1923 naar Venetië, waar hij de oude glasblaastechniek wilde leren. Zó berooid was hij, dat hij zijn beide koffers bij aankomst meteen in de lommerd bracht. Erich kwam er al gauw achter dat niemand ervoor voelde de kneepjes van het vak aan een wild-vreemde te leren en hij vluchtte, zonder koffers, naar Milaan waar hem een baantje wachtte als tolk aan het Nederlandse consulaat. Daar beleefde hij een jaar van 'artistieke retraite': aan schilderen en tekenen kwam hij bijna niet toe, maar déze windstilte deed hem althans geen kwaad en bracht hem weer tot schrijven. Kranteberichten over het rotten van Lenins lijk inspireerden hem tot *Lenin stinkt* en voor de brochurenreeks 'Pro en contra' schreef hij over *Het fascisme in Nederland*; het 'contra' werd geleverd door zijn vroegere medestander in de Rapaille-partij Henk Eikeboom. Ook plaatste hij bijdragen in het tijdschrift *Opbouwende Staatkunde*, dat in min of meer fascistische geest werd geleid door de priester Wouter Lutkie. Deze bezocht Erich ook in Milaan en gaf een korte persoonsbeschrijving: 'Zijn één oog wijd gespalkt ons aanstarend. In sporthemd, jas en broek. Het hemd ver open op zijn huid. De broek breed en trechterig, als van een matroos, en hij trapt op de rafels van de pijpen. En in zijn rechtermouw een opening, die de elleboog vrij liet. Een vagebond.'

In de loop van 1924 dook Erich weer in Amsterdam op, waar een tot welstand gekomen studievriend de zwerver tegen het lijf liep. Uit compassie vroeg hij hem, samen een hapje te gaan eten, wat Erich zich geen tweemaal liet zeggen. Maar toen de studievriend, zonder hem te raadplegen, tweemaal erwtensoep met kluif bestelde, kreeg hij te horen 'vreet jij je snert maar zelf' – Erich was en bleef een heer, geen bedelaar!

Nederland ontgoochelde hem. Er was niets gebeurd, alles sukkelde maar door, ook in de politiek. Wel was er een Verbond van Actualisten opgericht, dat een beroep deed op het Nederlandse nationalisme en de afkeer van de Haagse knoeiboel, maar dat was toch niet meer dan een gezelschap van bezadigde heren. Niets voor Erich, zoals hij schreef aan zijn vriend Bruch:

'Ik behoef u niet te zeggen dat ik, evenzeer als u, begeer en betracht Nederland en Oranje boven te zien! Maar ... deze "strijdkreet" is geen strijdkreet, kán geen *strijd*kreet meer zijn, omdat die afgezaagd, verslapt, vergooid en versleten is door de nationalisten-uit-de-oude-doos; door dikbuikige vetkleppen met hangende snorren, die vergaderingen belegden, en klaagden en jammerden en jeremieerden, dat onze natie helaas zo weinig nationaal gevoel had ... En daarmee mogen wij, strijdbaren, voorshands niets gemeen hebben! Want wij willen *niet* klagen, maar doen; en ook nog *niet* juichen, want wij weten, dat wij als volk nog niets hebben dan onze erbarmelijkheid en: onze vaste wil, tot elke prijs, daaraan eens en voor altijd een einde te maken!'

In het jaar daarna werd Wichman en de schilder Jan Mulder gevraagd het Nederlandse paviljoen op de 'Exposition Internationale des Arts Décoratifs' in Parijs te decoreren. Veel geld leverde het niet op, maar het was een aansporing om weer eens duchtig aan het werk te gaan en in zijn Parijse tijd (want natuurlijk bleef Erich er nog een jaar hangen) is vrij veel tot stand gekomen; onder meer het schilderij 'Het mannetje op de maan', dat op het omslag van dit boek staat afgebeeld. Maar al heel gauw was de armoede weer onverdraaglijk. Aan een vriendin, de schilderes Riek Palache, schreef Erich:

'Het is dan zover, na ondragelijk "hangen en wurgen", na sjouwen tot mijn poten bloedend stukgelopen waren, na telkens opgeleefde hoop, ben ik dan tóch: dakloos. Ik voel mij er werkelijk *beter* door, eindelijk iets zékers, en "er valt geen mus van het dak ..." en "mij kan niets gebeuren, waar ik niet zelf bij ben." Toe dan maar. Wel is mijn haat tegen ons vuile volk door al dit niet bepaald verminderd ... Ik heb ze weer kunnen leren kennen, geloof dat! Als Holland over enige jaren van de kaart verdwenen is, praten wij verder. Maar voorshands verrek ik liever onder een Seinebrug dan dat ik hún mijn smoel weer toon, zelfs mijn kreng krijgen ze niet; ik ga lekker op Père Lachaise stinken (geen speeches, geen bloemen, geen steen) ... Ik kan je natuurlijk minder schrijven: elke 75 centimes is 75 centimes. Hou je maar taai, scheld ze de huid vol (*helpt 't hun niet* – en het helpt niet: Carthago delenda! – *dan helpt 't jou*). Wees gerust: Gods molens malen langzaam, maar gruwelijk fijn; en drink een glas wijn wanneer je 't betalen kunt.'

In dezelfde tijd vroeg hij om lektuur over bedelende heiligen, voor een boek dat als titel zou krijgen 'Verrekken – een handleiding voor beginners en meer gevorderden'.

Toen Erich Wichman weer in Nederland arriveerde, nog geen zevenendertig, maakte hij op sommigen de indruk al haast uitgeblust te zijn. Het vuur, dat niet kon worden uitgeworpen, had zichzelf verteerd. Toch zou het nog opflakkeren, niet zozeer in schilderijen of litho's (wél maakte Erich een aantal krachtige bronzen maskers), als wel in akties en medewerking aan het weekblad *De Bezem*, geleid door de fascist Hugo Sinclair de Rochemont.

Het is hier de plaats voor een enkel woord over Erichs 'fascisme'. Ik zet het woord tussen aanhalingstekens, want wanneer hij nauwkeurig was, paste hij het niet zonder meer op zichzelf toe. Ten eerste vond hij het fascisme, zoals het in Italië bestond, in Nederland niet toepasbaar, en zoals duidelijk blijkt uit zijn tekst in de 'Pro en contra'-brochure, begaf hij zich niet in vertogen

over politieke of economische konsekwenties: aan wat destijds het kernpunt van het fascisme was, de corporatieve staatsidee, heeft hij bijvoorbeeld nooit een woord vuilgemaakt. Toen dr. Karel de Jong van het Verbond van Actualisten opperde dat Wichman het Italiaanse fascisme naar Nederland wilde overplanten, antwoordde hij niet mis-te-verstaan: '*Geen haar* op mijn (kaalwordend) hoofd denkt eraan "het Italiaans fascisme zoals het nu is (en geweest is of ooit worden zal! E.W.) ongewijzigd naar Nederland over te brengen." Wat ik "overbrengen" wil is alleen: een sfeer, een toonaard, een gevoelstempo, een mentaliteit, een levenshouding: het stukbreken van zinloos en levenloos geworden vastheden, het vlottend en vlot maken, het opnieuw beginnen, de Jeugd!' (*De Bezem*, 29 juni 1928).

Dat gevoelstempo had hij eerst bij wat anarchisten aangetroffen; nu vond hij het in een groepje jongeren rond *De Bezem*. Hij moet gehoord hebben hoe de Werkspoor-directie tijdens een staking hulp had gevraagd bij Sinclair de Rochemont – fascist immers, en dus bekommerd om wat nog altijd 'het belang van het bedrijfsleven' heet – teneinde die staking hoffelijk neer te slaan. Na de grieven te hebben gehoord, deed Sinclair het tegenovergestelde, hij formeerde een arbeidersknokploeg. Zoiets sprak Erich aan, wanneer hij zulke mensen ontmoette, gloeide weer de hoop op dat niet álles verloren was. Er moest gehandeld worden, geageerd, en niet gekletst. Toen het ethische tijdschrift *De Stem* van Dirk Coster een enquête instelde over de vraag 'Waar gaan wij heen?', antwoordde Wichman ongevraagd: 'Wij gaan *naar de verdommenis*, als deze wereld *uw* wereld blijft, zemelaars!' Onder de kunstenaars waren er velen die zo dachten, ook ouderen, met name Jan Toorop. Evenals Wichman was het hem bespaard, afstand te moeten doen van zijn fascistische droom: hij stierf in het vroege voorjaar van 1928. 'Wij trachten gedaan te krijgen, dat er bij de begrafenis van Toorop ook een stukje fascistisch ritueel zal zijn,' schreef Erich aan een vriend. 'Kun jij ook komen? Te doen heb je niets dan na de oproep: "Kameraad Jan Toorop?" te roepen: "Present!" '

Met de bezem over de schouder haalde Wichman ware huzarenstukjes uit. Er bestonden in die tijd bijvoorbeeld lichte wrijvingen tussen Nederland en België, omdat sommige Belgen Zeeuws-Vlaanderen wilden inlijven. Zodra eens bekend werd dat een stel onderdanen van 'Bralgië' per schip naar hun toekomstig gebiedsdeel Hansweert zou komen, trokken Erich en enkele vrienden erop af. Bij nadering van het schip namen zij een zo dreigende houding aan, dat de politie de Belgen afried te landen; onder hoongelach en Wilhelmus-gezang lieten zij de boot keren.

En befaamd is de provokatie van 30 april 1928, prinsessedag dus, toen de Vara 's avonds een 1-mei-programma uitzond, een reportage uit het gebouw van de Vrije Gemeente in Amsterdam. Ook Erich, gestoken in stemmige kledij, bevond zich onder het publiek. Toen de uitzending op gang was, schreed hij waardig naar het platform, stelde zich voor de microfoon op, riep 'leve prinses Juliana!' en kwakte het ding tegen de vloer. Prompt sulde 'een vette patser met een wolvenloopje naar de trap', hij vouwde Wichman op als een servet en smeet hem de deur uit. De Vara-voorzitter sprak de dag daarna hautain over 'een onguur, waarschijnlijk door *De Telegraaf* omgekocht sujet.' In 't verleden ligt het heden.

In het najaar, toen Erich een lezing voor Utrechtse studenten zou houden, trof hij een nagenoeg lege zaal aan: iedereen was naar Breukelen vertrokken, waar een dijkdoorbraak dreigde. Hij ging ze zonder aarzelen achterna en hielp, in het water staande, zandzakken plaatsen. De volgende dag was hij ziek. In zijn kleine bovenwoninkje, Zocherstraat 47, probeerde hij zich wijs te maken dat hij wel opknappen zou wanneer de vorst inviel; maar zijn sinds jaren geroofbouwde gestel kon de aandoening niet meer de baas. Om één uur in de oudejaarsnacht 1928–1929 overviel hem, kort na een laatste glas wijn als toost op het nieuwe jaar, een benauwdheid waar hij in bleef.

Hij had zijn beloften als kunstenaar niet volledig ingelost, nee, en bij een langer leven op zíjn manier zou hij daarin ook niet

meer geslaagd zijn. De roeping van de mens was mens te zijn, niet enkel kunstenaar; de nadruk lag sinds jaren niet meer op de produktie, maar op de aktie. Dat hij wel als wegbereider werd erkend, bleek uit een eretentoonstelling in het Stedelijk Museum van Amsterdam, direkt na zijn dood, en, sprekender nog, uit een overzichtstentoonstelling dertig jaar later.

Ook als schrijver is zijn oeuvre fragmentarisch gebleven. Het omvat in hoofdzaak commentaren en pamfletten van zeer ongelijke waarde, doorgaans in weinige uren of dagen op het papier gegooid. Tot het schrijven van iets groots heeft hij het niet kunnen brengen.

En als mens? Wie hem werkelijk gekend hadden, spraken over hem als een van hun inspirerendste levensherinneringen, en vaak met lichte spijt en zelfbeschuldiging – 'wij hebben niet genoeg voor hem gedaan.' Erich was immers iemand die weigerde zich bij zijn hyper-individualisme neer te leggen, hij moest gelijkgezinde idealisten vinden in zijn gevecht tegen de stopverfpoppen. En niet allen vermochten hem zover tegemoet te treden als zij wel wilden. Misschien berust de onopzettelijke legendevorming ook dáár wel op: de legende vergroot de afstand en verkleint de tragedie. Want alle legenden kunnen niet verbloemen dat Erichs leven tragisch was. Hij is gewurgd. Het heeft weinig zin hier een schuldvraag te stellen, het lag én aan hemzelf én aan zijn land, maar de tragedie is daarom niet minder schrijnend. Ook was ze met zijn dood nog niet voltooid. In de jaren dertig probeerden diverse rechtse groeperingen zich van de Wichman-mythe meester te maken, bijvoorbeeld door vroegere Bezem-medewerkers te lijmen. Wie hun daarbij de voet dwars zette, was Wouter Lutkie (die ook de zorg voor Wichmans enige zoon op zich had genomen): hij oordeelde terecht dat Erich nooit een partijman zou zijn geworden. Van het door hem geleide maandblad *Aristo* verscheen nog in 1961 een Wichman-nummer, en het is mede door Lutkies wijze van spreken geweest dat ik mij voor Wichman ben gaan interesseren.

Deze keuze uit zijn werk is georiënteerd naar wat een niet-gespecialiseerde lezer kan boeien en wil tegelijk representatief zijn, behalve dan voor de jeugdverzen. Een paar ophelderingen en informaties vindt men achterin het boekje. Verschillende teksten en gegevens zou ik misschien nooit gevonden hebben, als ik niet op het spoor was gezet door enkele vrienden en Wichman-kenners, van wie ik met name Henk van Gelre uit Nijmegen wil danken.

Wim Zaal

De profeet

Waar ik treê daar bloeien de landen
zonnig en overblauwd,
wat ik raak met tastende handen
vat ik tot glanzend goud.

In mijn handen draag ik het Wonder
voor die terzijde staan,
hoog hef ik het licht, waarzonder
z'hun weg niet kunnen gaan,

Dat met fonklenden glans hunner dagen
eentonig grauw omhult.
Daarom mag ik zelf niet klagen:
dat *mij* geen straal verguldt.

De profundis

Tot tranen toe ben ik bekommerd
nu kan ik nooit meer naar de lommerd,
omdat mijn hele inventaris
   al daar is.

Ons nationaal dranklied

Wij drinken hier niet van verdriet,
nog minder van plezier;
toch drinken wij, zoals gij ziet:
Er is niet anders hier!

Want in den schemer van uw dag,
vaal tussen nacht en nacht,
was er niet één die naar ons zag,
Géén die ons nodig dacht.

Niet één die onze wijsheid riep
of wachtte op ons hart.
Toen God de hele wereld schiep . . .
Neen! Gij ontstondt apart: –

Een mossel droop tot tijdverdrijf
in mist die golfd' en klokt',
zijn slijm, dat door het grauwe wijf
mummlend werd ingeslokt.

Toen rees de mist, en geeuwd' in bas,
en zakte in tot pap,
waaruit de blazen vunzig gas
opgulpten met een klap.

De mist werd vorm (zo ongeveer)
de mist werd land, werd poel,
de mist werd stad en – te veel eer! -
de mist werd mens, werd smoel.

Zoals uw land werd neergesmeerd:
modderig, lichtloos, plat,

zo blijft uw geest ook – tot gij keert
daar waar gij werd, totdat

U lekker slurpt uw moeder Mist
en uitkokt, weet-ik-waar,
waar gij dan verder rot en gist,
wellicht lust men u daar! –

Welaan: Vervloekt! Er weent hier geen,
er heeft hier niemand vreugd:
gij hebt de oude Bols alleen
als nationale deugd.

Gij, drinkt en zwelt, gij ademt stank,
luid wordt uw vuile aard;
ah! barsttet gij maar van den drank,
gij zijt uw drank niet waard!

Wij drinken, en een fijne walm
daalt op de ogen neer:
wij zien u nog, maar lachen kalm,
gij hindert ons niet meer.

Lest raken hart of lever
genadiglijk defekt,
dan stikt in de jenever
het Hollands intellect.

Kunst en onzedelijke uitstalling

In de bladen las ik onlangs dat in de St. Lucas-tentoonstelling een werk van mijnheer Gestel, voorstellende een naakt vrouwspersoon, geweigerd was. Het deed mij oprecht genoegen dit te vernemen, want, dacht ik, daar is dan eindelijk een tentoonstelling waar ik met mijn vrouw en kinderen – twee bloedjes van kinderen – naar toe kan gaan. Ik ben er nu geweest en ik moet zeggen: er waren prachtige dingen, bijvoorbeeld van Bern. A. van Beek, zo vol stemming, en van mevr. Van Duyl-Schwartze (al vind ik het natuurlijk niet goed dat vrouwen schilderen, want de vrouw hoort in het huisgezin) zo echt, net levend, beide zo mooi dat de mensen zowaar bleven staan om er naar te kijken. Maar verder was het verschrikkelijk! Al dadelijk, in de eerste zaal, hingen een paar helemaal naakte vrouwen, getekend door mijnheer Sluijters. Dan was er een 'Lentevisioen' van mijnheer Schaap, ook helemaal naakt (want die kersebloesems tellen immers niet mee). En nog twee beeldjes van mijnheer Falize, ook helemaal naakt. En nu noem ik nog maar het ergste, want als ik al de schilderstukken wilde noemen die niet voldoen aan de toch gebiedende eis: niets bloot dan handen en gezicht, dan zou ik wel aan het opnoemen kunnen blijven.

Men had werkelijk kunnen hopen dat het bestuur van St. Lucas, nadat het bij de Van Dongen-kwestie zo oprecht berouw had getoond, nu anders gehandeld zou hebben. En men zou kunnen gaan denken dat het weigeren van een stuk van mijnheer Gestel meer om zijn gekke manier van schilderen dan om zijn onderwerp is gebeurd. Nu zal ik zeker de laatste zijn om moderne rarigheden te verdedigen, al heb ik geen verstand van kunst en sluit ik mij alleen aan bij het afkeurend oordeel der meest bevoegden, allen professoren. Maar om de schildermanier gaat het hier toch niet, nee, om de zedelijkheid! Van diezelfde mijnheer Gestel waren er trouwens nog twee hoogst zedekwetsende dingen: een dame met haar bovenlijf bloot, in een houding zó stuitend,

dat het mij onmogelijk is die te beschrijven, en nog een liggend naakt van achter gezien, in een houding dus, die in deze verdorven tijd nog lang geen kuisheid waarborgt. Ik ben heel lang op de tentoonstelling geweest, zodat niemand beweren kan dat ik oppervlakkig oordeel. En ik heb met dominee Donkerknijper, die ik daar ontmoet had, aan mijn verontwaardiging lucht gegeven, vooral over de heren Sluijters en Gestel. Want het zijn immers deze verworpelingen, wier werk al uit de tentoonstelling van de 'Moderne Kunstkring' werd verwijderd; en inplaats van zich te schamen en te beteren, schilderen zij maar gewoon door zoals hun goed dunkt.

Het ergste was dit: toen ik van dominee Donkerknijper afscheid genomen had, omdat die naar de Inwendige Zending moest, zocht ik mijn vrouw en kinderen, die ik helemaal vergeten had door die onzedelijkheden. Ik vond mijn bloedjes van kinderen terug bij die infamiteiten van mijnheer Gestel. En ze lachten erom, en hun ogen waren helemaal troebel, mijnheer, van die onzedelijkheid. Ik heb ze dadelijk meegenomen om ze in veiligheid te brengen. Maar toen ik de tentoonstelling uit was, liep ik bijna tegen een marmeren beeld van een naakte juffrouw op. Pander stond er onder. Ik weet niet wie die juffrouw Pander is, maar fatsoenlijk is ze zeker niet, anders zou ze zich toch niet zó uit laten beeldhouwen. En van zulke dingen staat het daar vol. Ik heb dan ook mijn vrouw met de kinderen dadelijk naar huis gestuurd en ben eens verder gaan kijken in het museum. Ik behoefde, helaas, niet ver te zoeken. In de tweede of derde zaal al hing een naakt van een zekere mijnheer Breitner, zó verregaand schunnig, dat ik hard weggelopen ben. Die mijnheer Breitner is nog nooit in een kerk geweest.

Toen ben ik het Rijksmuseum eens gaan inspecteren, maar daar was het al niet beter. Integendeel, het staat er vol van gipsen en marmeren naakte beelden, om van de schilderijen maar te zwijgen. Het lijkt er – met permissie – wel een versteend bordeel. En in het Prentenkabinet heb ik etsen van Rembrandt gezien; veel erger nog dan de schilderijen die uit de 'Moderne Kunstkring' verwijderd zijn (ik ben die toen stilletjes in 't zijkamertje gaan bekijken om goed te weten *hoé* erg ze wel waren).

Diezelfde Rembrandt heeft trouwens in een ongeoorloofde betrekking tot zijn huishoudster gestaan (zoveel weet ik ook wel van kunstgeschiedenis). Maar is het nu geen schande, dat in onze tijd zo iemand geëerd en bewonderd wordt? Wordt zo het zedelijkheidsbegrip der schilders niet verward, en zullen zij niet zeggen: 'Waarom mag ik niet tekenen wat die beroemde Rembrandt wel mocht, ik die nog niet eens in een ongeoorloofde betrekking tot mijn huishoudster sta?'

Maar ik wil tot conclusies komen. Onze burgemeester heeft – en daarvoor zij hem hulde gebracht – wel het een en ander voor de goede zaak gedaan: hij heeft in mei van het vorig jaar de zedekwetsende voorstellingen van Van Dongen aan de ogen van het publiek doen onttrekken, maar, helaas!, niet op eigen gezag, maar onder het voorwendsel dat hij die niet aan H. M. onze geëerbiedigde Vorstin kon vertonen. Helaas, want door dit voorwendsel heeft hij de onzedelijke schilders het argument in de hand gegeven, dat H. M. op de hofbals dames ontvangt, die nauwelijks minder ontkleed zijn. Een argument dat natuurlijk niet opgaat, want die dames beogen geen kunst te tonen. Toch wil ik de daad van de burgemeester niet verkleinen; hij heeft gehandeld als een fatsoenlijk mens. Maar er moet meer gebeuren!

1. Onzedelijke kunstwerken moeten niet alleen van tentoonstellingen verwijderd, maar vernietigd worden, anders blijft er gevaar dat zij later, als de schilder beroemd en dood is, in een museum geplaatst en bewonderd worden, tot grote schade der onschuld. Zo heeft men namelijk altijd gedaan. Men heeft de schilders, terwijl zij nog leefden, flink de waarheid gezegd, bemoeilijkt en in armoe laten zitten (wat zéér juist was, natuurlijk) maar hen ná hun dood verheerlijkt, en hun schilderijen waar men, toen zij leefden, geen dubbeltje voor over had (terecht), met grote sommen voor musea aangekocht.

2. Men heeft mij verteld dat er op de academies en kunstscholen getekend wordt naar het naakt model. Als deze *gruwel*

inderdaad wordt begaan, onder welk voorwendsel ook, wie zal zich dan nog verwonderen over de verdorvenheid der schilders?! Aan dit godslasterlijk bedrijf zou dan natuurlijk dadelijk een einde gemaakt moeten worden.

3. Waarom worden onze gezegende nieuwe Zedelijkheidswetten niet op kunstenaars, tentoonstellingscomité's en museumdirecties toegepast? Zend dáárheen de recherche!

En als dat alles niet baat, zult gij mij vragen, als de schilders maar doorgaan te schilderen zoals hun blijkbaar maar al te verdorven hart hun ingeeft, wat dan? Moet men dan niet het uiterste en enig afdoende middel gebruiken en hen allen aan de Sultan van Turkije uitleveren, opdat die hen gelijk make aan diegenen onder zijn mannelijke bedienden die nog alleen maar bedienden zijn? Dan zal het zeker snel gedaan zijn met de naakte vrouwen!

Misschien zal echter deze inbreuk op de ook door ons aanvaarde vrijheid van het individu niet nodig blijken. Men kan het eerst eens proberen met een sluiting van alle musea en een verbod tot het houden van tentoonstellingen, totdat er tekenen van beterschap te bespeuren zijn. Want zoals een grotere dan ik indertijd in de Kamer zeide: 'Zonder kunst en wetenschap kan de mens leven, maar niet zonder God!' *Uw dn. Jozef Potiphar*

Het verheerlijkt Utrecht

Stroomt ook het volk naar de ruiven; uit de stinkende achterbuurten vol zwam, ongedierte, drek en rolronde ratten, die zelf weer ongedierte hebben, vloeit het, gorgelend als vuil door een riool, door de verbindingsstraten naar het Vreeburg, dat ros is van de gloed der vele vuren, waarin niet alleen vijfhonderdvijfenzeventigduizenddriehonderdtweeëntachtig hele ossen en tweeduizendtwaalf kalveren (waarvan slechts zevenhonderddertig nuchtere), maar ook talloze vette varkens, hazen, konijnen, kalkoenen, tamme en wilde eendvogels, patrijzen, kippen, snippen en faizanten (Lady Amhurst) tussen meer dan manshoge falli van helrode baksteen aan 't spit braden – bewonder de wit geklede koks en keukenmeiden, hoe zij al draaiend met toewijding, om niet te zeggen met liefde, nee hartstocht, uit de grote pollepel smakelijk pruttelende gesmolten boter sproeien over het krokante bruin (vegetariërs worden de wei ingejaagd). Zware bronzen kanonnen, askleurig gepatineerd en fraai versierd à grotesci, met slingers van bloemen en vruchten, putti en hoorns van overvloed, zijn daar gericht, die om de twee minuten een hagel van flikjes, hopjes, muisjes, drops, bruidsuikers en meer zulk snoepsel voor de minderen, die nu eenmaal niet beter weten, recht omhoogspatten dat, neerkletterend, gretig wordt opgevangen met gestrekte handen, hoeden en gespreide mantels, waarbij enkele bijzondere snoeplustigen zelfs tot algemeen misnoegen zo vrij zijn, om getweeën met tafelkleden en beddelakens te werken. Op de Neude spuit een beeld der grote Diana van Efesus, van gedreven koper, translucide geëmailleerd en geïncrusteerd met saffieren en cabochon en violette parels, uit vele borsten drie dagen en drie nachten achtereen de zwarte wijn van Falerno, lijfdrank van Horatius Flaccus, en van Franciscus Rabelesius niet minder, die wegvloeit tot donkere plassen als van bloed, wanneer men niet drinkt. Week onder de voet zijn de straten van rijkelijk gestrooide bloemen, die bedwelmend geuren: tuberozen, brome-

lia's, gedrochtelijke orchideeën en de stuitende gewassen der ongekende wildernis, met verschrikte vragende gezichten als van vroegrijpe kinderen, terwijl boven de hoofden traag wiegelen wanstaltig krioelende, druipende stengels van schrikkelijk getinte diepzeewieren. De lucht beeft van gejuich en loeiend gezang.

Later zwermen uit hun weelderige holen de zondaressen, gevolgd door een heir van neuswijze schandknapen, de helle straten in. Zij schrijden luideloos en stijf als poppen met statige wit-zijden gewaden in het meedogenloze licht, de lippen rood van hennah of lijkblauw van indigo, de wangen zachtbleek van het kostbare stof der parels, metalliek groen de treurig neerhangende oogleden, bestreken voorzichtiglijk met het wiekenstuifsel van exotische vlinders, glanzend zwart de wenkbrauwen, de vlijme nagels verguld, en de als waaiers uitstaande, steil omhooggetrokken en -gekroesd, als wollig weefsel, als verwilderde plantengroei, of als doorzichtig vlechtwerk, kunstig vastgekleefde en gebrande haren, doorzoden van volle kleuren of bezeefd met poeder van metaal. Anderen staan, de aanbiddelijke lijven – amberkleurig, glad en koel – gans naakt en slechts het hoofd met een simpele bruine doek omhuld, achterovergebogen op de hoeken der pleinen, en weer anderen kuieren, kwasi-deftig, als pastoors of dominé's verkleed rond, gruwelijk vuilbekkend. Zij allen zijn geheel gezalfd en gebalsemd met Assyrische nardus, de geurige oliën van Schiras en Epirus of het wrange aroom der steppen. Dan hijgt en kermt weldra de stad in de koortsige adem der Zonde, lilt van overal het schorre zuchten van hen die vergéten moeten, dreunt de grond van hun krampachtig stampen . . .

Tot op het middernachtelijk uur nieuwe vreugden de burgers naar buiten lokken: naar de worsteling der doopsgezinden met de wilde dieren op het terrein der UVV, en het vuurfeest op de Keulse Vaart.

Waar ginds de kreten klinken der ongelukkigen, verscheurd door de scherpe nagels der lynxen, gekneld tussen de kronkelingen der pythons, gekraakt tussen de platte tanden der nijlpaarden, één-voor-één sierlijk gespietst door de dartele eenhoorns of

uitgezogen door de haast niet-meer-te-krijgen vampyrs (om van de welbekende leeuwen, tijgers en dergelijke te zwijgen) en de toeschouwers smakken van genot; kan men zich hier verlustigen onder de dreiging dier twee roffelende zwarte gevaarten: de 'klimaatverbetermachines' en vele kleinere met malle trechters die aldoor snuiven, de 'stankslurpers', in een onvergelijkelijk vuurwerk, vlammend, spuitend en vonkend boven het donkere water. Kijk, een grote lichtende bal stijgt suizend omhoog die, in de lucht opengebloeid tot een stralende pauweveer, langzaam uiteenrafelt in een regen van kleurige vonken, vormende de letters SPQR (Senatus Populusque Rhenotraiectinus). Dan drijven op boten, druipende van fosforische schijn, enige opgespaarde socialisten voorbij, gedrenkt met brandbare stoffen en strontiumzouten, brallend met rode gloor ten hemel als levende toortsen, en geheelonthouders vastgebonden op bakken vol brandende cognac. Soms barst er een, spat in 't voorbijvaren met een sappig knappen uiteen, wat met algemeen gejuich beloond wordt.

Kooplui dringen door de opgepropte drommen en bieden dolken, vergifringen, zilveren spiegels en sieraden voor de vrouwen te koop. Met hen waarzegsters en verkoopsters van droomboekjes, efemeriden en Enkhuizer almanakken. Theosofen lopen slapjes rond met rookstokjes tegen kwade elementalen, in drie soorten, te weten ascetische, meditatieve en hedonistische, geboortestenen, flesjes met door de (echte authentieke) Mahatma's gemagnetiseerd water van de Bramapoetra, brieven van de grote Koot Hoomi (met schriftkundige attesten), bekentenissen in extremis van Hodgson, schilderijen van De Winter (godgod, wat zal er van hem worden) en leerboeken, plus portretten van Catherine Tingley, H. P. B. en die goede kolonel Olcott. Spiritisten desgelijks met psychografen, planquettes, danstafels (met voetbeweging), paraffine-afgietsels en fotografieën van materialisaties. Christian-scientisten bidden u, als ge niet oppast, armen en benen van 't lijf. Astrologen trekken horoscopen en anti-vivisectionisten doen hun medemensen geen kwaad.

Over kunst en kunstenaars (I)

Kandinsky

Veelvuldig noemt men Kandinsky en Marc de 'leiders' der Duitse expressionisten. Als men met dit woord bedoelt: de grootste, meer op de voorgrond tredende persoonlijkheden, zal het wel juist zijn. In elke andere zin is het zeker onjuist. Een 'leiding' zoals Manet en Monet die over het impressionisme hadden en zoals Picasso en Braque die thans over het cubisme hebben, is bij de waarlijk enigszins anarchistische Duitse expressionisten onbekend.

Kandinsky, die in 1866 in Moskou werd geboren, daar studeerde en promoveerde, begon eerst laat te schilderen. Zijn vroegste werk is nauwelijks iets meer dan realistisch, maar verraadt toch een subtiel talent. In de jaren 1902–1905 ongeveer blijkt de schilder twee vrij duidelijk gescheiden uitdrukkingsvormen te gebruiken, waarvan de ene vooral realistisch, de andere vooral (enigszins archaïserend en met vage herinneringen aan Vuillard bv. en de 'Jugend') decoratief is. In de werken van 1906 en 1907 beginnen beide elkaar te vinden. Ook de kleur der werken wordt dan vrijer, verliest wat traditioneel of naturalistisch was, om allereerst uitdrukkingswaarde te worden. Even lijkt het werk van de meester een romantische, min of meer literaire neiging te hebben gehad. In 1910 begint de menselijke figuur en de andere delen der voorstelling hun zelfstandige betekenis te verliezen, verworden voor de schilder tot kleur- en vormcomplexen, waarover hij vrij beschikt om zijn vlak te 'vullen' en als geheel te doen leven. De te verwachten conclusie komt dan ook in 1911: de gehele afschaffing van het 'onderwerp'. Hoewel er ook uit dit jaar nog werken zijn, die visueel min of meer aan een voorstelling gebonden zijn, verzuivert zijn schilderij thans geheel tot een samenstel van vrije lijnen, vormen en kleuren, die naar hun eigen, zuiver optische, wetten tot uitdrukking geordend moeten worden.

De werken van 1912 wijzen op een verklaring en vereenvoudiging van het bereikte. Maar er wordt nog een verdere ontwikkeling aantoonbaar. De werken waren in zover nog reëel geconstrueerd, dat zij zich nog naar de verticale constructie richtten, die met de gravitatie samenhangt. Als er nog van 'diepte' in de eenvoudig-perspectivische betekenis, sprake is, blijkt dikwijls het voor de toeschouwer horizontale vlak, waarop min of meer verticaal andere vlakken gezet zijn, de constructie van het werk te beheersen. Dit overblijfsel nu van het natuurlijke landschap als uitgangspunt voor het schilderij is thans bezig te verdwijnen.

De vraag is nu of het Kandinsky gelukt is, in zijn vrije 'composities', 'impressies', 'improvisaties' enz., zijn persoonlijke tijdelijkheid te veralgemenen en bestendigen – het erkend énige doel van de kunst.

De vraag is dus of deze werken verstaanbaar zullen blijken, afgezien van de enorme 'peinture', die ieder die zien kan en wil, zal bewonderen. Maar, zomin men iemand stom zal noemen, die niet tot een dove kan spreken, zal men een kunstenaar van 'onverstaanbaarheid' mogen beschuldigen, die niet dadelijk door de inerte massa erkend wordt. (Dat mankeerde er nog maar aan!)

Wie verwacht dat hem het begrijpen zal worden toegeworpen, zal even arm heengaan als hij kwam, misschien alleen een stamtafelgesprek rijker. De toeschouwer – het zal nooit te veel worden gezegd – moet nogmaals scheppen wat de kunstenaar schiep. Vooral hier, waar zijn 'geestelijk voedsel' hem niet voorgekauwd is, zodat hij slechts behoeft te slikken. Hij kan niet, als in een tentoonstelling van impressionistisch schilderwerk, langs de wanden marcheren en van tijd tot tijd blijven stilstaan om op te merken: 'Kijk, da's aardig.' Hij zal – men vergeve mij de beeldspraak – om elk dezer werken moeten vechten tot het zijn eigendom is. Kritiek en publiek deden dit zelden. Gewoonlijk deden zij wat door alle eeuwen heen hun roeping was: zij scholden, even hard, dikwijls zelfs met dezelfde woorden als hun vaders eens op Manet en hun oudere broers op Vincent van Gogh scholden. Dáár moet men zich niet boos over maken. Veel gevaarlijker is een andere dan

deze, ongecompliceerde, dwaasheid en met schrik zag ik er (in het buitenland) de verschijnselen van: die van het begriploze bewonderen omdat 't 'hoort', omdat men met het 'nieuwste' te doen heeft, omdat men 'modern' wil zijn. Veel beter immers brute tegenstand, die voor een kunstenaar nooit anders dan een prikkel was, dan het onbegrepen bewonderen (en kopen), dat hem er ál te gauw toe brengt het zich gemakkelijk te maken.

Rousseau le douanier

De grootheid van Henri Rousseau, 'le douanier', is zijn sensitiviteit. Zo oud hij geworden is, enigszins behoorlijk schilderen, naar officiële begrippen, heeft hij niet geleerd. Wanneer wij zijn werk nu toch zeer grote kunst noemen, dan constateren wij daarmede, dat deze tijd er een is, waarin de techniek in betekenis vermindert.

Rousseau was als mens de onhandige, onbenullige, goedgelovige dromer, die men in Parijs voor de gek ging houden, zoals men in Amsterdam 'de zwanen gaat pesten in het Vondelpark', naar ik lees; en tóch het kind dat, als het heel ongelukkig was, weer blij werd met een scherf gekleurd glas. De kinderachtigste dwaasheden kunnen ons hem slechts nader brengen. Was het immers juist niet dóór die dwaasheden, dat hij zich klaarder en duidelijker uitsprak dan veel anderen? Of hij de muffe huizen der banlieue schilderde of portretten (die niet de minste gelijkenis met de geportretteerden vertoonden), of dat hij zich, in zijn grote stukken, de glorie van eens geziene oerwouden herinnerde, áltijd wist hij zijn voorstelling te laten leven, trots haar werkelijke onbestaanbaarheid. Wat wil men meer?

Historisch gesproken was Rousseau een kind van het dilettantisme. En wel van dát dilettantisme, waarin het lagere volk zelf zocht wat het wenste, toen het omstreeks het midden der 19de eeuw van de heersende kunst begon te vervreemden. (Het impressionisme is nimmer werkelijk populair geworden).

Rousseau leefde in die klasse waar dit, laat mij zeggen, antinaturalistische dilettantisme gecultiveerd werd. Hij werd, omdat hij groter kunstenaar was dan zijn simpele voorgangers, degene die de vormen, ontstaan buiten de 'eigenlijke' kunst, tot die kunst terugbracht. Zo herstelde hij het 'weten' als een element der schilderkunst, die zo lang door het 'zien' alleen was beheerst. Nooit heeft hij, als de impressionisten, de dingen in het licht kiekeboe laten spelen: een boomtak bijvoorbeeld was voor hem geen samenspel van kleurige vlekken, maar een geordend samenstel van bladeren, ook al was zulk een tak zó ver van het oog verwijderd, dat in werkelijkheid van het onderscheiden dier bladeren als zodanig geen sprake kon zijn.

'Het doel van een catalogus' (reaktie)

Mijn goeie, beste, brave Mejuffrouw of Meneer,

Ik meen te mogen veronderstellen dat gij, wanneer gij er een, zij 't ook slechts uiterst vaag, idee van had hoe zot uw beschouwingen onder bovenstaande titel zijn, gij achter het masker van uw anonimiteit zoudt blozen 'als een maagd die de beminde van verre ziet komen'. Mag ik het genoegen hebben u een handje te helpen om het zo ver te brengen?

'Ziet men een schilderij, dan is het eerste (!) waarop men let (!), wat (!) de schilder er in (!) legt (ja, morgen, wat ú er in legt! E. W.) en zodoende (!) voelt (!) men bij enig "dieper inzicht" (!) in de kunst (!) dan ook (!) wie de schilder is (!)'.

Buitengewoon aardig gezegd, dacht u zeker bij uzelf. Helaas falikant ernaast! 'Wat de schilder er in legt' is, – daarover zal ik niet met u twisten – een synthese van *alle* andere factoren die in aanmerking komen en dus het allerlaatste wat men *waarlijk* ziet. Wie dit ontkent, heeft nog nooit zelf iets gezien, wat ik u brom. Mag ik u nog eens even aan een bekend feit herinneren, dat de waarde van dat soort 'zien' kan helpen bepalen? Ik bedoel wijlen de 'beate glimlach' der madonna's van een bepaalde tijd, waarover

de journalistiek indertijd hevig aan het kwijlen raakte. Welaan: diezelfde gelaatsuitdrukking komt óók bij de beulsknecht en gevilde misdadigers uit die tijd voor en blijkt dus een stijl-verschijnsel, dat met de 'beatigheid' van de madonna geen snars te maken heeft!

En zo dacht u te 'voelen wie de schilder is'! (En wat hebt u nog wel allemaal meer gevoeld mijn goeie, beste, brave Mejuffrouw of Meneer?)

De tweede fundamentele fout in uw veronderstellingen is, dat een catalogus die 'zo groots opgezet' is 'in de eerste plaats' zou moeten dienen om 'de leken een weinig (!) in te lichten (!) over het aesthetische (!) van de schilderijen'. Om het eens kort en bondig te zeggen, Mejuffrouw of Meneer: het is makkelijker de derde-machtswortel van een Edammerkaas te trekken dan om een leek over 'het aesthetische van schilderijen' 'in te lichten', zelfs wanneer die leek zo bescheiden is om slechts 'een weinig' ingelicht te willen worden! Met enige moeite zult gij uit het bovenstaande misschien ook wel begrijpen waarom. Maar gij bedoelt dat ook eigenlijk niet – ik vlei mij namelijk, al zult gij dat minstens merkwaardig vinden, beter dan gijzelf te weten wat gij zegt – gij bedoelt de wens uit te spreken, dat u een gemakkelijk te onthouden, vozig-poëterig etiket geleverd zou worden, waarmee gij het kunstwerk voorgoed in uw hersenkast zoudt kunnen opbergen, in het genre van:

Portret van Agatha van Schoonhoven

Het schoonste schilderij dezer tentoonstelling, een meesterwerk van de grote Utrechtse portretschilder. De raadselachtige uitdrukking van het fijn-gesneden mondje en de aandoenlijke nijging van het hoofd, benevens de subtiele tegenstelling der kleuren laten een indruk achter, zó onvergetelijk als latere werken, zelfs van grote meesters, niet kunnen. Na de primitieven kon men nimmer de zichzelf-onbewuste vrouwelijkheid, die in dit schilderij bijna tot tranen toe roert, met zo eenvoudige middelen weergeven.

Buh!

Nietwaar? Dit zal nu misschien al niet meer in uw smaak vallen. Stel u dan eens voor, hoe gij het wél zoudt willen hebben, en of gij dan ook maar een sikkepit méér van het kunstwerk zoudt weten dan nu! Donders, Mejuffrouw of Meneer, wat niet uit eigen aanschouwing werd is minder dan niets!

De samensteller van deze catalogus, die het de leken nu eens lekker verkeerd gemakkelijk heeft gemaakt door hen een paar vals gevoelerige stopwoordjes mee te geven, verdient luide hulde! Ik verzeker u, dat kunstenaars het beter met de droogste geleerde kunnen vinden, dan met een welwillend in de ruimte kletsend journalist.

Vincentomanie

Hoe pijnlijk het moge zijn met het 'edelste deel der natie' niet alleen, maar ook met eigen eenmaal diepst geloof in botsing te komen, meen ik toch dat er eens gewezen moet worden op de psychische epidemie, die ik deze naam gaf. Spreekt men thans niet over Vincent van Gogh als over een 'Meester', zo bedoelende dat hij dus, 't zij de voleindiger ener lange ontwikkeling, 't zij de beginner ener nieuwe was, of liefst zowel het een als het ander?

Hij was noch het een, noch het ander. Geen nieuwe vorm en geen nieuwe techniek heeft hij gevonden, geen nieuwe uitdrukkingsmiddelen dus. En evenmin heeft hij de overgeleverde zuiverst samengevat. Nee, hij forceerde, verkrachtte de uitdrukkingsmiddelen der 'impressionisten'. Zo werd hij teken van de niet-meer-toereikendheid dier middelen; zo werd hij tevens een uiter van menselijk gevoel, soms met ontstellende vehementie.

Wij geloven niet meer dat de meest directe uiting van een aandoening de hoogste kunst is. Een schreeuw is geen kunst. Kunst is een grote stilte.

Vincent van Gogh is een overgangsfiguur, de eerste der 'Fau-

ves'. Niet Rembrandt is hem verwant, de klare, maar veeleer Grünewald of Greco, overgangsfiguren als hij, en daarom, als hij, overschat in deze (overgangs-) tijd.

De toekomst

Als de traditie het uitzeggen van wat men te zeggen heeft niet meer vergemakkelijkt, maar bemoeilijkt, dan schiet de tijd als een machtig aphrodisiacum in de jonge kunstenaars, die het leven weer zoeken, en het vinden in de zichtbaarheid. De kunst moet, als Antaeus de reus, de aanraking zoeken der moeder, der aarde, omdat zij, wanneer zij zo niet telkens herleven kon, ellendig vergaan zou.

En dan begint het oude spel weer . . .

Anders gezegd: de kunst zoekt steeds vaster te worden, strakker en stijlvoller, totdat zij leeg wordt van leven. Dan voltrekt zich, telkens weer in een periode van 'realisme', de vernietiging der lege vormen door een (steeds partiële en relatieve) navolging der zintuigelijk-waarneembare werkelijkheid, tot de niet-meer-passende stijl verdrongen wordt door een zakelijkheid, die een nieuwe zegging van wat de eigen tijd beweegt, inleidt. Immers meestal, zo niet altijd, zoekt men dan opnieuw kontakt met een lang afgestorven stijl (de 'dood' van een symbool is natuurlijk altijd slechts een voorlopige dood), die passend is of passend gemaakt kan worden voor wat men uit wil drukken.

Er gaat niets verloren. Waarom zouden wij vragen of onze kunst spoedig zal doodlopen? Wij weten niet waarheen wij gaan. Maar wij gaan waarheen wij moeten.

De toekomst – wie kon haar ooit voorspellen? Ik zal het niet proberen. Maar zeker zal die niet zijn zoals onze idealisten die verwachten: een van-nu-af rechtdoorlopende stijl-ontwikkeling. Want na elke kunst komt: haar ontaarding. Na elke Lantier komen de Fagerolles (hun gaat het best hier op aarde) en dat hoort ook zo. De bemiddelaars tussen kunstenaar en publiek

(maar dat zijn juist de slechte kunstenaars; waarvoor zouden die anders dienen?) moeten er toch ook zijn!

Geen kunst kan de grenzen die de eigen tijd stelt, verbreken (Marc). Wacht maar, er zal spoedig genoeg water in onze wijn worden gedaan! Het publiek ga zijn gang. Wel zeker, wat zou het anders doen? Maar ook wij gaan onze gang:

Denn ihr erfröret
Wenn wir nicht schwitzten.

Wederzien

Mijnheer de Hoofdredacteur!

Het was toevallig juist in deze 'door mij zo geminachte stad', dat ik na een copieus diner (koffie walmde naar mijn savourerende neusgaten en geteisterde muggen snorden door de rook ener uitgelezen sigaar), de hand uitstrekte om de kennismaking met mijn onvergetelijk *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad* te hernieuwen. Moge, Mijnheer de Redacteur, de hernieuwde kennismaking voor het *Utrechtsch Dagblad* niet minder aangenaam zijn dan voor mij!

'Ihr meiner Jugend Freuden und Gesichte, wie floht ihr so bald! Ich gedenke eurer heute bei meinen Toten', zou Nietzsche zeggen. Wat waren zij zoet, de herinneringen, die mijn ogen vulden met tranen, herinneringen aan de krant waarmede mijn eerste schoolboeken gekaft en mijn eerste vliegers bespannen waren, de krant waarop ik later, nu ook alweer tien jaar geleden, het produkt van mijn eerste scheerproceduur heb afgestreken, de krant waarin zo dikwijls, en laatst nog bij mijn verhuizing, veel broze waar sekuur verpakt was; de krant in het kort, waaraan zovele herinneringen vastzaten als in de zomer vliegen aan de zaken, waarin die beesten nu eenmaal belang stellen. Mijn hand beefde, en met glimlachende weemoed en tedere plechtigheid ontvouwde ik het zondagsblad, waarin ik hoopte hetzelfde geklets te hervinden, dat mij zovele jaren vermaakt had, zovele werkelijk moeilijke jaren!

En zie, daar viel mijn oog op een artikel geheten 'Moderne schilderkunst in de hoofdstad'. Het bevredigde mij volkomen! Ik vond er het woord 'futurisme' gebruikt met betrekking tot 'de Onafhankelijken' (waar geen enkele futurist exposeert) en Diego Rivera (!). Ik vond daar als een der weinige geslaagde moderne werken de 'Nuit à Alger' van Rioux genoemd, die nu juist de enige der genodigde buitenlanders is, die van elk greintje talent verstoken bleef, en ik verheugde mij zeer.

Reiner werd nog mijn vreugde, toen ik tegenover mijn eigen werk een onzegbaar kluchtige toon van geforceerde vlegelachtigheid vond aangeslagen. Ik zag daar een schilderij, dat aan de tegenstelling van rood-groen-blauw zijn leven ontleent, omschreven als 'twee scherp contrasterende kleurvlakken, oranje en zwart, naast of fel door elkaar' en bewonderde de moed van hem, die een schilderij durft beschimpen dat hij zich niet herinnert indien hij het al ooit gezien heeft.

Daarna las ik over Loe Saalborn als 'cubist' en glimlachte reeds bij de gedachte aan het gezicht, dat hij zal zetten wanneer ik hem dát vertel. Totdat het allergoddelijkste knaleffekt mij van mijn stoel deed vallen: dat ik die goede oude Signac, de cher maître – 'de tous les pointillistes celui qui a le point le plus petit et le plus rond' (Degas) – als ultra-modern niet alleen genoemd maar zelfs bespot moest zien ('postzegelwerk'). 't Zal je overkomen! En 't overkomt je ook als je niet beter weet!

Zo ging het voort: iedere regel was een bok en iedere bok was een geluk voor mijn vaderstadslievend hart – totdat plotseling mijn blik versomberde en mijn blijdschap minder, althans minder naïef werd. Want wat las ik aan het slot van het grappig artikel? Dit:

'Trouwens, zelfs de felste woordvoerder der nieuwe richtingen, Erich Wichman, waagt het niet, blijkens zijn pro-betoog in de bekende brochure der Hollandia-drukkerij, er een blijvend bestaan aan toe te kennen. Maar dan hebben ze toch gewerkt als een stimulans, om anderen niet te doen verstarren in de sleur. (Hij citeert immers: Denn ihr erfröret – Wenn wir nicht schwitzten).'

Nee maar, hoe heb ik het nu met mezelf? vroeg ik met grote ogen van verbazing. En zie, daar kwam de Duivel-der-Verwaandheid mij verzoeken, zeggende tot mij listiglijk: 'Ouwe jongen, die onzin kun je immers niet geschreven hebben!' Verontrust ging ik een exemplaar van mijn bekende brochure lenen, en zocht, maar vond niet. Aldus sprak toen glimlachend de duivel der verwaandheid, mij verzoekende: 'Zie je wel, zulke malligheid schrijf jij niet, ouwe jongen! De man heeft je verkeerd begrepen.' Doch ik antwoordde hem: 'Mijn waarde, als de man mij verkeerd be-

grepen heeft, kan ik nog wel schuldig zijn, inzoverre ik niet duidelijk genoeg (althans niet duidelijk genoeg voor de criticus van het *Utrechtsch Dagblad*) heb geschreven; iedereen beweert toch, dat ik daartoe verplicht ben.' En nogmaals bracht de duivel der verwaandheid mij in verzoeking, fluisterende aan mijn oor verfoeilijk: 'Wie of wat zou jou kunnen verplichten duidelijk genoeg voor die meneer te schrijven?' Doch wederom bood ik weerstand, hem deze zin wijzende: 'Ware slechts de heer Wichman even vaardig met het penseel als hij met de pen heeft bewezen te zijn..' waarop de duivel der verwaandheid vluchtte, vervaarlijk schreeuwende, en achterlatende een gruwelijke stank van ontstoken eksterogen.

Ik begreep dat ik gezondigd had in onduidelijkheid en daarom wil ik nu gaarne – indien u mij daartoe de gelegenheid wilt geven, Mijnheer de Redacteur, boete doen in duidelijkheid:

Zeker hoop ik het nooit zo ver te brengen (ik, die schreef dat de kunst alleen blijvend is in veranderlijkheid, ja die veranderlijkheid zelve is) aan enige kunst ter wereld een 'blijvend bestaan toe te kennen'. Maar daarom verwacht ik nog niet voor zo idioot te worden gehouden, dat ik de moderne bewegingen tot 'stimulans' der kunst zou willen verlagen! Dé kunst, élke kunst, is een stimulans voor de geesteloos-opgeblazen, vadsig-kwastige bourgeois, wiens levensmogelijkheid nóg moet komen uit de geest, uit de kunst . . . in 25ste aftreksel; geest die dan ook wel zeer sterk moet geweest zijn in grote kunstenaars, om in zulk lauwwarm lebberwater nog waarneembaar te blijven. Dát betekende:

Denn ihr erfröret
Wenn wir nicht schwitzten.

Dat, en niets anders.

Is de verslaggever soms nog iets onduidelijk?
Niet?
't Is wel, dan rook ik mijn sigaar op.

Humanitätsschwindel

Sinds enige maanden slingert op mijn schrijftafel een kwasi-getypt-gedrukt briefje van een comité (welks liefdadige naam en aard niet ter zake doen), waarin o.a. de volgende zinnen te lezen staan:

Wetende dat men zich nooit vruchteloos tot een kunstenaarsziel wendt, vooral waar het een edel en liefdadig doel geldt, komen wij een dringend beroep doen op uw edelmoedigheid, u verzoekende het een of ander uwer huiswerken voor onze kleinen te willen afstaan.

Daar het ons niet mogelijk is dit schrijven aan elke kunstenaar afzonderlijk te doen toekomen, verzoeken wij u beleefd onze voorspraak te willen zijn en uw invloed te willen doen gelden bij vrienden en kennissen, opdat zij ons hun medewerking mogen verlenen. Welke kunstenaar zal zich niet gelukkig achten een blaadje uit zijn album te mogen geven om een kind te redden!

Op voorhand danken wij u van harte voor de onwaardeerbare hulp, die u ons zult bewijzen . . .

Dat gaat zó. Enige – bij voorkeur oude en ongetrouwde – dames 'van goeden huize'; enige heren, die voor hun ambt of zaak de naam van grote edelmoedigheid best kunnen gebruiken; enige deftige leeglopers die publiek persoon willen worden, en enige 'mindere mensen' die graag al het werk willen doen, omdat er dan ook op hén wat afstraalt van zoveel voornamigheid, vinden elkaar voor een 'liefdadig' doel.

Dan gaat men afspreken 'wat' en 'hoe', iets in elk geval, waarvan de verwachte opbrengst (afgezien van wat aan de strijkstok blijft hangen) dikwijls zó is, dat één der comitéleden die stilletjes uit eigen zak had kunnen betalen zonder het zelfs maar te merken. Maar dat doet men niet. Een fancy-fair, waar hun dochters tevens op een man kunnen azen? Kan dat niet, omdat er juist een geweest is voor de verminkten? Ja, en Bloemendagen zijn ook niets meer, de meisjes worden van te laag allooi tegenwoordig,

er zijn er al bij, die een middag op straat voor dame spelen, terwijl ma de trap doet, daar kun je toch de dochters niet aan wagen! Dan maar een kunsttentoonstelling! En zo waait een briefje als dit op onze schrijftafel.

En dan gaat alles verder zoals men verwachtte. Dan zijn de schilders gek, nee laaghartig genoeg, hopen ook op reclame voor hún zaakje, en laten deze edele dames en heren zich niet vruchteloos tot een kunstenaarsziel wenden! Is het soms niet gek en laaghartig? Zijn dat soms niet dezelfde edele dames en heren, die ons met ons gezin desgewenst rustig, o zo rustig laten verhongeren? Denk eens aan de tentoonstelling voor de weduwe van Knaup, die een nadelig saldo gaf, als al dergelijke tentoonstellingen zonder de deftigheid! 'De bedelarij is slechts aan de armen verboden' (Anatole France). O zo!

Vragen die edele dames en heren soms welgestelde fabrikanten of winkeliers om 'stukken' uit hun fabriek of winkel? Nee, altijd de kunstenaars. Die onderscheiding zou eervol zijn, als zij geen speculatie op onze domme ijdelheid was, als deze edele dames en heren ons niet diep minachtten. (Hoor ze praten, bijvoorbeeld als een der hunnen kunstenaar wil worden!).

Wel mogen wij deze edele dames en heren de gelegenheid geven een mooie naam te verwerven ten bate van zak of knoopsgat, de gelegenheid om een kunstwerk, vaak voor minder dan de helft van de werkelijke handelswaarde, voor hun salon aan te schaffen, met de volle bevrediging van hun liefdadigheidsverlangen en de verwachting van Gods bijzondere zegen op de koop toe, maar verder, o nee!

Want het is alweer hetzelfde soort edele dames en heren, die bij het bezoek van Koningin en Prins aan de 'Vierjaarlijkse' te Arnhem, de schilders, die ook waren uitgenodigd, 'als schapen van het ene hok naar het andere' deden drijven van de ene zaal naar de andere (met een ketting er voor!) om toch vooral de 'Hoge Bezoekers' niet in aanraking te brengen met het snode persoon van hen, wier werk zij heetten te komen bekijken. Het is alweer hetzelfde soort edele dames en heren, die bij de opening

der Bosboom-tentoonstelling de leden van Pulchri niet in hun eigen gebouw wilde toelaten, omdat men liever onder elkander was in deftigheid. Men rekent daar eenvoudig op onze laagheid.

Ten onrechte soms? Want het zijn alweer dezelfde edele dames en heren, die het aardig tijdverdrijf kunnen nemen, op onze tentoonstellingen Waterloopleintje te gaan spelen; áls zij dan kopen, kunnen zij een werk dat voor bv. f 200,– geprijsd staat wel voor f 60,– hebben, is 't niet zo? En zijn het niet eveneens dezelfde edele dames en heren bij wie de schilders, al of niet met werken onder de arm, de deur platlopen, soms om te verkopen, maar bij voorkeur om te jagen op subsidie (wie bij die gelegenheid voldoende nederig is en in 't algemeen, wie voor deze bezigheid talent bezit, kan verdere talenten missen en mist die dan ook gewoonlijk).

Laat dit alles maar zo blijven. Blijft als kunstenaar maar zoiets als een hoer, 'die men waardeert in zoverre men ze gebruikt'!

De Raad

Raad eens . . .

Bewaar dit blad,
't wordt later geld waard
Prijs x ? cent
1e Jaargang No. 1

Groot Amsterdams Verkiezingsorgaan onder redactie van Cornelis de Gelder, bijgenaamd 'Had-je-me-maar'.

Ter inleiding

Hatsjiekoe!

Dit blad, waarin uitsluitend geschreven zal worden door leden en aspirant-leden van de Amsterdamse Gemeenteraad, voorziet in een zéér dringende behoefte! Wel zijn er veel bladen in Nederland, juist zoveel te veel dag-, week- en maandbladen als er dag-, week- en maandbladen zijn, want geen enkel blad is goed. Dit wél – zodat al die andere bladen thans het voorwendsel missen, waaronder zij voortbestonden, en met spoed behoren te verdwijnen.

Hap, zeit-ie!

Voorts kan dit blad ten teken zijn voor het hoge geestelijke peil, dat de Amsterdamse Gemeenteraad als geheel (en ieder lid afzonderlijk) thans bereikt heeft, resp. na deze verkiezingen bereikt zal hebben. Immers, alle letterkundige en kritische geschriften en verhandelingen, die de leden tot nu toe uitgaven in verschillende wetenschappelijke en artistieke periodieken, vaktijdschriften, brochures, verzamelwerken, handelingen van binnen- en buitenlandse academies en geleerde genootschappen, zullen daarin worden samengevat en boekwerken van ál te grote omvang aangekondigd en ontleed.

'De welverdiende straf van de wijze, die niet-regeren wil, is door de dwazen geregeerd te worden', zegt wijlen Plato in zijn *Politeia*.

Indien dit eerste nummer het succes mocht hebben, dat het toekomt krachtens het gehalte der bijdragen en de verhouding tussen Raad en bewoners onzer stad – iedere stad heeft de Raad die zij verdient – zullen de volgende nummers zo mogelijk nóg mooier worden.

De kop van dit blad sneed Jan ter Haar in hout.

Had-je-me-maar
(Zo en niet anders te schrijven!)

Jajem-Lied

(Aan mijn collega Gerhard)

'k Bezing u, nooble Alcohol!
M'n zak is leeg, m'n hoofd is vol
  Van de jenever.
O, Hollands milde hartetroost,
Bekend in west, bekend in oost:
  Broeder jenever!

Geen hoofd zo stom of 't krijgt wat geest,
De stomste koppen juist het meest
  Van de jenever
(En stomme koppen zijn hier veel)
O, Holland vult u tot de keel
  Met de jenever!

O, Holland, land van narigheid
Van kou, van mist, van haat en nijd,
  D'r is jenever.
Spoel weg je vuile huich'larij
Je vieze centenschraperij
  Met de jenever!

Och Holland modder nou niet meer,
Denk niet meer aan je burgereer,
  Drink maar jenever!
O land van lage woekerwinst
Een kan per hoofd per dag voor 't minst
  Van de jenever!

Dan wordt het hier een toffe boel,
Want Holland heeft toch maar gevoel
  Voor de jenever;
Toon, Holland, dan je ware aard
En doe niet meer zo stom-bedaard
  Zonder jenever.

Gij vaderlanders, lui en laf,
Drinkt Hollands vechtlust uit het graf
  Met de jenever,
Sla maar gerust elkander dood!
(Jullie bent toch maar idioot
  Zonder jenever)

Splijt platte schedels tot het spat,
Steekt vette buiken, dat het nat
  Drupt als jenever,
Snijdt huiden, dik als eksteroog,
Aan repen – zelfs het vocht van 't oog
  Stinkt naar jenever! –

Vecht tot geen ziel het overleeft,
Tot d'aarde bloed gedronken heeft,
  Als gij jenever,
Tot 't stinkend goor Hollands moeras
Geworden is één rooie plas
  Walmend jenever –

Eén Hollander blijft dan bestaan:
Ik-zelf, en ik bezuip mij aan
  Een vat jenever,
Totdat mijn leven is genekt,
Dan stikt het Hollands intellect
  In de jenever!

C. de Gelder

Le Baiser

opgedragen aan mijn zoveel vereerde mevr. Zelm-v.d. Berg

Le geste d'amour par excellence est le baiser;
C'est la première conquête d'un amant,
Atteinte d'un homme à la pudeur d'une fiancée,
Premier cadeau d'un homme, de mille feux brûlant.

Une promenade des lèvres sur un visage adoré,
Un scellement des bouches en se préparant
A dire des mots suprèmes d'amour ardent,
La communication première de chair c'est le baiser.

Les bouches à peine formées pour les amours
Sont roses à la façon des roses qui sont teintées
Comme le soleil, les bouches qui font baiser.

Par les amours les lèvres n'osent plus se fuir,
Elles sont nos attirances qui font tous nos désirs,
Une révélation est leur contact toujours.

A. B. K.

Praktisch Futurisme en Hotel Atlanta

Napels, 1 april 1921

Waarde vriend de Gelder,

Gij vraagt mij een bijdrage voor ons nieuwe weekblad *De Raad*. Hoewel mijn gevoelens van sympathie voor onze Raad en die van vriendschap en respect voor u, die u zeker bekend zijn, zich ertegen zouden verzetten, zou ik u teleur moeten stellen als u niet met deze kleinigheid voor ditmaal genoegen wilt nemen. Niet zozeer uit bescheidenheid, hoewel ik die zeker bezit, maar eenvoudig uit tijdsgebrek. Napels zien en dan sterven – of Burgemeester van Amsterdam zijn en dan leven, de keus is moeilijk. Laat mij nu voor alles Mens zijn ('fays ce que vouldras' zegt mijn schone meester Alcofribas Nasir!). Gij moet dan weten dat, hoezeer ook bekend met Multatuli's beschouwing over het aartsvervelende van zo'n al maar rokende berg voor ons raam, ik van de heerlijke lucht meer geniet dan ik me als man *qui se respecte* bekennen durf; ik noemde mijzelf immers iemand, die alleen dat bezienswaardig vond, dat door een mensenziel is heengegaan. Maar een der kentekenen van een konsekwent mens is, dat hij zich de luxe kan permitteren weleens inkonsekwent te zijn, niet waar? Gij kunt u niet voorstellen, wát je hier op 't gebied van nachtcafé's ziet. Fenomenaal! En nooit, maar dan ook nóóit, een inval! Gij zult begrijpen wat het mij doet – en daarover behoef ik mij niet te schamen – het enige land te betreden dat ooit (behalve heel misschien het Duitsland van voor de oorlog) goed geregeerd is, en wel tweemaal achtereenvolgens op verschillende wijze, door Caesar en door Augustus. Voorts nemen mijn wetenschappelijke onderzoekingen van de Vesuvius veel, heel veel tijd. Ik tracht namelijk te weten te komen of het 'Giallo di Napoli' of 'Giallorlino' waarvan Cennino Cennini in zijn 'Trattato' verzekert dat het bij de Vesuvius gegraven wordt, daar inderdaad voorkomt.

Deze verbinding, wij noemen haar lood-antimoniaat $Pb_3Sb_2O_8$

(weet gij trouwens dat 'Antimonium' 'tegen den monnik' betekent, omdat het Antimonium diaphoreticum ablutum een geneesmiddel tegen de morbus Gallicus of – wat toeval! – 'mal de Naples' wat wij noemen Syphilis was, die bij voorkeur in de kringen der monniken inheems was) wordt tegenwoordig kunstmatig bereid. Ik ben tot nu toe, hoewel ik volijverig zoek, niet geslaagd dit produkt hier te vinden. Ik vrees dat onze knappe Cennini zich vergist heeft.

Ter zake. Nu mijn collega Zimmerman zijn ambt neerlegt, en uit de nobele stad Rotterdam (dán toch nog maar liever hier!) vertrekt met achterlating van het lelijkste stadhuis der gehele waereld, lijkt mij het ogenblik geschikt om over Hotel Atlanta te schrijven.

Beste vriend, gij zult wel begrijpen hoe het mij grieft, dat een aantal architecten met de botte laatdunkendheid die, onder ons gezegd, hun ambacht kenmerkt, ons, het college van B. en W. aanvalt, omdat wij tegen het advies der 'schoonheidscommissie' in, het inderdaad onzegbaar walgelijke ontwerp hebben goedgekeurd. (Niet 'goed gekeurd', wel te weten! Ik was er te vies van). Laat mij daarom enige der overwegingen, die tot het nemen van ons besluit leidden, kenbaar maken.

Gij zegt zelf dat 'iedere stad de Raad heeft, die zij verdient'. Mag ik nu niet zeggen dat iedere stad de gebouwen heeft die zij verdient? In mijn tijd in Groningen bouwden wij ook lelijk, heel lelijk zelfs, althans niet mooi, hoewel niet zo protsig als zij 't nu willen hebben (de goeie tijd komt nooit weerom) en niemand zei er ooit wat van. Ik voel werkelijk niet veel (onder ons!) voor dat politie-staatachtig ingrijpen, om mensen die nu eenmaal graag in een zo lelijk en patserig mogelijke omgeving willen zitten, te dwingen de harmonie van hun persoonlijkheden (ik mag er niets van zeggen) met zo'n omgeving te gaan verbreken, althans vertroebelen. Dit argument wordt nog klemmender, als gij bedenkt dat die mensen nu eenmaal – wij beiden kunnen er niets aan doen – de hele grote geldpatsers zijn, de aristocraten als 't ware van deze tijd, die ons toch al niet maggen, omdat wij zo democra-

tisch zijn. Men moet de grote lijn van de politiek zien! Dat zei mijn vriend Wibaut ook altijd.

Wat zouden de arme intellectuelen, waar ik (gesteld dat die er hebben als de trams straks nog weer duurder werden en zij hun zolen helemaal op onze straten zouden zien verpulveren, terwijl Kollewijnse spelling ingevoerd zou moeten worden 'zoals alles wat beroerd en naar is, en er dus zeker komt'? Wel? En waarvoor? Om mensen die beslist willen eten, waar wij zouden moeten braken, te dwingen om bij hún (zo is het toch!), waar waarachtig als God nooit iemand komen zal die het allerkleinste dameslaarsje verstand van kunst heeft (bedenk eens wat het daar kosten zal, bovendien worden haveloze individuen natuurlijk geweerd!), dus zomaar, iets moois, althans iets niet-bijzonder-lelijks te laten maken! Laat ons toch redelijk zijn en zeggen: zij verdienen niet beter!

Nu moet ik uit; gij moest eens zien hoe heerlijk de zon op de gele huizen en de blauwgroene bomen (zoiets zie je hier niet) gezellig en zonder haast stooft! Lekker!

Alleen dit zou ik nog willen vragen: was de Beurs van Berlage ooit zo mooi, toen er nog geen Effectenbeurs en Bijenkorf naast stonden? Was het Paleis op de Dam iets bijzonders voordat het de 'Grote Club' (aba!) tot buurman kreeg? Het American Hotel is nu wel niet zó mooi, maar 't is toch een dragelijk gebouw: het zal gewoonweg prachtig lijken, als het na Hirsch (zoiets onbestaanbaars bestaat, wij beleven wondere tijden!) en na Maison de Vries (waarvan ik nog niet genoten heb, hoezee!) ook nog aan een derde zijde (want de Stadsschouwburg is te *harmlos* lelijk) een, niet parlementair te zeggen, repoussoir krijgt.

Met de beste groeten van huis tot huis. *Uw toegenegen Tellegen.*

Onderschrift

Tellegen, Tellegen, wat haal je nu uit! Eén dingetje laat ik je alleen opknappen, en wat maak je ervan?! Ten eerste heb je je mond voorbijgepraat en ten tweede gaat 't hele plan niet door. Atlanta liquideert. Maar de huizen zijn afgebroken. Sssst. Pas alsjeblieft in 't vervolg op! Ik lees in de krant dat de Vesuvius gaat spugen. Ik wens je het lot van Plinius jr. Ik heb niets aan je. *Wibaut.*

Een merkwaardig geschrift

A. Defresne: *De psychologie van Van den Vos Reynaerde*, Amsterdam 1920, niet in de handel.

Het lichaam van morgen is de geest van gisteren, de gemeenschap is het ver-leden genie. God en duivel zijn 'ongescheiden onderscheiden': als het schepsel tot vervelens toe op de Schepper gelijkt en dus niet meer gelijkt, wordt God tot Duivel. (Volgens de Manichaese ketterij was het Jezus, die als de slang Adam en Eva het paradijs deed verliezen). Zo staat dus van beide kanten de tegenstelling van kunstenaar in ruime zin, en de maatschappij, vast.

'... en de machtsprojektie op de maatschappelijkheid ontstaat, die het gemoed van de opperste mensen door de eeuwen heen vervuld heeft met de haat der grootste bewoners, denkers en kunstenaars', zegt onze schrijver (pag. 159). Sterker steeds wordt deze instelling sinds de Franse Revolutie, allersterkst juist nu weer, waar de geest van gisteren de laagsten naar boven voerde, en weldra de kunstenaar de enige arme zal zijn. Reeds Baudelaire ziet weer de dichter, die bij de geboorte vervloekt wordt door zijn moeder. En bij dezelfde Baudelaire wekt die gewaarwording de uiting:

Ah! Race d'Abel, ta charogne
Engraissera le sol fumant! . . .

In de taal van de Reynaert:

Ghi hebt u droefheit langhe gesocht
Ende u scande: nu hebdisi vonden,
Ghi hebt so menich lam verslonden
Ende menich onnosel dier verraden,
Ende mi gebracht in groten scaden
Mit onrecht ende mit valsche treken,
Dit sel ic nu op u gaen wreken,
Want ic ben daer toe vercoren (II 6990)

Want even zeer als heden was in de vroege middeleeuwen de man des geestes de vijand, de outcast en outlaw. Brachten zij niet als meest representatief Maistre François Villon 'ung povre petit escolier' naar voren, de tot de strop veroordeelde vagebond, die pokelde onder de galg? En de Reynaert-verhalen?

(Tussen deze twee perioden liggen de late middeleeuwen en de Renaissance en haar verval, die de levende geest enigszins, resp. onder ambacht of wetenschap, wisten te bergen. Men notere ook de tegenstelling Germaans-Romaans, verg. Dürers brief aan Pirkheimer, 'ich bin een Gentilhuomo geworden in Venedig'. Dit blijft waar, ook als men Rembrandts smadelijke ondergang in Holland niet vergeet.)

Goethe zeide tegen Eckermann, bijna als een bezwaar tegen de vrijheid van drukpers, dat geest het gevolg is van de onmogelijkheid om vrijuit te spreken. Deze onmogelijkheid dwong de schrijvers der Reynaert-verhalen, half wereldse, half geestelijke zwervers, menselijke toestanden te geselen in een dierfabel. Defresne achtte het zijn roeping deze fabel voor onze tijd te onthullen en hare nog- (of weer-)geldigheid te tonen. Zoals Reynaert zelf het beeld is van de 'hatende kunstenaar', zijn de andere dieren beelden voor de objecten van zijn haat, die eveneens duidelijk heden

ten dage terug te vinden zijn. En tegen deze laat de kunstenaar-schrijver de kunstenaar-vos tekeer gaan, als hij wel zelf zou willen tegen de originelen: 'dan kunnen wij besluiten dat Reynaert der mensen zonden komen doet over hun eigen hoofd, hen nagelt onder de hamerslagen van zijn eigen onredelijkheid, zijn haat, aan het kruis hunner eigen schuld en boete', zegt Defresne (p. 119). In de Reynaert hitst de kunstenaar, de beste en de sterkste, zich zelve (nu hij leeft als de slechtste) aan, nu ook de slechtste, de sterkste slechte te zijn als een bewuste bestendiging van het vernietigen als voorbereiding van scheppen, halve tegenstelling van die andere kunstenaarsmoraal 'doe goed wie u-kwaad doet'. Tussen beide staat 'Stein unter Steinen'. Defresne aktualiseert, als steeds: 'De meningen, waardoor de kunstenaars en denkers hun houding voor hun bewustzijn motiveren, zijn overbekend voor wie er ooit een sprak, al variëren de vormen waarin deze medegedeeld worden ook van een leer van 'oog om oog en tand om tand' tot een wijsgerig stelsel van 'Der Uebermensch'. (*wordt vervolgd*)

Dr. Abrahams, wethouder

Stellingen

I

Een betere bestudering van uitspraakfouten en van de zgn. gebrekkige kindertaal zou in verbinding met degelijke kennis van psycho-analyse en fysiologie van taal en stem belangrijke resultaten opleveren voor de comparatieve filologie en vele taalwetten verklaren.

II

Het Maleise *kelentingan* (belletjes) en het Latijnse *tintinnabulum* (bel) zijn een zeer eigenaardig voorbeeld van een aequivalent

resultaat van een door eigen en niet verwant taalsysteem gevormde afleiding van een oorspronkelijk zelfde onomatopeïsch *ti.*

III

Het reduplicatie-verschijnsel in de indo-germaanse talen, evenals de woordverdubbeling in de meeste talen, heeft oorspronkelijk niet te maken met onderscheiding van functie (of zoals Melliet het eens genoemd heeft: un procédé grammatical employé soit pour renforcer le sens, soit pour marquer la répétition ou la durée de l'action, soit enfin pour en indiquer l'achèvement complet), maar berust evenals de vocaal-harmonie in de fins-oegrische en altaische talen op een traagheid om het reeds als het ware in de gedachte uitgesproken woord in klank te brengen en is indirect verwant met het stotteren. De prothetische vocalen in het Grieks, als *eleutheros*, naast het Latijnse *liber* en bijvoorbeeld de voorslagvocalen in de maleis-polynesische talen, alsmede *amarah* naast *marah* in het maleis, het maleise *gong* naast het bisajasch en tagalasche *agong* kan waarschijnlijk als een hiermede verwant verschijnsel beschouwd worden.

Hap-zeit-ie.

Alex Lisser

Suffragamini

Cornelio Gelrico qui dicitur Utinam me haberes modo,

quem candidatum ostendimus in locum decurionis municipalis ad reclamandam summo cum spiritu suffragii vim et ad deridendos ac invidia rumpendos viros obscurissimos D. J. Vinarium atque A. B. Vestiarium, homines vaniloquos ac pia fraude parasitos motus rerum novarum publici, et ceteras veteres meretrices, quae faciunt senatum lupanar ridiculum, omnes inepti qui – ut ait Ovidius defunctus –: 'Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsi: aut ut ait bonus Homeros.'

'Nun men dè mala panchu kakos kakon èchèlazei hoos aiei ton homo on agei theos hoos ton homoion.'

Circulus Suffragii vitiosus I tabula 17,
" " " II " 4,
" " " III " 11.

Koninklijk bezoek

Inplaats van wethouder den Hertog, die te Parijs een concert bijwoont, begroette wethouder Wibaut HM met de volgende woorden te Amsterdam:

Mevrouw, Homerus heeft terecht gezegd 'Ouk agathon polukoiranie heis koiranos estoo heis basileus!' . . . èe basileia! voeg ik eraan toe . . .

(Wegens gebrek aan plaatsruimte voortzetting in het volgende nummer, Red.)

Dominee Posthumus Meyes is de ANTICHRIST!

Had-je-me-maar.

Correspondentie

1. Mr. P.J.T. te 's-G. Uw belangwekkend artikel over 'Internationale Politiek' kunnen wij tot onze spijt niet plaatsen, daar U geen Raadslid bent. Wend U tot *Het Volk*!

2. A.B.K. te A.—Al te flauw!

3. V.L. te U. – De zaak gaat ons niet aan. Het is lood om oud ijzer.

4. Mevr. de R.-H. te A. – Als boven. Met zaken van dergelijke omvang kunnen wij ons trouwens niet inlaten. U hoort daar waar U bent, niet bij ons.

5. Alex L. te A. – Wegens plaatsgebrek blijft Uw artikel over Oost-Turkse dialecten tot een volgend nummer liggen.

6. Wethouder den H. te A. – Ook voor Uw compositie was geen plaats. De volgende week.

7. Alb. H. Jr. – Wat denkt U wel van ons! Zoiets wordt alleen in uw kringen geduld. Als Uw vader dát beleefd had! Uw financiële zaken interesseren ons allerminst. Zie onder 4. U moet onder pseudoniem werken, dat is het enige!

8. C. V. te A. – Dank voor Uw aanbieding van kunstkritiek! Wij zijn al voorzien.

9. Joppe L. te. A. – Uw aanbieding van compilatorische arbeid aanvaarden wij gaarne. Maar oorspronkelijk!

10. J. H. Sp. te R. – (*f* O! In Hoc Signo!) Merci voor Uw aanbod van een liedje nu eens vóór mijn candidatuur, waarde ex-collega. Dit is wel iets voor U, maar niets voor ons! Primo (ten eerste) willen en kunnen wij geen foto en heel groot cliché van Uw edele persoon met een portret van mij, Had-je-me-maar, in Uw edele handen, betalen. Ook is het gemene papier van ons blad niet geschikt om er cliché's op af te drukken, en onze houtsnijders-kunstenaars staken, dat vat U wel. –Secundo (ten tweede) zijn wij in geen enkel opzicht 'Ten Hope's Handelmaatschappij': wij fabriceren of verhandelen hoegenaamd geen 'Läkerol' of zoiets, en willen en kunnen ook geen bijdrage van UEd. kópen. Evenmin zijn wij 'de Prins' om die af te drukken. Wij hebben U trouwens niet nodig. Ziehier:

Zeer geachte kameraden
Luistert naar een goede raad
Omkoopbáárheid zal niet schaden
Als men op zijn mening staat
Als ge nu soms iets wilt geven
Aan wie het erg nodig heeft
Geef dan geld aan J. H. Speenhoff
Want die vraagt het zeer beleefd

(Wij doen ook niet aan interpunctie, juist als UEd. en ... George). Nou UEd.!

Weet U wat, wij hebben er een rijksdaaldertje contant voor over, als U nog eens tégen ons krekelzangt! Is dat verkocht? Apropos: bent U soms familie van die naamgenoot van U, die "t meisje dat je nooit vergeet' geschreven heeft? En dit:

'. . . *voor Arie*
Die zoveel van Mozart houdt
Mijn bekroonde kunstkanarie
Al is 't beestje wel wat oud.'

Hap! zeit-ie!

Kiest C. de Gelder

als reïncarnatie van Victor Hugo, de grote dichter en schrijver van 'Napoléon le petit'.

– Theosophisch Genootschap Metempsychose.

Kiest Had-je-me-maar

die zei 'wie niet van jajem houdt is een snoeper', waaruit blijkt hoe alcoholisme voor geslachtsdrift (overigens ook niet zo'n kwaad ding) vicariërend in de plaats kan komen!

– Nationale Bond van principiële alcoholisten.

Kiest de Gelder

die de verderfelijke alcohol op grote schaal vernietigt.

– De Joggies van de blauwe knoop.

De Staat is ziek!

Zachte dokters maken stinkende wonden!
– De orthodox-liberale of rechtzinnig-vrijzinnige partij.

De 'spraakmakende gemeente' zijn WIJ.
– Societas Leonina.

Wat heeft de SDAP het land! Kiest Had-je-me-maar!
– Vereniging tot berokkenen van leed aan onze medemensen.

District I

Goedkoper brood en klare,
De Gelder, is je ware.
– De Miranda.

District II

Laat je niet weer bedriegen,
Kiest nu De Gelder!
– Vliegen.

District III

Mannen, vrouwen en kinderen,
Kiest 'Hadje', 't zal je niet hinderen.
– Wibaut.

Kiest Neutraal, C. de Gelder

Als dat helpen moet, moet het overal, maar dan ook overal, te lezen zijn. Reclame is alles! Dat kost een zak vol geld, maar die komt er wel weer uit. En de 'eer' heb je toe. Maar de zaken hebben niet alleen voordeel van de politiek, je moet de politiek doordringen met de ziel van zakendoen: reclame. 't Is jammer dat deze leuzen zo stom zijn, maar ik weet geen betere. En als de mensen ze vaak genoeg zien, doen ze 't hem toch wel. Maar niemand mag zeggen dat de Raad een goedkope grap is! Allesbehalve. De meesten zijn even dom als ik.
– A. Weiss.

Kiest C. de Gelder

directeur der Nederlandse Opera, de man die toonde moed, durf, energie en organisatie te bezitten! (Ik heb er toch niets meer aan. Maar je moet zijn portret er bij zetten; hij is bijna zo mooi als ik.)
– G. H. Koopman

Ons Program:

Lijst 17 is de Geluklijst.

Afbraak van de urinoirs en aanplant van bomen op grote schaal.

Afschaffing van kunst en wetenschap (die gaan er toch onder).

De jajem 5 cent, bier ook 5 cent, brood 13 cent, vlees 24 cent, vet 12 cent per pond.

Vrij vissen in het Vondelpark.

De straatlantaarns groen licht voor de ogen.

Verbod van het dragen van klompen, behalve voor Zuurbier in de Raad met een hoge hoed op.

Lenin stinkt

In *De gebroeders Karamazov* van Dostojewski (dezelfde Dostojewski, die in 1867 schreef: 'Het is inderdaad ongelooflijk, wat deze heren Socialisten en Revolutionairen . . . van de tribune af hun vijfduizend toehoorders voorlogen! Het is niet te herhalen. Men kan zich eenvoudig niet voorstellen hoe komiek, zinloos, onsamenhangend en vol inwendige tegenstrijdigheden het was. En dat gespuis zal er inderdaad in slagen, het hele ongelukkige arbeidersvolk tot oproer te brengen! Het is ál te treurig . . .') komt een gestorven *staretsj* voor, wiens heiligheid plotseling betwijfeld wordt, omdat zijn lijk na enige tijd gaat – stinken. En hoewel de deskundigen verzekeren dat de heiligheid of verworpenheid van een mens pas later blijkt, uit de wasgele of zwarte kleur der beenderen, zijn er toch te veel verhalen van heiligen, die na hun dood liefelijk naar bloemen geurden, dan dat men daarmede geheel genoegen zou nemen.

(Wat ik ga schrijven moet niet dienen om tegenstanders te 'treffen', dat hoop ik ánders te doen. Maar ik kan de symboliek van het geval niet weerstaan; wie al te teerhartig is, leze niet verder.)

Welaan, het feit wordt niet meer betwist, ís niet meer te betwisten: Lenin stinkt.

Inderdaad, Lenin stinkt. Het lijk van de man, die om allerlei zeer ónheldhaftige en ónheilige redenen tot Held en Heilige verheven werd, van wie in Rusland meer afbeeldingen verspreid zijn dan van enige vorst in een monarchie, dan van Christus-zelf in vrome landen (aan fysionomistische talenten bij het 'volk' gelooft men terecht nooit), stinkt. Dat zou, als in het geval van Dostojewski's *staretsj*, niet zo verwonderlijk zijn, ware de man niet dadelijk na zijn dood volgens alle regelen der moderne wetenschap en conserveertechniek (waarmee men zonder moeite iedere hond of kat goed houdt) gebalsemd, om voor de verering, bewondering, ja aanbidding van het dankbare nageslacht bewaard te

worden. Daarenboven, een moezjik weet van geen balsemen, hij gelooft aan een 'wonder', des te beter. Maar het 'wonder' kwam juist andersom: het lijk van Lenin, hoewel gebalsemd, stinkt.

Toen Lenin begon te stinken, was de schrik onder de firmanten en aandeelhouders der Rode Republiek zeer groot. Het mooie (foeilelijke) Lenin-mausoleum moest onder een voorwendsel gesloten worden. Het lijk werd uit de kist genomen, de balseming herhaald. Lenin stonk verder. Men legde hem in een bad met formaline, liet hem daarin drijven, dompelde hem onder, liet hem enige weken goed trekken, spoot hem alle mogelijke looiende en ontsmettende stoffen in – vergeefs. Lenin rotte en stonk tegen alles in; zodat men ten einde raad die mooie glasruit van zijn doodkist, waar het juist om te doen geweest was, om het niet-te-stuiten ontbindingsproces van de Heilige Held aan de ogen der aanbidders te verbergen, door een plank moest vervangen. Daarachter ligt nu Lenin, roetzwart, borrelend als een moddersloot, en stinkt.

Alle mummies van alle farao's, de ogen 'von unsren Träumen, von unsren Tränen schwer,' in de musea glimlachen. De Olympos, natuurlijk, davert. Maar ook in de musea der natuurlijke historie wordt het luid. Als in de hut der heks in Atta Troll komt er een spookachtig leven in de opgezette dieren. Een raaf schoof merkbaar op zijn gelakte tak heen en weer, kraste zachtjes, knipoogde, liet zijn snavel open en dicht vallen met een knakken om náár van te worden en scheet een klein kloddertje ('t stond heel dwaas op het gepolitoerde mahoniehout); het uitgesneden middenrif van een gewoonte-drinker op spiritus schudde van het lachen; een grote aap streek nadenkend over zijn voorhoofd en zeide iets, dat ik gelukkig niet goed verstond; een dinosaurus-ei rolde heen en weer, viel van de tafel en bolderde luidruchtig over de vloer. Het is een wonderlijk ogenblik . . .

Er zijn oude, verschrikkelijke verhalen over de straffen, die slechte mensen na hun dood, niet alleen aan hun ziel (die immers veelal slechts als rudiment aanwezig is) maar ook aan hun lijf te lijden hebben. Er is een schip, geheten *Naglfar*, dat van de uitge-

trokken nagels der bozen gebouwd is. Velen hebben het in woeste stormnachten over de kam der golven zien schieten, glazig, schaduwloos, zwiepend in het harde maanlicht, dat soms uitging en weer aanging als een lamp; en door het gebruis van wind en water hoorden zij, de haren steil van ontzetting, het schuren, knarsen, knippen, knakken en krassen als van bladerengeritsel, bijengezoem, vogelgetjilp en krekelzang in een meigroen bos, waar de zon op kleurige jonge bloemen schijnt . . . tot zij plotseling zagen, dat er niets meer was dan een verlaten nachtelijk strand en een platte kokende zee met verschuivende donkere plekken en onbegrijpelijke strepen, onder een vuile hemel met haastig over elkaar vegende lappen en flarden. En dit was ineens zo ondragelijk, dat zij schreeuwend naar huis renden en baden, radeloos baden, die gehele nacht, om genade voor de zielen der arme zondaars . . . Er zijn er, die nog als lijken honger hebben, zodat zij in het graf zich zelf moeten opeten, eerst de lippen, dan de armen die zij afknagen tot op het been, en dan moeten zij, krom als de boog der helden, met de ontblote tanden in hun eigen weke ingewanden wroeten, huilend van pijn en van honger. Er zijn anderen, die 's nachts naar boven komen, om als in hun leven, nu na hun dood verder kwaad te doen, omdat de keten der boosheid hen niet loslaat, omdat zij niet vrij kunnen komen, niet goed zijn als zij willen, ook niet niets zijn en vergaan en eindelijk rusten. Zo de 'Bilmissnider', die stijf en recht, de armen strak als stokken vastgebonden langs het lichaam, de dode gezichten helwit opwaarts gericht, met sikkels aan de voeten, altijd op dezelfde hoogte van de grond door de korenvelden drijven (denk er aan, *gij* hebt hiervan gedroomd!), soms langzaam en statig, dan weer schielijk en gejaagd door de aren scheren, plots door een windruk scheef gewaaid, garven omstotend, tegen bomen botsend, rusteloos gestuwd, zwevend, vooruit, achteruit, dwars en schuin . . . tot de morgen, als men verschrikt hun spoor in het neergeslagen graan ziet. Ook dát gedeelte der 'weerwolven', 'vampiers' en der 'Incubus' en 'Succubus' geheten nachtelijke bezoekers der levenden, dat *materieel* is, behoort veelal tot deze categorie (hoewel

vooral onder de laatst genoemde er óók zijn, die als de bekende 'Braut von Corinth' in de dood nog moeten zoeken wat hun in het leven onthouden werd, door het onrecht van anderen). Ik vermeld deze alleen en beschrijf hen niet, om de nachtrust der lezers en vooral lezeressen (die mij bijzonder ter harte gaat) niet te verstoren, en de zedelijkheid niet te kwetsen. Voorts zijn er, die de aarde 'uitwerpt', 'uitspuwt', 'uitbraakt', al begraaft men hen telkens weer en steeds dieper, die de aarde niet aan wil nemen, en die men tenslotte verbranden moet om er van af te komen. Weer anderen zijn na tientallen jaren uitgegraven nog gaaf, omdat 'zelfs de wormen er vies van zijn'. Over onschuldiger en algemener verschijnselen, als het met rammelende botten (vaak indecent en zelfs obsceen) dansen op de zerken in bepaalde nachten of het verschrikken van late wandelaars met een starre witte gedaante, die langzaam uit het graf oprijst, akelig kermt of schreeuwt en langzaam weer terugzakt, het wel zeer afkeurenswaardige twisten onder de grond, en dergelijke, behoeft niet veel gezegd te worden, te minder daar het hier, niet altijd maar toch meestal, om kwajongensstreken gaat, gevolg van (en door de bezadigdere elementen toegelaten of verontschuldigd om) de zeer grote verveling der kerkhoven, waarvan de levenden zich zelden een voorstelling maken. Maar wél moet ik nog vermelden, dat er zijn, die tot straf voor hun boosheid in het geheel niet sterven mogen, als de bekende Ahasverus. Er is wel degelijk een onsterfelijkheid in het kwade, een negatieve 'Entelechie' als ik zo zeggen mag. In overdrachtelijke zin hetzelfde is de 'Herostratische roem', die de grote moordenaars der geschiedenis in de herinnering der mensen levend houdt.

Iets dergelijks nu schijnen sommigen ook Lenin toegedacht te hebben. Ik zag bijvoorbeeld na zijn dood in verschillende kleine blaadjes tekeningen van ongeveer hetzelfde onderwerp: de duivels brengen de hel in orde om de Grote Schurk waardig te ontvangen.

Niets van dit alles, geloof mij. Geen enkele onsterfelijkheid voor Lenin, ook niet in-het-kwade. Dit lijk eist de goede aarde, de vergankelijkheid, de vergetelheid op, stof zal het worden,

naamloos stof, waaruit het malse gras opgroeit, dat de bedaarde koe langzaam en gestadig tot zich neemt, kauwt en nogmaals herkauwt. Vergeef mij, Yorick, en ook gij Alexander, die misschien een gat stopt in de muur, en gij held Achilles, die liever als dagloner (acht uur per dag of langer) aardappelen zoudt rooien dan vorst te zijn in de onderwereld, want gij leeft. En deze heeft nimmer geleefd. De knopengieter van Per Gynt laat zelfs zijn gebalsemd lijk niet passeren. Lenin stinkt. . .

Een klein, bot, benauwd, benepen, leeg, laag, laf en traag burgermannetje, leerknap en levensdom; rebel niet uit hartstocht of temperament, maar uit nijdige rancune en – vooral later – uit routine, zo was hij. Stompzinnig 'vossend', 'blokkend' met zijn veerkrachtloze geest, de gehele dag 'werkend', ja werkend als een ezel, die in zijn jeugd zakken sjouwt en op zijn oude dag in de salami gaat, schreef hij boeken en brochures, mengsel van onverwerkte, onverteerde, ondoorvoelde, ondoorleefde, ondoorleden geleerderigheid en onoprechte 'populariteit', jawel.

Een vloedgolf spoelde hem omhoog en liet hem boven achter. Als een reincultuur van cholerabacillen werd hij in een goed gesloten wagon door Duitse militairen naar zijn vaderland gesmokkeld om het te verderven. Hij viel dadelijk over de labiele aanmatiging van Kerensky-met-het-Napoleon-gebaar naar boven (Kerensky bleef liggen). Hij viel 'uit gebrek aan zwaarte' steeds verder naar boven; werd als enige Rus in de 'Russische' 'Regering', als . . . zoiets als een sjabbesgoi, steeds verder naar boven getild door ieder die hem nodig had en gebruikte. En telkens nadat men hem gebruikt had, had men hem nodiger om de disparate belangen en daden van het smerige troepje der 'kameraden' een schijneenheid te geven; de heren te 'dekken' met een uithangbord, een stropop, een wassen beeld, een 'populair' en steeds 'populairder' persoon, die *niet* stal en *niet* braste en martelde en verkrachtte, die de hele dag hard werkte, zoals hij dat gewoon was, die dus als misschien enige in deze merkwaardige kring uiterlijk, uiterlijkst, dát was, wat men oppervlakkig-weg een

'fatsoenlijk man en eerbaar burger' noemt. Hij begreep wat er van hem verwacht en verlangd werd, op straffe des doods; begreep wat zijn beroep geworden was, leende zich vrijwel tot alles; en werd toch pas op dát ogenblik een werkelijke schurk, dat hij het jarenlang stompzinnig 'bewaarde' (ja, ook gebalsemd-rottende) 'Ideaal' verloor, niet alleen aan de middelen maar ook aan het doel niet meer geloofde, en deed alsof dat niet zo was; alsof niet de 'sublieme droom van Satan' ditmaal geheel werkelijk geworden was. Of – misschien zelfs dán niet. Wat het troepje besproken heeft voordat er tot het eerste verraad besloten werd, zullen wij nimmer vernemen. Zeker echter begrepen allen, dat er geen 'terug' was met behoud van eigen leven; zeker begreep ook Lenin dat hij niet door Duitse militairen naar Zwitserland teruggebracht zou worden, om daar weer in een gemeubileerde kamer in halfbegrepen boeken te ploeteren, dat voor hem even stilstaan de dood zou zijn. Als de meesten kon hij er gemakkelijker toe besluiten desnoods alle andere mensen te laten doodschieten dan zichzelf; hij die niets bezat of liefhad, vreesde niets dan de dood, hoewel hij ook het leven niet liefhad, maar alleen 'bezat'.

Miljoenen werden er gefusilleerd; maar geen bloedende schim verstoorde zijn lome burgerslaap. Tientallen miljoenen werden er uitgehongerd; maar de zachtgekookte eitjes bij zijn ontbijt smaakten er niet minder om. Dat waren nu eenmaal de zaken. Al dat ongehoord gruwelijke geschiedde, maar geschiedde door hem, Lenin, niet uit fanatisme, niet uit eerzucht, niet uit heerszucht, maar uit de meedogenloze konsekwentie van sleur en lafheid. Hij was de 'chef' der 'firma', verantwoordelijk voor de 'zaken', de Tsjeka was een goed employé; en hij – weerloos werktuig – realiseerde geslachten, verkrachten en gemartelden niet meer of minder dan elke andere 'chef' de hoofdpijn en melancholie der jongste typiste.

Zo was zijn leven geheel, zonder liefde en zonder haat dan van vreemden en verren; zonder blijdschap en zonder droefenis kwam hij uit de doffe kleurloze armoede in de doffe kleurloze rijkdom, uit de angst voor de ene moordenaar in de angst voor de andere

moordenaar, en had altijd bij die angst de verwijtende vraag 'waarom ik?' en de kreet, zijn énige kreet, 'niet sterven!' Zo leefde hij enige tijd voort als gearriveerd bourgeois, niet gelukkig, niet tevreden, maar ook niet bijzonder ongelukkig of ontevreden, alleen erg angstig, echter zeker zonder de tragische desillusie, die bijvoorbeeld de componist van de 'Internationale' tot zelfmoord bracht (lang leve de componist van 'Giovinezza'!). Hij zat als een dier in een kooi tussen zijn wachters en bewakers, reed in een speciaal gebouwde, afdoende gepantserde auto of trein rond, waaruit hij schichtig naar de gevreesde buitenwereld gluurde. Knallen vond hij vreselijk. Nee, Lenin was geen 'bloedhond'. Deze erbarmelijke mens was niet beter of slechter, niet knapper of dommer, niet moediger of laffer dan duizenden andere mensen, die de gehele dag boven op een kantoorkruk met inktvuile vingers een 'grootboek' bijhouden en 's zondags uit vissen gaan; was ook zeker niet gelukkiger dan die duizenden naamlozen, misschien ongelukkiger, en zeker onrustiger, ongeruster, minder gerust. Indien het al waar is dat zijn beste 'vrienden' (hij had geen vrienden) er niet in geslaagd zijn uit zijn leven één enkele daad van werkelijke goedheid te noemen – voorzover mij bekend hebben evenmin zijn ergste 'vijanden' (hij had geen vijanden) een werkelijk slechte, gemene daad kunnen noemen, die hij zelf gedaan heeft zonder te 'moeten'. Misschien kan men hem toch, of juist, 'het Grote Beest' noemen en zeggen 'zijn cijfer is 666', omdat dít wel het allerergste moet heten, dat 'het Grote Beest' niet groot, en geen beest was.

Hij werd ziek. Paralyse. Men had dáár niets van moeten zeggen. Want *wie* kan er eerlijk zeggen 'qu'il ne s'est jamais éveillé dans un lit sans nom, qu'il n'a pas vu dormir sur son oreiller une tête qu'il ne verra plus,' als Flaubert zo mooi zegt? Lenin was zeker geen 'zwabber', hij was te somber, te log, te lijzig, te ordentelijk, te weinig zinnelijk, te weinig aktief, te weinig fantastisch. Misschien één enkel bordeelbezoek in zijn jeugd, meer uit verkeerd plichtsbesef en 'wetenschappelijke neiging', drukte hem nu in bed neer, verteerde zijn kleffe vlees.

Als een grijsgele pap zeulde het bloed door zijn verslapte aderen, hij zag het niet, maar wist dat het grijsgeel moest zijn. Hij had het vreselijk benauwd en huilde als een kind, zolang hij dat kon, schreeuwde 'au, het doet zo zeer!' en 'ik wil niet sterven,' maar er was niemand dan een harde vrouw, die stug en onverschillig toekeek. En dan riep hij om telkens nieuwe doktoren en professoren.

Van buiten klonk soms geschel. 'Kan die verdomde tram niet stil zijn?' vroeg hij eens. De vrouw lachte droog. Hij dacht een ogenblik 'maar ik ben toch Lenin', een ogenblik maar, en zweeg.

En ook op zijn ziekbed bezochten hem geen bloedige slachtoffers, alleen die man die een 'aanslag' op hem 'gepleegd' had, kwam weleens. Dan schreeuwde hij 'help! niet schieten!' Maar de ander schoot tóch, hij voelde de kogel ijskoud in zijn borst, voelde bloed uit zijn longen opwellen, moest spugen en kon niet, omdat zijn keel verlamd was, en zeferde en kreunde. Dan voelde hij dat een hand met een doek zakelijk het kwijl van zijn mond veegde, het hoofdkussen wegnam en er een schone sloop om deed, afgemeten en onaangedaan ('maar ik ben toch Lenin').

Van tijd tot tijd werd hij opgetild, aangekleed, weggesjouwd, rond gereden, ook toegejuicht. Dan kwam hij erg moe weer thuis. Eens had hij zich verzet en gemummeld: 'Ik heb het koud.' 'Je kletst: het is niet koud,' was het antwoord.

Het eksteroog aan zijn linkervoet deed een beetje pijn, als hij ermede langs het laken schuurde (het haakte krassend) wanneer hij zijn been van kramp op moest trekken.

Hij sufte veel. Eens hoorde hij 'tik', vlak naast zich op zijn hoofdkussen. Met schuine ogen zag hij een dubbele wandluis wandelen, met twee koppen en twee stel poten, die voor- en achteruit lopen kon (voorzover men dan nog van voor- en achteruit spreken mag). Hij wilde slaan, maar zijn armen waren verlamd, en riep: 'Er is een dubbele wandluis in mijn bed!' – 'Onzin, er zijn hier geen wandluizen.' Ja, dat was waar, dacht hij, er zijn hier geen wandluizen en dubbele wandluizen bestaan helemaal niet, hij had zeker gedroomd. Meteen dreef hij weer weg en

droomde verder. Hij stond op de grond en zag een wandluis lopen, die bijna zo groot was als zijn hand. Telkens als hij haar doodtrappen wilde, schoof zij haastig weg. Er was ook iets van een kruisspin aan, maar wat, dat wist hij niet precies te zeggen. Hij bukte en keek onder het bed. Daar zag hij een aantal, wel heel grote, maar toch minder grote, daarentegen opvallend langwerpige wandluizen onverstandig dooreenkrioelen. Maar snel verenigden zij zich weer tot het reuzenbeest, dat trouwens ook wel iets van een zeekrab had, onder andere dat het dwars liep, maar toch ook nog iets anders. Juist liep het beest voor de dag, en ditmaal slaagde hij erin het op het achterlijf te trappen (er kwam een bruin sap uit, dat een vlek op de grond maakte), het bromde als een hond en vluchtte achter een stoel. En hij was ineens verlamd en kon het niet bereiken. Hij wrong en trok aan zichzelf, schrok wakker en wilde om hulp roepen, maar bedacht zich nog bijtijds, bedacht ook dat er hier helemaal geen wandluizen waren, zelfs geen gewone, en dat reuzenwandluizen evenmin bestonden als dubbele wandluizen. Wandluis, dacht hij vaag, in het Duits Wanze, in het Frans punaise, in het Italiaans cimice. Hoe ook weer in het Engels? Hij dacht na, wist zeker het geweten te hebben. Eindelijk vroeg hij schuchter: 'Weet jij hoe wandluis in 't Engels heet?'

'Nee.'

'Kun je 't niet in de dictionnaire nazien?'

'Je bent gek. Of wou je er soms een artikel over schrijven?'

Hij zweeg, en schaamde zich.

Zijn lichaam zakte weg; steeds verder. Hij kon ternauwernood meer praten. Hij had het soms vreselijk benauwd. Er kwamen mensen naar hem kijken. Hij had pijn in de rug en trekkingen in de benen, maar er was als een sluier van verdoving en vermoeienis omheen, hij behoefde er niet meer over te klagen, dat was te moeilijk. Dof wist hij, dat hij ergens een grote fout begaan had; hij dacht er lang over na en zocht er oprecht naar, hoewel hij zo moe was, maar vond niets. Later zag hij allerlei beelden, die hij wel herkende, maar niet thuis kon brengen . . .

Er knalde iets, ik weet niet wat. Weer voelde hij een kou in

zijn borst, en er welde iets op, dat hij bloed dacht. Hij zag een doktersgezicht vlak boven zich en vroeg, met de grootste inspanning en toch onverstaanbaar: 'Het is toch niet gevaarlijk?' Hij begon lang te worstelen, begreep enkele dingen duidelijk en bracht er het woord 'pope' uit. Hij had geen ogenblik aan biechten en berouw of zoiets gedacht, hij had alleen gedacht dat hier iets zekers en rustigs en vriendelijks was, hij voelde zich zo hulpeloos verlaten, zo moe, en wist niets dan een kinderherinnering. Iemand – wie ook weer? – in de kamer lachte bulderend. Allen giechelden gesmoord, sommigen proestten het uit. Met moeite begreep hij na enige tijd dat er zeker geen pope komen zou; wilde wel huilen, maar viel dadelijk weer in vage sufheid.

Zonder aandoening nam hij waar, dat hij uitgerekt, gespannen, werd. Het was eigenlijk niet eens onaangenaam. Eerst wilde hij wel vragen 'wat is dat' maar probeerde het toen toch maar niet. Hij wilde zelf kijken, trok één ooglid op, het andere bleef slap neerhangen als een oude regenjas. Hij zag een massa gezichten, die allen paars waren. Ergens naast hem, bepaald naast hem, begon iets te rillen en te schudden en onder hem stroomde iets klaterend weg, 'als brandewijn uit een kraantje,' dacht hij. Boven zijn hoofd was een nuchter kloppen in tweekwartsmaat. Ook was er ergens iets, dat krakend brak en toen bleef suizen. Het was te veel om op te merken, het maakte hem erg moe. Want er was ook nog iets, dat ergens als gomelastiek uitgetrokken werd tot onzichtbare dunte. De kamer was vol reuzenwandluizen; maar er waren geen dubbele bij. En nu was er plotseling links van hem een beek van fijne wittige korreltjes, ruiste steeds nader, raakte eerst zijn linkerarm, toen de gehele linkerhelft van zijn lichaam, begon sneller, al maar sneller, dan langzamer te lopen en hield onverwacht op. Nu hoorde hij heel ver weg asemen. Toch wist hij meteen, dat het al lang geasemd moest hebben. Hij was nu alleen maar heel moe, en had geen doodsangst meer, hoewel hij zich stervende wist; hij verlangde bijna zijn vroegere doodsangst terug. Zijn hart stond eindelijk stil, dat was een opluchting, het had al zo lang pijnlijk gebonsd. Er asemde nog steeds iets, heel

warm nu en nabij. En daarin klonk de vette stem van Kamenev, die vroeg: 'Is hij dood?'

'Ik geloof het wel,' hoorde hij de vrouw zeggen.

'Ja, het is afgelopen,' zei een ander.

Hij wilde tegenspreken, maar deed het toch maar niet, het was de moeite niet waard. Iemand drukte op zijn oog, dat was onhebbelijk . . .

Nu liep hij op een lange smalle brug van ijzer. Hij zag duidelijk de dikke koppen der klinkbouten en de kieren tussen de planken, de verhoogde kwasten en glimmende spijkertjes onder zich. De zon hing als een grote maan wit in de witte hemel. Wonderlijk was, dat hij niets zag, als hij over de balustrade keek, hoewel die laag was. Maar onder zich hoorde hij de Newa ruisen. Hij trachtte zich voor te stellen dat hij op 'de' Newa-brug liep, maar dat lukte niet. Toen probeerde hij het met de Pont des Arts, maar dat lukte nog minder, want de Seine ruiste niet zo, zó ruiste alleen de Newa . . . 'Een' Newa-brug dan maar . . . Hij keek niet om. Midden op de brug, toch nog wel ver, was een man met een smeltlepel en een benzinevlam aan het werk; zijn gezicht was niet te zien. Er woei een zachte wind met een zwakke geur van witte seringen . . .

. . . 'Solvay-Soda', wat voor soda was dat ook weer? . . .

Lenin was dood.

Zoals men hem nodig gehad en gebruikt had toen hij leefde, als uithangbord, stropop en wassen beeld, had men hem nodig, wilde men hem gebruiken, nu, na zijn dood.

Men liet het kadaver door een 'grote autoriteit' balsemen, liet een kist met een glasruit maken, een prachtig (foeilelijk) mausoleum bouwen.

Maar hier verzette zich de tot nog toe zo gewillige natuur: Lenin stinkt.

'Stof zijt gij en tot stof zult gij keren.' Vrede zij met dit stof.

Die niets geweest was dan naamloos stof (waarop men een mooi etiket gelegd had) die wordt nu tot naamloos stof (waarop

men nog wel voor enige tijd een mooi etiket zal leggen). Lenin stinkt. De naamloze stinkt.

Lenin is moe. De naamloze wil rusten. Hij ruste zacht.

Geen formaline in stromen zal de *faux grand homme*, het grote mannetje, de arme kleine grote man behouden. De naamloze stinkt.

De wind 'die komt van het oosten en waait naar het westen' ('al deze dingen zijn vermoeiend, onuitsprekelijk') blaast ons de stank toe, waarmede ginds een naamloze tot stof vervalt.

Uit stof groeit nieuw leven. 'Rusland is groot en alles komt terecht.'

Maar de naamloze stinkt.

Een vervallen stad wordt Leningrad genoemd.

Maar de naamloze stinkt.

'De Russische Sovjet-gezant te Rome heeft aan Mussolini een ere-maaltijd aangeboden, die bijzonder plechtig verliep,' meldt de krant.

Maar de naamloze stinkt.

Naschrift – Rectificatie

Uit de . . . *Tribune* van 11 augustus 1924:

Sovjet-Rusland.

Lenins nagedachtenis.

'Op een vergadering van de "commissie tot huldiging van de nagedachtenis van Lenin" uit het centraal uitvoerend comité der Sovjet-Unie is, blijkens een verslag in de *Izwestia*, medegedeeld dat het gebalsemde lijk van Lenin opnieuw een bewerking heeft ondergaan, waardoor het lijk zijn oorspronkelijke kleur definitief heeft teruggekregen. Een commissie van deskundigen, die het lijk onderzocht, verklaart dat dit thans, mits voortaan het doordringen van vocht wordt voorkomen, in een zodanige toestand verkeert, dat het gedurende tientallen jaren ter bezichtiging kan worden gesteld.'

(Maar het is natuurlijk heel goed mogelijk dat – wie verwacht dáár zoiets burgerlijks als piëteit? – de stinkende Lenin allang ergens op een mesthoop gegooid is, en bijvoorbeeld een geverfd gipsafgietsel, door een bekwaam heiligenbeeldenmaker vervaardigd, hem vervangt . . .)

Het fascisme in Nederland

Aan de enkele 'dwazen', die in Nederland 'fascisten' waren, tien jaar voordat in Italië het woord 'fascisme' ontstond, wordt deze brochure eerbiedig opgedragen door een der hunnen.

Ik spreek liever van 'Rebels Patriottisme'. Wat ik tegen het gebruik van het woord 'fascisme' voor een Nederlandse actie heb, zal ik later zeggen. Dat zal echter niet helpen: het woord is er, het ding is er. De Italiaanse werkelijkheid dringt zich op. Wat wij toen wilden telt niet meer.

Toen, ja toen. Men zegt dat 'la vecchia Italia' haast even verrot was als 'het oude Holland' was en nóg is (en waarschijnlijk blijven zal tot het, dán zeer nabije, definitieve einde). Dat is zeker niet waar. Maar het jonge Holland was toen niet zo heel veel slechter dan 'la giovine Italia'. Slechter toch. Het had *moeten* gaan . . .

Toen was Holland waarschijnlijk nog te redden, en wij waren jong en sterk. Holland heeft ons wel klein gekregen om klein te kunnen blijven, liet ons schreeuwen en hongeren, herkauwde onderwijl. Ja ja, nu is het weiland kaal ('de dorre akker') en er is al merkbaar minder te herkauwen. Dat land en volk geen eer bezaten, dat hinderde niemand, zolang er 'centjes' (Matth. Maris) waren. Nu ook de centjes in aantal verminderen (aan verband gelooft natuurlijk geen 'verstandig mens'), nu het waarschijnlijk al te laat is, is het nu anders? En heeft het zin of waarde, als Holland minder op de centjes gaat letten . . . óm de centjes? Het noodlot der Staten is met geen hocuspocus te bezweren; volksziekten genezen niet met kwakzalversdrankjes!

Wij hebben gelijk gekregen. Wij kunnen nu lachen. Maar wij lachen niet, wij willen graag nu nog ongelijk krijgen en er zelfs als mensen onze nek voor laten breken, om nu nog ongelijk te krijgen als Nederlanders (of omgekeerd, als men wil). Ook zonder hoop, met de vreselijke zekerheid dat wij steeds meer gelijk zullen krijgen, gelijk tot het einde, het 'bittere' einde. Al zullen wij het zelf niet meer beleven dat op de plaats, waar nu de tempel van de

God der Nederlanden, het heilige centje, staat, bossen buigend helmgras in de zeewind zwiepend, sierlijke lijntjes krassen in het rulle witte zand, waar korreltjes stuiven en rollen en tuimelen en in de voren der rimpeltjes zacht knarsend over elkander schuifelen . . .

Hier: Milaan. Een sombere, gejaagde, een titanische, 'futuristische', een tragische stad, vergeleken met andere Italiaanse steden. Aan een vergelijking met Holland denkt niemand. Een sterke stad.

Piazza del Duomo. Hier in deze Galerij stonden enige jaren geleden 70 jonge mannen met knuppels. Hier vlogen stenen. Van hier zijn zij later opgetrokken en hebben de 'Avanti!' uitgebrand (het zal nog enige tijd duren voordat *wij* optrekken en 'Het Volk' uitbranden . . .) En verder . . .

Hier is de 'wereld' gered – of de 'Westerse Beschaving'. Voor hoelang? Was het de moeite waard? Was het goed? Niet vragen, dóen.

Zie deze stenen. Overal buiten de drukste straten is Milaan geplaveid met rivierkiezels van de vorm en grootte van een ei ('ciottoli'). Het is niet prettig, daarop met versleten zolen te lopen. Maar men kan die gemakkelijk uit de grond trekken en heeft dan een zeer effectief en toch zelden dodelijk projectiel. Als de communisten niet zo'n kinderlijke voorliefde voor automatische en mechanische werktuigen, met name revolvers, gehad hadden, zodat ook de fascisten die gebruiken moesten, zouden er nóg minder doden gevallen zijn.

De eigenlijke wapens waren: de knuppel ('il santo Manganello'), deze stenen, zomede – wonderolie ('olio di ricino, olio divino'). Het is dan ook niet alleen om onze nationale wreedheid (ik weet van een dapper Nederlands soldaat, die een levende kat 'voor de aardigheid' in de brandende kachel stopte), dat zoiets bij ons wel heel veel bloediger zou kunnen zijn. Want een Amsterdamse kei is een onhandelbaar en gevaarlijk ding . . .

Nu wordt er nog wel in heel Italië iedere dag ongeveer, in een

donker hoekje, een fascist vermoord of mishandeld; maar 'er is iets dood, en goed dood, in Italië' (Mussolini).

De voorgeschiedenis is lang: Risorgimento, Irredentisme, Futurisme. Interventisme. Oorlog, Arditisme . . . Wij hebben van dit alles niets gehad; wat daarop had kúnnen lijken (het wás er . . .) is bijtijds gesmoord, uitgehongerd, weggemoffeld, als schadelijk voor de 'zaken'. Wij zijn voor dit alles 'gespaard gebleven'. Jawel, 'gespaard'!

Er moeten dan maar eens enige dingen gezegd worden, die men niet gaarne hoort:

Nederland staat voor een zekerder ondergang dan enig ander land van Europa, Duitsland noch Frankrijk uitgezonderd. Allereerst natuurlijk om de blindheid – men weet wie de goden daarmede slaan – ten opzichte van het feit zelf ('de gulden handhaaft zich voorbeeldig naast de dollar'), de afwezigheid van schaamte in de schande, maar verder vooral om het ontbreken van wat wellicht met het woord *heroïek* het best omschreven is, ontbreken zó volkomen, zo zónder schijn zelfs dat er 'zulke dingen' ('he foei!') bestaan, dat men haar niet eens mist.

'God is Geld,' en dat een andere opvatting denkbaar is, weet niemand meer. ('Democratie = Plutocratie'). Ook in Amerika is God Geld, zal men mij tegenwerpen, en Amerika vergaat nog lang niet. Toegegeven. Maar de Amerikanen zijn kinderlijk en kinderachtig, en wij zijn kinds. De Amerikanen jagen naar de dollar en wij liggen plat terneer voor het centje. Want ja, de jacht zelf naar het geld is in Amerika jeugdig-avontuurlijk, gevaarlijk, heroïsch. Wij jagen allang niet meer naar geld zelfs, wij loeren, azen op centjes, pingelen, grabbelen . . .

'Volk van de Ruyter!' Jawel, van de Ruyter. 'En van Tromp!' Ja, ook al van Tromp. Hoera. Ga mee een borrel pakken. Kijk es, ik heb nog een reuzepartij gedrukte sarongs voor Indië . . .

Zo, gij wildet wel dat dit land bleef bestaan, precies zoals het is, ellendig, zonder volk (maar met veel gepeupel), zonder leven, zonder ziel, zonder durf, zonder liefde, zonder kunst? De rekening is fout.

Hoe het een verkruidenierde staat tenslotte vergaat, lere de geschiedenis, opdat die tenminste enig nut hebbe. Daar is o.a. het voorbeeld van Venetië. Dan is nu Nederland ongeveer daar, waar Venetië in de achttiende eeuw was. Nog enkele jaren, of maanden, tot er *ergens iets* gebeurt – en het is uit. Goed uit! Alles weg. Minstens: Limburg weg, Brabant weg, Zeeland weg, en natuurlijk de koloniën weg. Ook de kostelijke centjes weg. De vaalt wacht.

Er zijn nog hier en daar in Nederland, oude, haast vergeten en versleten, stille slapende stadjes te vinden, zonder garnizoen, zonder fabrieken. Achter voortuintjes, paadjes van witte kiezeltjes, afgezet met kartelige buxus-plantjes, perken met veel geraniums, ook fuchsia's, begonia's en enkele rozenstruiken, gekleurde poppetjes en glimmende glazen bollen, staan nette lage huisjes met blanke hardstenen stoepjes en prachtig spiegelend gepoetste koperen belknoppen. Daar zitten nog weleens na kerktijd op een zonnige zondag, achter keurig gestreken gordijntjes, en weer geraniums, twee lieve oude mensjes met witte haren zwijgend bijeen. Tot buiten het grind der paadjes knerpt en dan het belletje tjingelt, en de oude stuurse meid met muts en schort door de gang sloft, en andere lieve oude mensjes binnenlaat, die neerzitten en mee koffiedrinken uit de grote koppen, fraai versierd met goud en spreuken. Dan wordt er gepraat. *Daar* wordt dan nog wel eens van het 'Nederlandse leger', van 'onze jongens' gepraat.

De anderen, ook zij die niet weten mogen, niet weten *willen*, weten hoe het ermee staat. Zij weten ook wat de Nederlandse soldaten van 'de rotzooi' te zeggen hebben, en dat weten ook de officieren heel goed: niet veel zullen er vóór durven gaan, als het ernst wordt . . . En als de vijand er is, dan zullen onze soldaten hard, hard, lopen, lopen, lopen, help, help, terug, naar huis, naar moeder! . . . of misschien, als daarachter de moed-makende mitrailleur niet mee mocht lopen, in 's hemelsnaam vooruit, naar de vijand, met de handjes in de lucht, heel hoog: 'Och toe asjeblief meheir, doe me nou gein kwaod, ik sel je huisch alles fertelle!' Want 'liever Jantje laf dan Jantje dood,' dat is nu óns nationale spreekwoord.

Wél zullen vechten, en misschien zelfs goed vechten, de soldaten van . . . het Nederlands-Indische Leger, die gerecruteerd en met een handgeld van f 200,– Nederlands Courant gelijmd worden uit de in het (stief-)vaderland 'onnutte', 'onbruikbare', 'mislukte', 'verlopen' 'sujetten' . . . uit de 'stoutmoedigen', de 'koenen', de 'kloeken', de 'stoeren'; uit de kerels, de durvers, de zwervers, de avonturiers, de . . . 'Arditi'; die op torens klommen toen zij jongens waren, en waaruit gij, toen gij nog goede zakenmensen waart, de Ruyters en Trompen wist te maken (gij zijt slechte zakenmensen geworden . . .). Maar die staan op verloren post. En ook de vele flinke Hollanders in het Franse Vreemdelingenlegioen kunnen u dan niet meer helpen, volstrekt niet meer, omdat het dan te laat is . . .

En wat zou dan ook de gemiddelde Nederlandse soldaat aanleiding geven, zijn 'hachie' te wagen? Hij is als gij, gij zijt het zelf. En wie zal zijn leven wagen voor tuchteloosheid, huichelarij en duitendieverij? Ook gij immers niet – en ook ik niet. En dáárvan alleen zijn staat en vorstin op het ogenblik het symbool. Wie zijn leven niet wil wagen voor het Holland-van-heden behoort te verdwijnen, en zál verdwijnen, zéker, 'zo' of 'zo'. Wat wil men liever? Misschien is er nog keus. Misschien. Als er nog zijn, die hun 'hachie' voor het Holland-van-morgen willen wagen.

Ik weet wel: de zuidelijke provinciën, Limburg, Brabant, Zeeland ('het donkere zuiden', zegt men), zijn sterker, gezonder . . . Vlaamser, dus . . . Belgischer. Ja schreeuw maar, er zijn twee mogelijkheden en niet één meer: óf Zeeland, Brabant en Limburg Belgisch, óf Vlaanderen (de 'zuidelijke' of 'Oostenrijkse' Nederlanden) Nederlands. De Walen weten en zeggen dat, wij niet. Want zoiets te weten en te zeggen, dat is . . . *gevaar*, en het gevaar is immers de ondergang. Nee, niet het gevaar is de ondergang, de vrees voor het gevaar is de ondergang! Ja, het lijkt u veiliger als alles blijft precies zoals het juist op dit onvolvloekbaar ogenblik is. Stilstaan: *er is geen stilstaan, er is groeien en vergaan!*

Ja, er is nog een Nederlandse jeugd – ginds in Vlaanderen. Maar die 'behoort in ons land geen steun te vinden.' Brrr. Want

anders pakken de Walen ons bij onze 'gros point sensible', de portemonnee. Toch kan alleen een *jeugd* ('Giovinezza, Giovinezza, Primavera di Bellezza') ons helpen.

Ik heb de 90-jarige Garibaldianen zien marcheren. Als ik het niet geweten had, dan had ik toen geleerd, ten eerste dat Italië, ook vroeger, niet zo verloren geweest kan zijn als men zegt (en als wij zijn, en blijven, als er geen 'wonder' gebeurt), en ten tweede, o Hollands hazenhart, dat enthousiasme niet alleen voor de staat, maar ook voor de mens gezond is.

Maar ook van onze 'intellectuelen' is dat enthousiasme geen eigenschap. 'La *blague* a tué toutes ces bêtises héroiques, et les peuples qui ne les possèdent plus, sont condamnés à périr' (*Journal des Goncourt*, 1871). Schelden, 'kankeren', dat gaat nog, maar niets *doen*: het is zo compromitterend, als men zich vergist!

En de anderen, waartoe ik de eer heb te behoren, laat hen rusten (of juist niet . . .). Er zijn er verhongerd, er zijn er, die van ellende een einde zochten, velen zijn onder het juk gekropen en verloren, en de rest is heel oud en heel moe, die wacht op u, *jeugd*, àls gij er nog zijt.

Maar is het dan niet beter, vraagt er een en citeert Nietzsche, om een stervend volk rustig te laten sterven? Wat kan het Sirius schelen, zou Renan zeggen, als Holland verrot en verdwijnt? Het land, waarin vijf jaren geleden Bernard Gits verhongerde? Ook ikzelf dacht dikwijls: laat dit jammerlijkste aller landen, dit verloederdste aller volken, hoe eerder hoe liever vergaan. Het is een eis van 'Hollandse' zindelijkheid. Wij zitten goed hierbuiten om het vermakelijke ontbindingsproces te aanschouwen. Het land heeft niet meer verdiend; voor wat hebben wij te danken, dan voor smaad en ellende?

Men weet, dat de 'Hollandse zindelijkheid' bij het eigen lichaam ophoudt . . .

Wij mogen niet zo algemeen van 'vergaan' spreken. 'Vergaan', 'ondergaan', dat klinkt zo kwaad niet, dat klinkt veeleer poëtisch, naar 'décadence latine' of zo. Ware het, dat met een grote gulp de Noordzee zelve het land weer haalde, 'ontworsteld aan de

baren', men zou haar daarbij zelfs behulpzaam kunnen zijn . . . Dát zou mooi zijn. Maar het is niet mooi, en het was niet mooi, en het wordt niet mooi; ons wacht geen heroïsch noch idyllisch einde, wij waren niet heroïsch noch idyllisch; wij waren grutters, gaan failliet en de boel wordt verkocht, ons wacht niet het einde van Babel of Carthago, van Sodom of Atlantis, ons wacht ons eigen erbarmelijke einde. Bij de eerste grote schoonmaak worden wij aan de vuilnisman meegegeven. De vaalt wacht . . .

Ik zeg 'wij', en ja, dat zijn *wij-zelf*. En onszelve zo mogelijk dáárvoor te bewaren, dat is ons heel bescheiden doel. Daarom alleen moest men niet van 'fascisme' spreken: men mag onze jammerlijk Hollandse, onze enig mogelijke opvatting, toch in geen enkele zin met het trotse fascisme, zelfs niet met de al veel botter bewegingen in Spanje, Hongarije, Beieren enz. vergelijken. Wij, die in het gunstigste geval wachten en kletsen, wij hebben geen recht op het 'zwarte hemd' van hen die *deden*, werkelijk; zelfs niet op 'Hakenkreuz und Stahlhelm, schwarz-weiss-rotes Band'. . !

O ja, wij hebben eigenlijk ongelijk: Holland behoort te verdwijnen. Maar *wij*, wij hebben maar één vaderland te verliezen, of onzin, wij hebben maar een vaderland te winnen, want wij hebben geen vaderland. En daarom komen wij terug om de kastanjes uit het vuur te halen . . . zodra er kastanjes ín het vuur zijn. Want zonder onze boog wordt Troje niet veroverd!

Was die Grossen Gutes taten,
Sah ich oft in meinem Leben.
Was uns jetzt die Völker geben,
Deren auserwählte Weisen
Nun zusammen sich beraten,
Mögen unsre Enkel preisen,
Die 's erleben!
(Goethe, 1824)

– 1924! Ja, wij 'prijzen'!

Boven op een stervend land, och arm, een dodelijke 'regering'.

Zij heeft geen schuld: elk land heeft de regering die het verdient, van ouds. Wij deze: 'La République des camarades'. Een slechte regering is een ziekte, waarvoor een gezond volk immuun is; veeleer een ziekteverschijnsel dan een ziekte, en allerminst de oorzaak der ziekte. Een ziekteverschijnsel behoort te blijven bestaan, totdat de patiënt genezen of dood is.

Een volk is een groter individu. En met een volksziekte is het als met een andere ziekte. Wij weten al lang, dat bv. 'koorts' geen ziekte is, maar een ziekteverschijnsel, of zelfs een verdediging tegen de ziekte; dat de werkelijke ziekte verergert, als men de koorts onderdrukt. En ook de 'werkelijke' ziekte komt in de regel niet toevallig, er moet eerst als het ware een wil-tot-ziek-worden, een 'Krankheitsbereitschaft' zijn, die het lichaam met zichzelf in strijd brengt; men zou kunnen zeggen onder het motto 'Was mich nicht umbringt macht mich stärker.' Het is misschien niet altijd zo, maar het is in wezen zo: wie ziek wordt, was al ziek.

Zeker: alles wat men sociaal-democratie kan noemen (dat is alles wat men in Nederland 'politiek' heet!) is de volksziekte bij uitnemendheid. Maar het is ermede, als met elke andere ziekte. 'Helpt' de ziekte in de vreselijke graad van deze dag nóg niet, dan *moet* zij doorzieken tot David Wijnkoop in het Paleis op de Dam resideert; zelfs al zou het zieke lijf dat niet verdragen, het ware dan misdadig iets anders te willen. Maar ik vrees dat het zelfs daarvoor nu te laat is; ál te zeer heeft zich het 'communisme' in Rusland 'dood geregeerd' . . . Hier zijn voortaan (tot het einde) 'les mauvais bergers' en – domme schapen.

Boven op het zieke, neergezakte, stervende dier, op het vee, op het stemvee, kruipt, gluipt en sluipt, jankt en blaft jakhalsachtig de parasietentroep; zuigt en zwelt. Ja, dáár stroomt de champagne héél anders dan bij de klassiek (of romantisch) geworden 'uitzuigende kapitalisten' (al heeft ieder volk ook de kapitalisten die het verdient). 'Op de gezondheid van het stemvee!'

(Maar een gezond lichaam heeft geen parasieten. Het zou niet helpen nu deze weg te jagen; dan komen er nieuwe . . .)

Wié zou er in ernst durven ontkennen dat een Tweede Kamer,

bij *loting* tussen alle Nederlanders zonder uitzondering samengebracht, nog in het denkbaar ongunstigste geval bekwamer zou zijn, dan wat nu naar de 'Leugen der Democratie' 'het gehele volk' heet 'gekozen' te hebben? Deze soort, die al zo oud is als de wereld, zeer wel beschreven bijvoorbeeld in Plato's 'Gorgias', heeft haar hoogste ogenblik gevonden in het ellendigste land, in de ellendigste tijd. Het is één 'zaak' geworden, de 'N.V. Gorgias & Co., Mij. tot liquidatie der Mensheid', vereniging van 'mauvais bergers', waardoor een kleine minderheid erin slaagt, op de werkende meerderheid te parasiteren, héél anders alweer dan de 'parasiterende kapitalisten'. En geen Caesar heeft ooit een slaaf behandeld, als Pothuis-van-de-SDAP, Pothuis-van-achter-de-voddenkar, een 'Kameraad'-'arrebeier'!

Er bestaan twee politieke partijen in Nederland (laat u toch niet meer wijsmaken, dat er méér zijn!): de conservatieve en de revolutionaire. Daarvan telt de revolutionaire niet mee; die bestaat uit enkele oude liberalen en uit enkele anarchisten, en bovendien uit – óns. De conservatieve partij, die men ook de sociaal-democratische zou kunnen noemen, bestaat uiteraard in de eerste plaats uit de sociaal-democraten en communisten, en verder uit hun 'liberale', 'katholieke' en 'christelijke' navolgers en concurrenten. Dit lijkt, voor wie er nooit over nagedacht heeft, misschien paradoxaal, want wat kan er nou 'revolutionairder' zijn dan zo'n echte communistische schreeuwlelijk? . . . Het is echter volstrekt niet paradoxaal.

Er is een aantal 'mensen', van het type dat men in andere tijden in de volksgroepen der bedriegers, kwakzalvers enz. placht te vinden, aan het dringen en vechten om de beste plaats bij een boterbord, bij de 'assiette au beurre'. Een spattend gewar van grissende graaiende handen, zeverende monden, likkende tongen, glimmende gezichten, wringende lijven, duwende ellebogen. Die achteraan staan, weinig te likken krijgen en nog zo afschuwelijk veel ruggen vóór zich zien om woedend op te zijn, die willen heel vooraan komen, die willen het meest, die willen alles hebben, die

willen een nog veel groter boterbord helemaal alleen uitlikken (als zij het krijgen wordt het 'broeder tegen broeder' als in Rusland) en noemen zich de 'revolutionairen'. Nee, of men met zijn kwantum boter meer of minder tevreden is (tevreden is er trouwens niet één; zij 'eisen' altijd méér) kan ons onverschillig laten, dat is 'zaak' alleen in hún sfeer. Het criterium is, of men het boterbord behouden en likken wil; en dat willen de 'mauvais bergers', dat willen Wijnkoop en Duymaer van Twist, van de N.V. Gorgias & Co., beiden precies even dolgraag.

En dan zijn er die enkelen, die geen boterbord willen hebben, of, als het dan niet anders kan, tenminste een zo klein mogelijk boterbord, met zo weinig mogelijk likkers, en die volstrekt niet bereid zijn zelf mee te likken. Die noemde ik.

'Meerwaardetheorie', 'historisch materialisme', 'klassenstrijd' enzovoorts, dat alles is maar de 'Bettelmantel', dat alles is zomaar-onzin. De ware leus der firma Gorgias & Co. is 'Arbeiders aller landen verenigt u!' ('en werkt voor ons, de likkers, les mauvais bergers, la république des camarades'). Sijmen betaalt, ja waarlijk. De zaak 'bloeit'. De 'klasse'-tegenstelling, naast de geworden en verder wordende tegenstelling van staten en volken. Natuurlijk is het de talrijkste klasse, die men wijsmaakt in haar belang te handelen, als men de hogere eenheid van staat en volk en daarmede tevens die klasse-zelf vernietigt – maar wat kan dat de heren van de N.V. schelen, o Menenius Agrippa? En de hulp van een zelfs nu ongelooflijk corrupte pers, en frazen, en geintjes . . .

Maar misschien, och misschien is de Tarpeïsche Rots nog altijd niet zo heel ver van het Kapitool!

Nee, dan heb ik liever de anarchisten, dat zijn tenminste mannen (al zijn helaas heden ook van hen de meesten bv. door de 'klassenstrijd'-klets aangetast) en geen speculanten als de communisten, die niet zozeer in het hiernamaals, als wel hierna, na de grote *Kladderadatsch*, hun beloning verwachten. Ook zal geen gezonde staat het ooit zonder iets als anarchisten kunnen stellen: zij zijn nodig als accent, als ferment, als complement, als het

slechte geweten, het memento mori van élke staat; als de belichaming van 'het andere', het rebellerend individu, de *mens alleen*. Iedere geest is in zekere zin 'fascist' en in zekere zin anarchist. Wie het niet beide is, is niet compleet en dus geen – mens.

Dit geef ik toe. Ik geef nog méér toe: dat er geen goede regeringsvorm bestaat of bestaan kan, geen vorm, die waarborgt dat de macht inderdaad in handen komt van hen die haar waard zijn en haar weten te gebruiken – voor de staat, voor allen. Want het is een volkomen noodzakelijk, hoewel niet het enige, standpunt: dat de staat alles is en de mens niets; dat er geen hogere roeping voor de mens kan zijn, dan een goed burger van een goede staat te zijn. Daarom is het zo jammer, dat wij om misschien een goede, althans iets minder slechte staat te krijgen, beginnen moeten met slechte burgers van deze, de république des camarades, stakende en saboterende arbeiders van de N.V. Gorgias & Co., ongehoorzame schapen der 'mauvais bergers' te zijn.

De beste waarborg voor de deugdelijkheid ener regering is, dat zij er 'gekomen' is met – schrik niet – geweld; inderdaad; geweld. Geweld onderstelt tenminste moed en offervaardigheid! Dat is alweer ge-vaar-lijk; er kunnen Shakespearse koningsdrama's van komen. Maar: gevaar is niet gevaarlijk, zeg ik altijd: niet het vuur is de dood, de doofpot is de dood. Die is de wisse ondergang van volk én mens. Want, zo er dan al geen schema is dat een goede regering waarborgt, is er toch tot vreugde van hen, die graag schema's zien, wel een schema dat de allerslechtste regering waarborgt, en dat is het democratische. Multatuli, onverdacht toch, merkt op dat het wel toevallig mogelijk is, dat een erfelijk koning bekwaam is, terwijl een verkozen kamerlid dat onmogelijk zijn kan (Toen! En nu . . .). Dit is tevens een der vele redenen, waarom de beste republiek slechter is dan de slechtste monarchie.

Nee, goddank, er is ook hier geen schema, er is niets dan verlies en herstel van evenwicht, van een telkens nieuw evenwicht. En dat is goed. Er is geen 'ideaal' dan dit op-en-neer (al wordt het voor ons wel zeer tijd, dat er weer eens een 'op' komt!) en dit 'ideaal' is *altijd* werkelijkheid, zelfs nu . . .

O, wat zou het leven vervelend zijn, als de mensheid naar de wijzen luisterde! Als het na alle mislukkingen eens werkelijk gelukte, een 'schema', een 'vorm', een volmaakt schema te vinden. Of nee, een volmaakt schema zou geen schema kunnen zijn. Elke vorm verliest tenslotte zijn inhoud en elke inhoud zijn vorm. Zal ik het er dan maar op wagen, de zaak – niet 'zaak' ditmaal – die ik voorsta ermede te schaden, als ik zeg dat er ook hier goddank geen 'Waarheid' is! Welja, eergisteren nog was het socialisme, dat nu de leugen der leugens is, de 'waarheid'.

Das Wahre war schon längst gefunden,
Hat elde Geisterschaft verbunden,
Das alte Wahre, fass es an!

(Ik kan het niet helpen, dat bijna alle verstandige dingen al door Goethe gezegd zijn). Nee, gelukkig begrijpt de mensheid de wijzen niet – de wens van Multatuli 'leert lezen!' zal nooit vervuld worden – en begrijpt de mensheid alleen de dwazen, die de wijzen verkeerd en te laat begrepen hebben, en dan dikwijls nog weer verkeerd en te laat . . . Omdat dit alles zo is, moeten van tijd tot tijd oorlogen, revoluties en dergelijke de mensen tot de daadwerkelijke wijsheid terugbrengen, en dat maakt het leven veel interessanter. 'Le public a plus d'esprit que Voltaire lui-même.'

Ook een regering der 'besten', zoals enige tijd geleden allesbehalve 'besten' in groepen als *Clarté* 'eisten' (natuurlijk), zou malligheid zijn. De besten hebben wel wat beters te doen dan regeren, hebben beter materiaal van node dan mensen, waarvan de meerderheid (en wát een meerderheid! minstens 99,9% inplaats van 'de helft plus één' ditmaal) aan de aap 'nog niet toe is': verf, steen, papier en dergelijks, en zouden ook slechte regeerders zijn. Zij zien te ver . . . Want ook een goed, een zeer goed regeerder is geen meel voor ouwels, wat natuurlijk geen verdediging der allerslechtste regering is ('I contradict myself? Very well, I contradict myself!' Whitman).

Wijsheid en leven zijn eeuwig vijanden. De wereld, en ook

Holland en zijn regering, zijn juist zoals zij wezen moeten: dood. Maar ik ben ook juist zoals ik wezen moet: ik leef, en ik wil ze anders helpen maken!

Ik wil nu niet terugkomen op de vragen, of Holland wellicht nog te redden is, en of wij wel het recht hebben, te trachten Holland nog te redden, maar alleen vragen: *hoe* is Holland misschien nog te redden? En dan moet ik nogmaals zeggen, dat men bijvoorbeeld niet van tyfus genezen is, als men door een koud bad koortsvrij is, integendeel. Een 'goede', 'sterke' regering, inplaats van de tegenwoordige, ellendige, passende, nú op Holland gezet, zou de ondergang van land en volk waarschijnlijk nog verhaasten. Een 'fascistisch' geregeerd bedorven volk is . . . een fascistisch geregeerd bedorven volk, en niets meer. Als wij te gemakkelijk winnen, verliezen wij zéker.

Zoals wij zijn, missen wij niet alleen de kracht, wij missen het recht om als natie voort te bestaan. Een 'sterk bewind' zou misschien voor een ogenblik de schijn redden. Toch wil ik toegeven dat men nu wel zeggen mag: red wat nog te redden is, en zelfs, dat men ook wel eens op de verkeerde weg zijn doel kan naderen. Maar er is nog geen stap zelfs op de *verkeerde* weg gedaan!

Men hoort weleens zeggen: 'wij hebben geen Mussolini.' En dit is zeer dom. Toen Italië ziek (schoon lang niet zo ziek als Holland) was, sliep Mussolini in Zwitserland onder de bruggen en bedelde langs de straat (ja, nette Nederlanders!). Wie kan zeggen hoeveel en hoe geweldige mannen er onder de Hollanders, die heden in soortgelijke omstandigheden leven, te vinden zouden zijn of, nogmaals, in het N.-I. Leger en het Franse Vreemdelingenlegioen?

Niet dat het toevallig een Mussolini had, redde Italië, en Holland zou met geen toevallige Mussolini te redden zijn. Italië redde zichzelf, en zo kon Mussolini op de plaats komen waar hij nodig was. Ook het fascisme was niet zozeer geneesmiddel als: teken van genezing.

Ik moet nog dít zeggen. In zijn brief aan de koningin wilde

blijkbaar dr. Verviers de vraag, die niet te beantwoorden is – 'waar is dan onze Mussolini?' – tóch beantwoorden en noemde toen een naam: Zimmermann. Ik ben ervan geschrokken. Iemand, wel te weten, die het, als al de anderen, gaarne nog wat verder zou brengen dan hij het gebracht heeft, in deze wereld der Assiette au Beurre, maar die het er ver genoeg gebracht heeft om zijn waardeloosheid te bewijzen, nee, dat zou niet gaan! En gelukkig, zo gaat het ook niet. Het zal heel veel strijd kosten, om zelfs maar de *mogelijkheid* van een sterke regering in Holland te krijgen. Want er is geen gezonde regering zonder een gezond volk, en er is geen volk gezond zonder strijd. In de strijd moet blijken, of Holland nog te redden is, in de strijd moet opkomen de man die redden kan, en die misschien nú nog wie-weet-waar is en wie-weet-wat doet. Ook áls het mogelijk was hem nu te vinden, dat zou niet baten. Een staat wordt niet gemaakt maar veroverd, een volk groeit of sterft en wordt nooit weer, wat het reeds eenmaal was.

Niets is dan ook dommer, dan 'reactie' te willen, of het zou moeten zijn, het fascisme 'reactie' te noemen, wat echter meer gebeurt door hen die wel dom, maar heel slim zijn . . . Er wordt niets 'hersteld' . . . gaat dan soms Pothuis weer achter de voddenkar lopen en 'oukleerrrr!' schreeuwen inplaats van 'Arbeiders, Kameraden!? . . .'

Het spreekt vanzelf, dat men heden eèn sterke neiging heeft, om Holland als iets heel bijzonders, als een uitzondering, als een etterpuist op het gezonde lichaam der mensheid te beschouwen. Vooral natuurlijk, als men andere landen kent. Toch is dat eenzijdig: ook hier heeft een gezond lichaam geen etterpuisten. Geen volk is heden werkelijk gezond, er is 'een beetje Holland' in alle landen.

'Democratie' is ook hier niet ziekte, maar ziekteverschijnsel. De ziekte zelf (dit is een brochure en geen leerboek) heette: *rationalisme.* (Zetter! in godsnaam niet 'nationalisme').

Wij aanschouwen het typische einde ener 'beschaving' die,

naar men dan zegt, 'het contact met het leven verloren heeft,' die als . . . een democratische regering op, boven op, een volk, op, boven op, de mensheid hurkt en van haar teert, een 'verstandige' levenshouding van mens en mensheid, die de aller-ónverstandigste is, omdat de eerste plicht van het verstand is zijn eigen grenzen te kennen. Er is in meer dan één betekenis iets als 'heimwee' in wat 'fascisme' heet.

Was niet juist de mogelijkheid van dit voor de wijzen aller eeuwen de zonde Gods, de flater van de Demiurgos, de wond van Indra?

Het is nu een uur, waarin veel dat geworden is bewust wordt, en veel dat bewust was nog worden moet. Er zijn dan ook al veel slechte en zelfs enige vrij goede boeken over deze dingen geschreven; niet toevallig juist in de tijd van het fascisme. – Maar stil, deze brochure mag niet mystiek worden, integendeel, zij moet zeer rationeel voor het irrationalisme pleiten, en zo weinig mogelijk laten vermoeden van de tegenstrijdigheid der Waarheid-Zelf. Zij moet ook zonder al te veel schade verdragen kunnen worden door hen, die geloven dat er 'één Waarheid' is, die 'zó' is of 'zó', die 'gezocht' moet worden tot zij 'gevonden' is, 'nagestreefd' tot zij 'bereikt' is, en dan voor alle komende geslachten bewaard in een aardig doosje van bordpapier met veel watten; zij die nimmer zullen bevroeden, dat de 'Waarheid', voordat zij 'gevonden' of 'bereikt' is, allang ergens leugen is geworden. Want zij, die het eerste geloven en het tweede niet begrijpen, *dat* zijn degenen die wij nu van node hebben!

Alles is heden bedacht en berekend. Er is geen plaats meer in deze wereld voor avontuur, imprévu, élasticité, fantasie en 'demonie'. Het allerdomste verstand geldt alleen. God is 'stil gaan leven'. Het is een dode tijd, een tijd zonder ziel, zonder geloof, zonder kunst, zonder liefde (haar draagster, de zeer irrationele vrouw, is tot een uiteraard minderwaardige man geworden, ja zelfs begiftigd en vergiftigd met het erbarmelijke 'kiesrecht'). En zelfs de laatste nooddeur naar het leven moet gesloten, de drank moet 'afgeschaft', het verdorde volk moet 'drooggelegd'

worden. Dit is geen tijd meer, een overgang, wie weet waarheen?

'Wir haben die Wahrheit gefunden, sagen die letzten Menschen, und – blinzeln' (Nietzsche).

Hier valt een Marsbewoner mij in de rede, en vraagt: 'Er is dus blijkbaar in jullie wereld ten koste van het belangrijke tenminste het ónbelangrijke bijzonder goed, rechtvaardig en "verstandig" geordend, en men zegt daarom "fascisme in Holland is farcisme"?' Nee, o Marsman, zeker niet, nooit en nergens minder. Zij hebben geen staat meer boven zich. Maar nooit waren zij afhankelijker, van iedereen. Zij zijn niet meer, zij 'gelden' en gelden weinig. Zo straft de geschonden natuur voor de zonden van de 'geest'. Zeker, 'Auch das Unnatürliche ist Natur,' maar het verzet daartegen is weer en evenzeer natuur.

Als alles anders wordt dan wij willen – en waarom zou het niet anders worden? – dan kan men ons weer 'dwazen' noemen. Elke daad kan een 'dwaasheid' heten, ís in zekere zin een dwaasheid. En wie bang is een 'dwaas' te heten, ja te zijn; wie bang is het levend deel van een levend geheel te zijn; wie niet 'dienen' wil; wie terwille van zijn kostbare 'persoonlijkheid' geen 'factor' wil zijn en misschien het omgekeerde bewerken van wat hij dacht; wie schuwt een 'melaatse des geestes' te worden; wie geen 'stukje' kan zijn, geen blad in de wind, geen dier in nood, geen soldaat in een loopgraaf, geen man met knuppel en revolver op de Piazza del Duomo (of op de Dam); wie niets begint als hij het einde niet ziet, wie niets doet, om geen domheid te doen – : *die* alleen is de ware ezel!

Men bezit niets, wat men niet weg kan smijten, ook zichzelf en zijn eigen leven niet.

Dwaas meer dan alles is naast het leven te staan. Wij zijn een stukje van het gehele leven, of wij zijn niets. Bovendien zijn wij natuurlijk ook ieder het gehele leven; maar zodra wij het deel niet meer zijn, zijn wij ook het geheel niet meer, alle in de duisternis zuchtende 'wijsheid' ten spijt. De wijsheid rent in de zonneschijn!

En daarom kunnen wij nu misschien deze 'république des camarades', deze stal van 'mauvais bergers', uitmesten. Ja, met geweld, ja, met 'onwettige middelen'! Door frazen is 't volk bedorven, 't zal door frazen niet genezen worden (Multatuli). Nogmaals dan: *te wapen!*

(Gij vindt mij een slecht propagandist? Ik ben *geen* propagandist? Dit is geen program? Nee, dit is wat ik te zeggen had).

Protestantse kunst

De laatste tijd heeft men weer herhaaldelijk over 'Protestantse Kunst' kunnen lezen. Loop rond! – of zeg mij wanneer 'Protestantse Kunst' in Nederland ooit iets anders geweest is dan ... witkalk.

Ziehier een beproefd recept ter bereiding van 'Protestantse Kunst'. Neem een katholieke kerk met de daarin behorende kunstwerken, sla die kunstwerken zo veel mogelijk stuk, haal dan de protestantse kunstenaar met een emmer witkalk en een flinke kwast, en alle gewrochten der zondige roomse verbeelding zullen voor de kunstgevoelige ogen van de protestantse gelovigen onder de kleur der onschuld verborgen worden. Als de kunstenaar zijn godvruchtig werk volbracht heeft, is het kunstwerk gereed!

Aanbevelenswaardig is om, als de middelen het toelaten, aan bovenvermeld recept nog het volgende toe te voegen: laat door een bekwaam timmermansjong binnen de kerk een reusachtige houten vuilnisemmer in elkaar spijkeren, voorzien van zitplaatsen en gasarmen, en fraai melkchocoladekleurig geverfd (model: Utrechtse Dom), opdat ook de wereldse schoonheid van het gebouw zelve toch vooral niet het gebed der vromen verstore.

De 'Protestantse Kunst' is geschikt om als beroep en tot vermaak beoefend te worden. Maar wee! De goede tijden zijn voorbij! Weet, lezer, dat men het in de Pieterskerk in Utrecht zomaar gewaagd heeft om boven twee 14de-eeuwse paapse (brrr!) schilderijen (brrr!) de gewijde witkalk weg te krabben en die gruwelen voor allen open en bloot zichtbaar te laten, zelfs voor minderjarigen! Alleen zondags, tijdens de Dienst, worden de beide heidense afgodsbeelden met twee schone (wit geverfde!) blikken platen bedekt. Maar, dat is toch niet genoeg?!

Ik vrees dat de duivel zal kwispelstaarten!

Steeds vermindert het gehalte en vermeerdert de macht der pers, zoals dat behoort in deze democratische tijd. Eens deden krantentuig en publiek zo voornaam mogelijk om te imponeren. Dat is voorbij, voornaamheid imponeert nu volstrekt niet meer, ons openbaar leven is verpeupeld door en door – waarom zou men zich generen, men voelt zich thuis! Reeds onder het Second Empire werd het dagblad *Le Siècle* genoemd 'Le Journal des Épiciers'. En nu ... er ís al haast geen andere dan de *gele* pers. Openbare verrotting en journalistiek leven van elkander ... 'La Reine du Monde'? – het mocht wat: 'Der Tintensumpf'!

Dat is de *tijd* van het drama. De *plaats*: het land der tuchteloze grutters. In zijn jeugd bezwijnt de Hollander schuttingen. Later papier. De Hollandse courant is een schutting voor volwassenen.

Er heeft werkelijk eens en elders een goede kunstkritiek bestaan (Baudelaire). Maar nu iedere boerenpummel de krant leest en bij de redactie meetelt, zou een werkelijk goed criticus binnen veertien dagen door de 'publieke opinie' weggejaagd worden. Jantje Publiek is de almachtige soeverein ... met ministers die hem bedotten. Want meer en meer gaat ook de kunst-journalistiek de politieke journalistiek volgen in groep-bevoordeling, wat men in het ene geval 'presse protégée', in het andere 'critique de potin' noemt.

Het zou dan ook dwaas zijn 'goede' kritiek te vragen. Enigszins fatsoenlijke kritiek zou men wel kunnen vragen, echter ... men zal die niet zonder dwang verkrijgen. Men behoeft nog niet eens aan kistjes sigaren, aan de lekkere diners, aan de bijeengeschreven schilderijenverzamelingen te denken (openbare en erkende veilheid der gehele pers, zoals die in Frankrijk bestaat, is trouwens nog het beste wat men heden verlangen kan!); men onthoude eenvoudig dat er een klasse van individuen is, afval van alle standen, die parasiteert op de arbeid van anderen, van ons, en die daarbij van die anderen, van ons, nog haar bestaansrecht wil vernemen, waaraan zij zelf maar niet geloven kan. Voor wat attentie,

voor wat gewichtig-vinden, voor wat inlichtingen waarnaar zij hengelen, hebt gij de ellendelingen, met huid en haar!

De vraag is: moeten wij kunstenaars met deze ontwikkeling genoegen nemen? Zolang onze gemeenschap er een blijft van allen tegen allen, ja. Maar als wij ons, zij 't met tegenzin, aan onze 'tijd' onderwerpen en onze 'afzondering' (die tegenwoordig toch niet veel meer is dan een spel van rancunes, waarvan men daarbuiten profiteert) verlaten, dan niet.

Herinner u deze schone historie: de edele Barbarossa beschimpte Heijermans destijds, tot deze er genoeg van kreeg en de criticus niet meer in zijn theater toeliet. Wat er toen in stilte besproken is, heeft men nimmer vernomen; wel echter dat Barbarossa na enige tijd weer binnen mocht, en vanaf die dag zo zacht was als een lammetje. Als een lammetje, mijne heren!

Als wij de kritiek eens gingen weren op onze tentoonstellingen, wat denkt gij ervan? Mij dunkt, honden zijn wij, honden als wij het niet doen. Wij staan daarvoor niet 'te hoog', naar gezegd werd, zomin als wij 'te hoog' zouden staan om ongedierte dat ons plaagt, te pakken en te knakken!

Over mijn maskers

O, al die indrukken van de 'straat', die gezichten zonder vaste plaats of begrenzing in de ruimte. En dan de medeschepselen, die met de nagel in hun holle kiezen peuteren en deze daarna met scheefgetrokken snuit uitlurken; en zij die soep slurpen en na iedere lepel lekker nasmakken; zij die, al naargelang temperament of luim, met duim of wijsvinger in hun neus pulken en het resultaat meewarig beschouwen, om het daarna aan hun kleding, aan de meubelen (bij voorkeur, overblijfselen van schaamte zeker, onder tafelblad of stoelzitting – de meeste tafelbladen en stoelzittingen dragen er de sporen van!) of op hun netjes op hun knieen wijd opengevouwen zakdoek af te strijken . . .; al die mislukte pogingen tot menswording – ach, mens is een alleszins relatief begrip – maar allen, allen kiezers! Al dat kostelijke inspiratiemateriaal moet in de maskers. Maar ook de verandering, die de eerste liefde op het gezicht van een jong meisje brengt. En ook de illusies, welja, voor mijn part ook de illusies. Maar vooral: die talloze, bot grijnzende, die waggelend lallende, die hikkende, boerende, rochelende, jammerlijk grienende en benauwd uitbrakende dronkelappen, die mij telkens weer laten zuchten 'wat een zonde van die kostelijke alcohol!' (Er is een hoger en een lager alcoholisme, want: in de wijn is de waarheid. Daarom zijn er dan ook alweer mensen die de waarheid willen 'afschaffen' . . . ook die komen in de maskers!)

Al wat wij zien, horen, ruiken buiten ons, en evenzeer onze reaktie, onze walging, onze verachting, onze vermoeide glimlach, wordt masker. 'Hier lag die Form des Kopfes der wie nie / Ein Kopf Verachtung auf die Menschen spie.' Zo zijn deze maskers, als alle goede maskers, eigenlijk een démasqué . . . 'Das bin Ich Selber . . .'

En ik ben dan in mijn derde romantische periode. Dit is mijn acteurschap: waarom niet? Ik heb juist weer een masker af en vind het goed, al is het natuurlijk niet te vergelijken met dat van morgen. En bovendien voel ik mij herboren, alsof ik iets vies kwijt ben, alsof ik gisteren een liter, ja twee liter goede wijn gedronken had. En dát heb ik helaas niet . . .

Het wordt koud

Ik weet wel, de laatste vonkjes gloeien tóch in óns, de kunstenaars, de hongerenden. Maar ach, hoe zwak! . . .

Welbekend aan de enkelen, die de laatste vonken van het dovend vuur koesteren, en ook aan de velen die alleen maar voelen dat het nu koud wordt, is er in de Pijlsteeg te Amsterdam een liefelijk oord. Daar staan tegen de wanden lange rijen ouderwetse flessen, met edele vochten in hun dikke buik. Beter dan in een museum kan men dáár lezen wat kunst eenmaal was, nee:

waarvan kunst eenmaal uitging. Ook toen deze flessen gemaakt werden was (die ene grote, viermaal failliete, hongerende, jeneverdrinkende Rembrandt ten spijt) Holland provincie, achterbuurt, 'modern'. (En deze 'moderne' wereld is alleen als geheel meer verhollandst, achterbuurt, provincie geworden). Deze flessen zijn geen 'kunst', niet 'artistiek', niet 'stijlvol', ook niet romantisch; zij 'drukken' niets 'uit', zeggen niets van de arme mensenzielen, die eeuwenlang hun inhoud zochten, die de 'gaten in de schepping vult' (Saint Paul Verlaine, priez pour nous); zij zeggen alleen iets van een tijd, waarin brave glasblazers ze met bolle wangen opbliezen en over de tafel rolden; geen enkele dezer flessen is aan een ander precies gelijk, zomin als ooit twee mensen precies gelijk zijn, en zij zijn toch allen volkomen 'juist', 'raak'. Zij geven een 'sfeer', wat heden geen glasblazers meer 'kunnen', en ook geen kunstenaars . . . maar niet plotseling, als een vrolijke vlo, die onder 't dartel springen met een natte vinger gevangen en tussen twee harde, platte nagels vermoord werd, niet plotseling stierf de kunst, de schoonheid!

Diep aan de grond van alle goed en kwaad van wat wij 'mens' noemen ligt: de zondeval, het verlies van het paradijs, ligt eenzaamheid, verlatenheid, heimwee naar de oorspronkelijke eenheid, waaruit eens de eerste mens (Prometheus geheten, of Loki, of Lucifer, veeleer dan Adam) zich rebels rukte; en met steeds verder gezochte middelen, met soms een ogenblik geluk en jaren van niet te dragen leed, trachtten wij bruggen te spannen ('Scheinbrücken zwischen ewig Geschiedenem') tussen, wat volgens alle scheppingsmythen op hoog bevel uiteenbrokkelde, toen de mens 'mens' werd. Zo ontstond 'liefde', droom, waanzin, kunst, zelfmoord, godsdienst, 'Volk', Staat, en – dronkenschap. Allemaal middelen om een fataal gedifferentieerde bovenlaag met de eeuwig ongedifferentieerde grond der ziel, al ware het maar voor één ogenblik, in aanraking te brengen. En nu lukt dat steeds minder. De middelen zelf werden middeltjes: 'wetenschap', 'techniek', 'democratie', 'vakvereniging' en bovenal de 'pers' ('der Ersatz der Religion durch das Feuilleton', Spengler); kwakzalvermiddeltjes, die de kwaal verergerden, zoals 'opgegeven' zieken die verlangen . . .

Het middel, nee, het middeltje, heeft het doel opgevreten, ligt opgezwollen op de rug, ronkt, en van tijd tot tijd is hoorbaar dat de digestie goed vordert . . . Nu komt het einde, of juister: een einde.

En in alle dompige kamers, klamme slaapsteden, lauwe vestzakken, tikke, tikke, tikken klokken, wekkers, horloges, tik tik, tikken en hakken en rukken en verslijten de broze tijd tot kleine stukjes gruis, die op de grond vallen en waar niemand voor bukt, omdat zij het oprapen niet waard zijn . . . Natuurlijk, juist, ik verfoei 'de moderniteit', waarvan ik zelf een deel ben, en waarin dus blijkbaar toch iets is van zelfverfoeiing.

Bij Toorops dood

Door het oeuvre van Toorop loopt een tragische barst. Een rijp werk waarin wát hij kon (de schilderachtigheid bv. der Londense periode, de fantasie van de 'wajangpoppentijd', de decoratieve stroefheid van 1911 en de zachte koelte van zijn laatste werken . . .) ook maar enigszins tegelijk en tot een eenheid was verwerkt, heeft hij niet gemaakt. Dat wist hij.

Maar hij had het kúnnen maken. Toorop was, zonder meer, een der grootste, zuiverste, 'persoonlijkste' persoonlijkheden van onze tijd. *Hij* kon het, maar . . . het kon niet! Want er kwam geen weerklank van de stopverfmuren om hem heen, er was geen 'kultuur', beter: geen Volk, om hem te dragen, en zo bleef ook het werk van hem, de grootste van ons, tenslotte fragment: 'teken van wat het had kunnen zijn – als alles anders geweest ware' en een aanklacht tegen dit Nederland-van-nu, die duren zal, áls zijn werk, mét zijn werk: aere perennius.

Maar – in tegenstelling met anderen – hij heeft dit geweten! En hij heeft het beloofde land gezien, dat hij wist zelf niet meer te kunnen binnengaan.

Menigmaal hoort men, als een oud kunstenaar sterft, dat hij 'een vaderlijke vriend voor de jongeren' of zoiets geweest is. Het is nooit waar. Maar voor Toorop is het waar, geheel waar. En niet alleen omdat hij een edel mens was, edeler dan wij er misschien nog een zullen kennen. Die oude, zieke man in de grote leunstoel in die grote rommelige kamer, die leed en lachte, wás jong. Als een jonge (beter dan menige 'jongere') heeft hij gevoeld wáár de genezing was, voor de anderen. En hij werd fascist en vond de vrede . . .

Nu geen woord meer.

Hoe de SDAP de dichter Herman Heijermans begraven heeft

De avond tevoren was al te merken dat er wat bijzonders gebeuren zou. Er werd in de omtrek van het Rembrandtplein veel meer dan gewoonlijk dure vloeistof en liefde verbruikt, op de gezondheid en voor rekening van het Nederlandse 'proletariaat', en ter ere van de dode dichter Herman Heijermans. Zaken zijn zaken, voor SDAP-ers, voor caféhouders en voor arme meisjes . . .

Op de grote dag zelf zag ik al dadelijk in het Sarphatipark twee individuen, waarvan het ene Stenhuis heette, en het andere blijkbaar iets dergelijks was, die zich lieten filmen ter ere van Herman Heijermans. Zij glommen van blijde trots en trachtten vergeefs een 'waardige' gelegenheidshouding te produceren. Zij wilden wel dansen en praatten zo gewichtig mogelijk voor de onverschillige ogen van de kruk-draaiende zakenman. Wat zij zeiden verstond ik niet, het zal wel ongeveer geweest zijn: 'Niet alleen in de krant komen we, óók in de bioscoop! Wat fijn, dat die Heijermans kapot is en dat wij nog leven!'

Ik denk daar anders over. (Intussen heb ik ook de film gezien. Zouden wij die niet kunnen opkopen voor onze propaganda?)

De stoet zag ik ook. Voorop liepen, een hand aan het vaandel, de ander in de broekzak, de masturbanten van de AJC. Daarachter de lijkkoets. Hoogstens een derde der mannelijke toeschouwers nam de hoed af. Wat een volk! Daarna enige koetsen en daarna?

A. B. Kleerekoper (die zelfs de moed gevonden had, nu Heijermans toch secuur dood was, over hem te spreken en te schrijven en hem als 'Herman' toe te spreken!), gezwollen als een lentekikker en opgeblazen als een herfstgans – stralend . . . Wat e mazzel, dat die Heijermans kapot is. Uit mijn weg is-ie, en ik kom in de krant, op de film en op het podium . . .

Dan juist *die* 'artiesten', die Heijermans verachtte, waarvan hij zeide '. . . zo vreselijk hebben zij daarvan misbruik gemaakt. Tot het laatste pond vlees hebben zij geëist. Ik zal u laten zien mijn gruwelkamer: brieven, faillissementsaanvragen, dreigingen . . .'

Zij liepen daar om zich te vertonen, keken of men ze wel zag en vonden zichzelf bekoorlijk. De enige Mens, waarvan ik zag dat hij werkelijk achter het lijk van de dichter Heijermans ging, was onze goede Rens . . . Voorts al die gezichten van de vorige avond op het Rembrandtplein. Met schrikkelijk lelijke vaandels, bonden, bonden . . . van sigarenmakers, van spoorwegpersoneel . . .

Ik stel mij gesprekken van die avond op het Rembrandtplein voor: 'Sech Hain, die Heijermans, dieme nou begraafe heppe, wet wès det ferre fent?' – 'Mr mèn, weit je dâ-nie, die hep toch dat ruisedoek in et Raaksmesaajum chesgildert!' – 'Och leg niet te klesse, hai hep n'r Indië cheflauge, stoat in de krant!' – 'Hai saat wèt, ai jullie nou nie chesien, detter stond "an die chraute teneilsraifer", nou dèn, hai hep chesreife "Bleike Bet" en "de Jéntjes".' – 'Nou, den snep ik 't, ruisestuk, de Jéntjes: Wurt nauit ferlieft, went den be-je ferlauren . . . je fliecht derin met allebai je auren . . .' – 'Fain heur.'

Eenzaam als hij geleefd heeft, eenzaam als hij gestorven is, is Heijermans begraven.

Terende armoe, om niet te zeggen honger, heeft hem gekweld tot het laatst. Tóen was er niets voor hem. De exploitanten van de SDAP konden de centjes der ezels wel alléén opmaken. Maar wél om hem te begraven waren er centjes beschikbaar; het was niet nodig, hoe zeer waar 'dat Lou tegen die tijd goed in zijn kontanten zat', want die centen voor de begrafenis, met voor- en naspel op het Rembrandtplein, rekenden de heren, komen met woekerwinst weer binnen voor de 'strijdkas'! Hebben de heren juist gerekend? Waarschijnlijk wel. Aan Heijermans' graf sprak zijn broeder ('Lou') van de 'bitterheid', dat de belangstelling van minister de Visser 'zo laat' kwam. Hij bedoelde natuurlijk in de eerste plaats die der 'partij', die de levende Heijermans zeer gerust had laten lijden, en aan wie nu een arme weduwe, terwille van haar-en-zijn kinderen, om tenslotte de zaak eens precies te zeggen, het lijk van haar man verkocht had 'voor reclamedoeleinden'!

Heijermans zeide toen hij nog leefde: 'Ik ben niet eens tevreden over onze "partij". Die ambiëert te oppervlakkige dingen. . .' Zou hij nu tevreden zijn? . . .

Misschien, misschien. Als er niet te veel aan de strijkstok blijft hangen, zullen de weduwe van Heijermans en zijn kinderen nu enige jaren kunnen eten van het 'fonds' (in hoofdzaak dan wel van 'burgerlijk' geld). Maar de exploitanten van de firma 'Partij' kunnen altijd eten, en vreten, en 'begrafenissen' inleiden en uitleiden op het Rembrandtplein . . . Iedere tijd heeft zijn symbool. Dit is het symbool van de onze. Wat was er die dag? Een 1 mei-vertoning (zullen wij er nóg één moeten dulden in het Koninkrijk der Nederlanden?) met een lijk te veel en een 'Internationale' te weinig . . . Ditmaal was, om Heijermans, geen verzet mogelijk.

Hij is van ons. Zijn vele fouten doen niet ter zake.

De bergen van bloemen en kransen, geboekt onder 'propaganda-onkosten' met de 'rest', op het graf van de dichter, de zeer burgerlijke dichter, Herman Heijermans, zullen verwelken en op de vuilnisbelt komen. Maar dan zal er daar nog weleens een eenvoudig mens een klein takje seringen neerleggen . . . Laat ons dááraan denken en het andere trachten te vergeten!

Het witte gevaar

Over melk, melkgebruik, melkmisbruik en melkzucht

Meer nog zelfs, dan om de afwezigheid van fles, of desnoods karaf, met rode wijn; meer dan om de aanwezigheid van bloemen ('les fleurs d'une table sont ses bouteilles', Degas), van koektrommel, jam- en strooppot, pinda-kaas, muisjes, hagelslag, chocoladestrooisel en verdere gruwelen (brrr . . .) is een Hollandse 'lunch'-tafel zo'n onguur ding om die witte, omgekeerd kegelvormige bekers, gemaakt van aardewerk, omdat zij een troebele vloeistof, een emulsie, omdat zij, nou ja, vuil, omdat zij koeienuier-afscheiding moeten bevatten.

Goede wijn behoeft geen krans (zie boven), maar melk behoeft er wel een en deze bekers (waarom niet eerlijk: een zuigfles?) hebben, als krans, behalve stupide insipide blommetjes, krulletjes of (om óók modern te zijn) vierkantjes, nog een tekst, een leus, een reclame: 'Melk is goed voor elk.' Deze zin van welgeteld vijf woordjes bevat:

1. een taalfout (als een koe),

2. een kwékkerige poging (zoals bijvoorbeeld het Amsterdams Drankweer Comité – quelles vaches! – met medewerking van het gemeente-'bestuur' er zoveel aan de openbare weg begaat, 'Niet drinken, niet schenken, een goede raad zou 'k denken' enz., enz.) om met een onnozel rijmpje de waarheid van het berijmelde aan dwazen en narren te suggereren . . . Wel, pot hier-en-daar, 't is niet waar, Bij de uier behoort de luier, Zulke kwezels praten voor ezels, Dat gekwék maakt iemand gek, Nu zal ik de heren wat anders leren: cider is goed voor ieder, wijn is goed voor de pijn – rode is goed voor de noden en witte is goed voor de hitte . . . oude is goed voor de koude en jonge is goed voor de longen – bieren zijn goed voor de nieren, jenever is goed voor de lever, klare is je ware! . . . ('On ne détruit que ce qu'on remplace', Dumarsais).

3. een leugen (ook als een koe).[1]

Want melk is om-de-bliksem niet goed voor iedereen, maar melk is van nature alleen goed voor – jonge kalveren. Dus niet eens voor 'vee' in het algemeen, want zelfs volwassen koeien verdragen geen melk. Melkdrinkende koeien noemen de boeren 'melkers' of 'vuile beesten' en wetend dat zij ontaard zijn en verder ontaarden, en onderwijl de melk opdrinken die aan de even koe-domme stedelingen verkocht moet worden, slachten zij die dadelijk. Dat verzwijgen, als zoveel, de kwekkers en 'prêcheurs de fausse morale', de 'bourreurs de crânes'. De duivel hale ze.

Hoewel Jupiter met honing en niet met melk werd grootgebracht, wil ik voorlopig doen alsof ik aanneem, dat voor een klein kind nog gedurende enige tijd na het ophouden der borstvoeding met moedermelk, het voeden met 'soortvreemde' koeienmelk misschien niet ál te veel kwaad kan; al blijft er voor mij iets griezeligs in dat stief- of zoogmoederschap van redeloos vee, in letterlijke zin, en dan nog van een zo bijzonder dom en traag beest als een koe, temeer nu de 'volksmond' (die meestal gelijk heeft) spreekt van deugden en gebreken 'met de moedermelk ingezogen'.

Ik weet niet, of een redelijk gebruik van jenever schadelijk is (omdat die vermaledijde kwekkers het kwekken, aanvaard ik het nog niet zonder meer; al is jenever ter vervanging van wijn om geestelijke redenen ongetwijfeld verwerpelijk), maar zéker is voor een volwassen man melk schadelijker dan jenever; bij gebruik van noemenswaardige hoeveelheden ontstaat steeds vroeger of later, min of meer ernstige en ongeneeslijke *verkalving*, tranchons le mot, – dat is dan de wraak van het kalf. 'Der Mensch ist was er isst.'

1. Het 'melkkapitaal' heeft zich ook reeds van deze leus meester gemaakt. Op de achterkant der Utrechtse tramkaartjes staat bijvoorbeeld 'Umi melck is goed voor elck' (welke taal is dat?); en de 'Amsterdamse Melkslijtersbond' laat in de winkels zijner leden een reclamekaart ophangen, voorstellende een walgelijk spek-vet gemest en een mager kind, met de tekst 'Alleen vers gekookte melk geeft elke waarborg en is goed voor elk. Word dik als ik.' . . .

Daarenboven is melkdrinken voor een volwassene vies, ja, smerig, een infantiele regressie, buccale slijmvlies-erotiek, zoiets als (en ook alweer zowel oorzaak als gevolg van): teveel slapen, teveel 'dagdromen', de echte 'kalverliefde', voorts ook bedwateren, faeces-knoeien, duimzuigen, nagelbijten, neuspeuteren, masturberen. En zo lopen er al veel, veel te veel (bijkans een democratische 'meerderheid'), met de sporen van de niet eens meer geheime *vice* (héél vies) der veegemeenschap en -maagschap op hun papperige gezwollen kinderballon-gezichten in de wei, in de Kalverstraat, met hun onvoldragen, ongeboren, kindse, kalfse baby-koppen, gezichten 'van melk en bloed' – maar bloedeloos – ; de melklurkers, de melkslurpers, de melkzuchtigen, de melkmuilen, de uitgegroeide zuigelingen (die aan hun 'min' 'gefixeerd' bleven), de 'moederskindjes', de ongespeenden, de 'klieren', de chronische lactisten [1], die ik aanneem één voor één op straat aan te wijzen. Die 'kerngezonde mensen', die bij de eerste de beste epidemie (epidemie is hygiëne!) als ratten verrekken (griep 1918, állen melkdrinkers); die voortbrengers en verbruikers van melkfilosofie, melkwetenschap, melkpolitiek, melkmoraal, melkgodsdienst, melkkunst, melkarchitectuur, melkpoëzie enz., onze hele melkkultuur – melkbarbaarsheid!

Elke civilisatie was door de tijden heen verbonden aan de oorsprong van alle civilisatie: de wijnberg. Wijn en brood maakten de mens tot mens, en zijn nóg, met zout, olijfolie en honing desnoods, de 'heilige' levensmiddelen gebleven. Egypte uitgezonderd, waar men volgens Herodotus, Strabo en Dio bier, heel veel bier, dronk (wat de bierbruine somberheid der Egyptische kunst verklaart), was er nooit een 'opbloei' dan in een wijnland. En wie weet is Maastricht nog de levendigste Nederlandse stad, omdat eens de wijnstok op de hellingen er om heen groeide? Plant hem er wéér, in het marmerloze land, het wijnloze land, het liedloze land!

1. (Jez. XXVIII, 9; 1 Cor. III, 2). Acuut lactist kan de beste worden, als hij zich op de Alm aan melk bezondigen moet ('Auf der Alm da gibt's ka' Sünd') en een acute melkvergiftiging (zoiets als anaphylaxie) oploopt. Het beste tot heden bekende geneesmiddel schijnt ijskoude cognac te zijn. Bij verslaafden is uiteraard de gevoeligheid voor het melkvirus afgestompt, maar tevens alcoholterapie van weinig of geen nut meer. Het is dan ook een dwaling van Fuchs, te menen dat men zich tegen het melkeuvel beschermt door 'óók jenever' te drinken. (Zie ook: Hooglied V, 1). Voor geheel normale en onbedorven volwassenen is melk: een braakmiddel.

Wij verrotten in de melkpoel. De witte vloed verzwelgt ons. Met 'officiële steun', met de hulp van misdadige wijnaccijnzen (waar is hij, die 'non tali auxilio!' roept?) en onder steeds luider gekwék, is 'ons' volk al chronisch met dierenklierensecretie vergiftigd, aan melk verslaafd, voordat men zelfs proeven op (beklagenswaardige) ratten en kraaien genomen heeft, omdat het immers gekwék was, en alle gekwék van dezen ('onzen'? – onzin!) tijd, en dus goed is; en dit is gevolg, en weer oorzaak, van barbarisatie en decivilisatie, van vermelking en verkalving. Een koninkrijk, nee, liever een republiek, voor een grote fopspeen! Tekenend en leerzaam is dan, dat de vegetariërs ('de bleekste van alle Ariërs' zegt Wiessing), de kwékkers bij uitnemendheid, die zóó ondierlijk en plantaardig zijn, zodra het de dranken betreft (men sta mij de uitdrukking toe!) water in hun wijn gaan doen, en zich, al apenootjes kauwende, met afgrijselijke hoeveelheden dierlijk kliersap bij de logge voedster een infantiel-sexuele roes drinken, terwijl zij het 'bloed der aarde', de heilige wijn, in hun vuilwaterdronkenschap als 'taboe' versmaden.

Dit zijn de nieuwe, de goddeloze asceten; de nieuwe, de goddeloze helden zijn er ook al, en reeds zijn de nieuwe, de goddeloze Heilanden in aantocht, die wijn in water veranderen, nee, pardon, niet in rein water maar in glibberige, lidderige melk; en bij het Laatste Avondmaal (de kruisiging vervalt natuurlijk wegens ongesteldheid of 'gemoedsbezwaren'), van zo'n beker met dat uierslijm zullen zeggen: 'Drinkt, dit is mijn bloed.'

En dat zal dan hun eerste waarachtige waarheid zijn!

Kwatrijnen uit *De Bezem*

Hoor nu naar óns, neen, hoor de winden gaan,
de bomen zwatelen, de golven slaan.
Ook *gij* kunt weer als bomen zijn en golven,
en rijpe aren van het ruisend graan.

*

Een vroege herfst blaast door het dunne lover,
alweer een jaar is bijna zinloos over.
De schemer valt, 't al om ons heen vervalt,
wij werden zwakker, suffer, blinder, dover . . .

Wij sterven, en ons Land sterft om ons henen . . .
Niets bleef dan regen, dorre bladen, dode stenen,
de wind rukt aan de bladen en de bomen . . .
Kilte en mist, ons eigen eenzaam wenen.

*

Eerst was ik door-en-door kletsnat geregend,
door vlagen, als een water-bezem vegend
(het was mooi om te zien, maar lelijk om te voelen,
– 't ga zo met ónzen Bezem, welgezegend!)

Toen liet de wind mijn natte kleren wappren,
zoals de rooie lap boven de 'dappren',
den eersten mei. Ik werd koud als een ambtenarenziel,
mijn ogen gingen tranen en mijn tanden klappren,

Als wij 't zo dikwijls zagen bij de Roden . . .
Toen ben ik maar, als zij, naar huis gevloden
onder de wol. Nu onderga en bestudeer ik
(als in de politiek) de pijnen en de noden.

Mijn neus loopt als een rede van de heren,
als zij weer meer van óns bezit begeren;
en is zo rood gezwollen als de hunne,
wanneer zij 't binnen hebben, en verteren.

De koorts spookt in mijn hoofd als bij een AJC-er,
bij 't eten smaakt mij niets, als een OW-er,
of Internationalen Grootbank-Directeur,
of wél gearriveerd SDAP-er.

Achter mijn oog klopt woest en hard een hamer,
zoals bij herrie in Gemeenteraad of Kamer.
Ik ben zo stijf en suf als zat ik in 'de Witte'
en zelfs mijn hoesten maakt mij niet bekwamer.

Mijn denken is zo eng als dat van de Marxisten,
en mijn gemoed zo grof als van een rode 'christen',
zo schichtig als Marchant, toen Liebermann gepakt werd,
en zo verward als van de Rotaristen.

Nog meer analogie in dit vertelsel:
als 'k uit mijn dekens kruip – een mager pelsel –
rammel ik, letterlijk, en kraak bouwvallig
als ons vermolmd Parlementaire Stelsel.

Het valt mij ál te moeilijk meer te schrijven,
ik zal maar, als ons Volk, in bedje blijven
totdat ik weer meer op een 'mens' ga lijken
dan op hen, die (op 't slijm) nu boven drijven.

Het 'schip' van 'Staat'

Krakend als een oude mestkar,
groez'lig als een varkenstrog,
zeult daar onze sleetse 'Staats' schuit,
doorgelekt en doorgesijpeld,
rot gekletst en stuk geheibeld
door de rooien en de dooien,
naar z'n end . . .

Opgelapt en bijgespijkerd,
stuurloos, macht'loos, stijlloos, zot,
hangt en zakt hij in het water
als een lekke gemberpot,
uitgelikt en uitgevreten,
eindelijk smadelijk weggesmeten.

Weg met het log vermolmd karkas,
dat wel nooit zeewaardig was!
Vort dat rommelige lor
met zijn honderd stuurmansgasten,
die maar twistten en maar brasten:
geeft de schuit zijn laatste por!

Bezem-makkers, Bezemrakkers,
laten wij die baantjes-stakkers
smijten overboord!
Daarna: vegen, schrobben, boenen,
En zo voort!

Ouwe schuit van dezen 'Staat',
wij zijn jongens van de Daad,
houd het nog een poosje uit,
en wij zullen je bevrijden
uit je lijden!

De eerste mei

Het zal wel weer een grauwe dag zijn, lente-herfst, met regengedruppel in modderpap, tik, tik, tik, tik, met een luchtje van vieze, vochtige, klamme kleren en het slurpend geluid van gummihakken op het glibberig asfalt. Dat hoort er zo bij. De hemel wil dat zoodje blijkbaar niet zien. Nu, wat mij betreft, het mag ook rode mieren regenen. En stenen. En slagen. En zo nodig kogels.

Maar het is toch de eerste mei, 'de eerste van bloeimaand':

Im Frühling wird die Welt erneut und wieder bracht,
Darum sag'st du recht, dass die im Frühling wird gemacht.
(Silesius)

En nogmaals, maar ditmaal hopelijk 'ten laatsten male', zullen wij dan het ellendige moeten verdragen en verduren, dít . . . terwijl de laatste adem van doodmoe, versmoord (maar trouw in alcohol geconserveerd) leven nog eenmaal een hijgend Lied zou willen worden, en met blijde pijn zingen, zingen van wat had kunnen zijn, ach, wat eens misschien nog zou kunnen worden, o laatste dwaze hoop, o zon op het bloeiende land! . . . terwijl in de donkere parken, alle smuigers ten spijt, geen bank zonder paar is, terwijl de knoppen knappen, en overal klein gedierte vriendelijk ritselt in gras en zand, terwijl de vogels in de bomen jiddisj praten van opwinding . . . dat die grauauwe lauwe, lome, logge, lamme, lakse, laffe, lummelige, suffe, sullige sukkelstoet door onze straten zal sjokken sjok, sjok, sjok, sjok, met lelijke vaandels en slechte muziek, sjok, sjok, sjok, sjok, met dorre zielen en koude harten, sjok, sjok, sjok, sjok, relaties, vrindjes, baantjes, centjes, sjok, sjok, sjok, sjok, champagne, meiden, lekker eten, lang slapen, sjok, sjok, sjok, sjok, slaapt voort, bezoldigden der aarde, sjok, sjok, redeloze dwaasheid stroomt over de aarde, sjok, sjok, sjok, sjok . . .

De meibevuilers! Daar sloft de horde, de kudde stom vee, naar de warme, broeierige stal, kronkelt en zeult door onze straten als een overzatte lintworm of duizendpoot, slof, slof, slof, slof. Duizend logge poten sloffen en vertrappen en verslijten al wat goed en liefelijk was, wat kleur gaf en geur en zang, vermalen het onder hun modderbrij, begraven de ziel, begraven het hart onder vaal, vormeloos, slijmerig slik, onder dril en drek en derrie; alles waarvoor deze hele zaak, die 'Leven' heet, feitelijk was opgericht, is weg, versleten, versloft, vertrapt, verknoeid, bezoedeld, bemodderd, bespat, door slepende, schuifelende, schurende, sloffende hoeven, slof, slof, slof, slof . . .

Wie weet hoe beste, brave, bruikbare mensen dat nog worden, als zij eerst op hun (klamme, kleffe) huid gehad hebben . . .

De grauwe dag vergaat in een bloedig avondrood, zó of zó alweer. Door het slome sloffen heen breekt van ver een ander geluid dat nadert . . . Paarden trappelen, trommen roffelen, kanonnen en affuiten en camions rollen dreunend en rinkelend over de wegen, legers marcheren, marcheren, marcheren, één twee, één twee; rrrrrr, ratelt de mitrailleur, en de hese trompet huilt en krijst: te wapen, te wapen, TE WAAAAPEN!

Bels en Rus proberen het mes op de nagel van de duim.

Wij ook.

Bekentenis

Een erg persoonlijke bekentenis deze keer: als ik een eigen deugd weet, waarvoor ik mijzelf mijn (zeker vele) fouten kan vergeven, dan is het een hartstochtelijke liefde tot het leven én de dood (de goede, trouwe, dood, die het leven tot leven maakt en géén 'accident' is); die soms wel kan omkantelen tot een dierlijke, Pan-ische angst voor het leven (en de dood), maar die nooit, nooit, nooit het leven (en de dood) aanvaarden zou kunnen als een baantje-met-pensioen.

Ik ben nu eenmaal iemand van daverend gelach en stiekum verdriet; het kan mij zelfs niet schelen of dat goed of slecht is. En dus ben ik dan toch blijkbaar een slechte kerel. Ik ben wel heel blij, gelukkig op een zekere manier, met bruine en grijze en onnoembare Hollandse herfsttinten en bleke lentegroenen, en andere zachte en sombere kleuren (en – niet te vergeten – met het dreigende zwart onzer hemden); met al mijn paradoxale haat aan 'rood', houd ik toch het meest van 'het bonte leven' en van de kleur *bloedrood* . . . En dus hoop ik eenmaal, vroeg of laat te sterven: bloedrood, laat ons zeggen in een straatgevecht, met een brullende Vikingerslach en een laatste borrel, die half in mijn baard druipt!

Dan zal ik voor het laatst, eventjes, denken: ik had wel verschillende dingen, ook erg belangrijke dingen, liever anders gezien, en heel graag wat méér gehad van de dingen, die op aarde geld kosten, maar juist precies zó wilde ik *zijn* en *leven* . . . en verder zal God het wel weten . . .

Uit een notitieboekje

Uit een vuile washoek het hemd van een maand geleden opzoeken omdat het toch nóg minder vuil is . . .

Het respect dat de Fransman, de Oostenrijker, de Italiaan en minstens de Zuid-Duitser voor een ongelukkige heeft. Maar in Holland roept de grootste schooier: 'armoedzaaier'.

Zeker al wel tienmaal kon ik zeggen: nog een of twee dagen en elke hulp is te laat – en ik leef nog!

De zuivere Franciscaanse opvatting: werken, zolang mogelijk, en daarna met een gerust geweten: bedelen.

Als Merlatti bied ik aan vijftig dagen te vasten met elke gewenste controle – na vijftig dagen behoorlijk eten.

'Maar ik heb geen geld' (mevrouw M). Ik vroeg niet of haar kinderen ook met hun tenen door hun schoenen liepen.

Kopers: het gaat nog zolang de schilder ongetrouwd is. Dan heet het 'bohémien' en dat is erg interessant. Maar een slovende vrouw en arme kinderen zijn dodelijk voor de burgerlijke interesse.

SDAP . . . de oudsten, die als Troelstra, eerlijk en (dus) arm gebleven zijn.

Ik hoef mijn lezers niet uit te zoeken, die zoeken zichzelf uit. Dat is een voordeel.

Nú mogen zij mij doodzwijgen. De kleinste oplagen waarborgen t.z.t. de grootste antiquarische waarde.

Links en rechts bestrijden in schijn elkaar; in werkelijkheid bestrijden zij ú.

Iemand, die mij niet overmatig welgezind is, zei: 'Ga je mémoires schrijven. Ik garandeer je succes.'

Geheelonthoudersvergadering in de Diamantbeurs: een *reuze* dorst!

Men kan dronken zijn van zon, van schoonheid, van liefde – allemaal dingen waar een geheelonthouder geen last van heeft – en ik juist zo veel.

Alcohol 'vergif' dus. Misschien. Maar dan het heilzaamste van alle vergiften.

Bronnen en ophelderingen

De belangrijkste teksten over Wichman vindt men in *Erich Wichman tot 1920*; 'Erich Wichman, werker zonder wijngaard' door Henk van Gelre (*Aristo–* jrg. 1959 p. 11–25); Catalogus Stedelijk Museum Amsterdam no. 223, Wichman-tentoonstelling 1959; Wichman-nummer van *Aristo–* (okt.–nov. 1961); *Aan de rol met Sisyfus* door Wim Zaal (1964, over Rapaille-partij); *De Herstellers* door Wim Zaal (1966, over fascisme).

De spelling van de opgenomen teksten is gemoderniseerd, maar soms is de buigings-n gehandhaafd; wanneer zij in kleinigheden van een vroegere editie afwijken, komt dat doordat Wichman eenmaal gepubliceerde teksten later soms licht wijzigde. Bij de vaststelling van de tekst is, waar mogelijk, met de verschillende versies rekening gehouden.

'De Profeet' (1911) en 'De Profundis' (1913) zijn uit *Erich Wichman tot 1920*. 'Ons Nationaal Dranklied' is evenals 'Het verheerlijkt Utrecht' uit *De Tang en het Varken* (1914, gepubliceerd 1917); de tegen het einde genoemde H. P. B. is mevrouw H. P. Blavatsky. 'Kunst en onzedelijke uitstalling' verscheen op 20 januari 1912 in *De Amsterdammer*. 'Kandinsky' verscheen in het *Utrechts Dagblad* (15 december 1912) evenals 'Wederzien' (24 mei 1914). 'Rousseau le douanier' en 'Het doel van een catalogus' (beide najaar 1913) verschenen in het Wichman-nummer van *Aristo–*; 'Vincentomanie' is van 1914 en 'De toekomst' komt uit *Nieuwe Richtingen in de Schilderkunst*. 'Humanitätsschwindel' verscheen in december 1917 in *De Wiekslag*, het maandblad van De Onafhankelijken. 'De Raad' (voorjaar 1921) is behoudens enkele annonces op de vierde (laatste) pagina van het krantje, compleet overgenomen. A.B.K. is natuurlijk Kleerekoper; Tellegen was de burgemeester van Amsterdam; het Atlanta-hotel was een groot en kostbaar gebouw dat bij het Leidseplein gepland was, maar niet in die vorm tot stand is gekomen. *Lenin stinkt*, volledige tekst van het gelijknamige pamflet (1924), uitgezonderd enkele motto's van Goethe en Vondel, en een voetnoot; een 'sjabbesgoi' is een christen die op sabbath de voor orthodoxe joden verboden handelingen komt verrichten; *De Tribune* was het blad van de Communistische Partij Holland. 'Het fascisme in Nederland' (1924, gepubliceerd 1925) is compleet overgenomen, behoudens enkele voetnoten en de gebruikelijke motto's uit Goethe; de genoemde Bernard Gits was een overleden schildersvriend van Wichman en dr. Verviers was een vroege, in 1924 al half uitgerangeerde, fascist. 'Protestantse kunst', datum onbekend, *Aristo–* 1961; de andere stukjes zijn fragmenten uit resp. *De Wiekslag* (1917) en *De Vrije Bladen* (dec. 1926); 'Bij Toorops dood' verscheen in 1928 in *De Bezem*. 'Hoe de SDAP . . .' is vermoedelijk eind november 1924 geschreven, eerste publikatie in *Aristo–* van januari 1961; de rouwdragende Rens is de dichter J. K. Rensburg, een goedhartige dwaas en kennis van Wichman. 'Het witte gevaar' is een fragment uit het gelijknamige boekje (1928) minus ongeveer vijfentwintig voetnoten met veel bijbel-verwijzingen. 'Kwatrijnen' en 'Het 'schip' van 'Staat' verschenen in de loop van 1928 in *De Bezem*, evenals 'De eerste mei'. Twee korte alinea's over Belgische gebiedsaanspraken zijn daarin weggelaten. 'Bekentenis' verscheen na Wichmans dood in *De Bezem* onder de titel 'Een persoonlijke bekentenis'; 'Uit een notitieboekje' (tweede helft van de jaren twintig) verschijnt hier voor het eerst.

De in 1929 op 39-jarige leeftijd overleden Erich Wichman is na de eerste wereldoorlog lange tijd een der roemruchtste figuren geweest in de Nederlandse schrijvers- en schilderswereld. Hij was een avantgardist en bohémien, die beschikte over een bijzonder groot talent voor polemiek en satire.

Hij was evenzeer radicalist in zijn pamfletten – *Lenin stinkt, De tang en het varken, Verrekken* – als in zijn voorkeuren en tegenzinnen. Hij trok daaruit ook politieke consequenties: extreme partijen, die de establishment attaqueerden, wilde hij op gezette tijden wel steunen. Zo schreef hij de vrijwel volledige tekst voor de verkiezingskrant van de roemruchte Rapaillepartij bijeen. Daaraan werkte toen trouwens ook Marsman mee. De anti-burgerlijke mythe van het fascisme als modeverschijnsel, snit-Mussolini, hing in de lucht en Wichman getuigde daarover in De Bezem. Zijn 'fascisme' had overigens een typisch anti-bourgeois karakter.

Zijn strijdschriften zijn opmerkelijk levendig, raak, van grote oorspronkelijkheid gebleven. In onze schaarse polemische literatuur vormt zijn werk een unieke topper.

ISBN 90 295 5788 5